

T. C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TEZ NO. : 2

54569

MAHMUT İLE NİGÂR HİKÂYESİ

Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma

Yüksek Lisans Tezi

Doğan KAYA

Haziran, 1987
SİVAS

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, Jürimiz tarafından Halk Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Turput Karacan

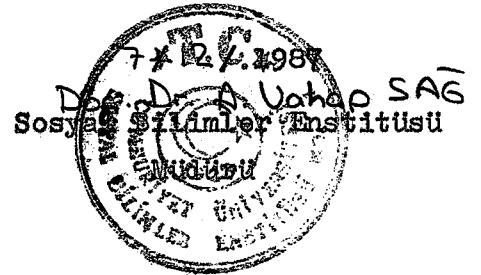
Üye : Yrd. Doç. Dr. Nazım H. Polat

Üye : Yrd. Doç. Dr. Bilal Yücel

Üye :

Onay :

Yukardaki imzaların adı geçen Öğretim Üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
ÖNSÖZ	III
GİRİŞ	1
A. Halk Hikâyeleri Hakkında Çalışmalar	2
B. Mahmut ile Nigâr Hikâyesiyle İlgili Çalışmalar	7
C. Varyantların Tanıtımı	7
I. BÖLÜM	
MAHMUT İLE NİGÂR HİKAYESİNİN İÇERİĞİ	11
A. Hikâyenin Konusu	12
B. Hikâyenin Doğuşu ve Tasnifi	14
C. Hikâyenin Teşekkül Tarihi ve Yeri	17
II. BÖLÜM	
HİKAYENİN YAPISI VE VARYANTLARIN KARŞILAŞTIRILMASI	20
A. Hikâyenin Yapısı	21
B. Varyantlardaki Şiirlerin (hece, durak, dörtlük ve kafiye yönünden) Karşılaştırılması	29
C. Varyantların Özeti	49
D. Varyantların Karşılaştırılması	74
1. Kahramanların doğumu, ailesi ve yetiştirmeleri	74
2. Aşkın doğuşu	77
3. Saz çalma yeteneğinin kazanılması	78
4. Kahramanın yoksul hale gelmesi	79
5. Kahramanın gurbete çıkması	79

6. Kahramanın kardeşi Kamber`le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları	80
7. Kahramanın imtihan edilmesi	81
8. Sevgili ile ilk karşılaşma	82
9. Araya giren engeller ve kıskançlıklar	83
10. Kahramanların cezalandırılmaları	84
11. Kamber`in Mahmud`u araması	84
12. Kahramanların cezalarının sona ermesi	85
13. Düğün	85
III. BÖLÜM	
METİNLER	87
Transkripsiyon İşaretleri	88
A. Sivas Varyantı	89
B. Azerbaycan Varyantı	173
Lügatçe	189
Bibliyografya	193

Ö N S Ö Z

Türk Halk Edebiyatının sözlü ürünlerinden olan halk hikâyeleri, yüzyıllar boyunca Türk insanını kimi zaman eğitmiş ve eğlendirmiş, kimi zaman da bilgiye kavuşturmuştur. Genellikle, âşıklar tarafından uzun gecelerde anlatılan bu hikâyeler, halkın en büyük eğlence vasıtası olmuştur. Dinleyiciler, bir yandan eğlenirken, bir yandan da kendilerini hikâyeye kaptırarak kahramanla beraber olmuş, çileyi birlikte çekmiş, mutluluğu birlikte tatmış, zevk almıştır. Gerek dinlerken, gerekse bu hikâyeleri okurken aşk, cengaverlik, dostluk, yardımlaşma, sabır, tahammül gibi konularda kişi, kendi karakteristik yapısından ve düşünce âleminden izler bulur. Bu arada da halk kültürü ve halk edebiyatı potasında pişerek olgunlaşır, kişiliğini kazanır.

Ülkemizde Erzurum, Kars gibi yörelerimizde hâlâ canlı olarak hikâyeye anlatma geleneği yaşatılmaktadır. Bu durum, son birkaç yıla kadar Sivas'ta da devam ediyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Ağa Dayı'nın sürdürdüğü gelenek, Delikkayalı Âşık Ahmed'e kadar gelmiştir. Yaklaşık on yıldır bu konuda araştırmalar yapıyorum. Elde ettiğim sonuç, Sivas'ın kazalarında ve köylerinde hikâyeye anlatma geleneğinin tamamen kalkmış olmasıdır. Bazı yerleşim bölgelerinde tek tük hikâyeye ve masal bilenler ve anlatanlar da geleneği devam ettirmemektedir. Biraz önce sözünü ettiğim ve üzerinde çalıştığım Mahmut ile Nigâr hikâyesini derlediğim Âşık Ahmet de 7-8 yıl önce bu geleneği sürdürememiş, bırakmıştır.

Araştırmalarımız sırasında hikâyenin üç varyantını daha tesbit ettik: Azerbaycan, Osmaniye ve Faruk Rıza GÜLOĞUL Varyantları. Çalışmamızı bu dört varyant üzerinde yaptık.

Tezimizin "Giriş" bölümünde halk hikâyeleri üzerinde bugüne kadar yapılan çalışmalar, kronolojik bir sıra takip

edilerek ele alındı. Daha sonra, Mahmut ile Nigâr hikâyesi ile ilgili metinlerden bahsedildi ve yararlanılan varyantlar tanıtılmaya çalışıldı.

"Hikâyenin İçeriği" bölümünde, hikâyenin konusu, doğuş yeri ve tasnifi, hikâyenin teşekkül tarihi ve yeri üzerinde duruldu.

"Hikâyenin Konusu" bahsinde, halk hikâyelerini konuları bakımından bazı tasniflere tabi tutan araştırmacılarından söz edildi; bunlardan örnek olarak Pertev Naili BORATAV ve M. H. TAHMASB`ın tasniflerine yer verildi. Sonra bu tasniflere göre Mahmut ile Nigâr hikâyesinin konu itibarıyla ne tür bir hikâyeye olduğu üzerinde duruldu.

"Hikâyenin Doğuş Yeri ve Tasnifi" bölümünde önce Mahmut ile Nigâr hikâyesinin bir âşığın hayat hikâyesi mi olduğu, bir âşığın şiiri üzerine mi kurulduğu, yoksa önceden bilinen bir konunun işlenmiş hali mi olduğu hususu tartışılarak, bu konuda bir hükme varılmaya çalışıldı.

"Hikâyenin Teşekkül Tarihi ve Yeri" kısmında da Anadolu'nun güneyinde, doğusunda, hatta Azerbaycan`da Han Mahmut, Mirze-i Mahmut, Gul Mahmut gibi çeşitli adlarla bilinen ve anlatılan Mahmut ile Nigâr hikâyesinin ne zaman ve nerede teşekkül etmiş olabileceği araştırıldı.

Çalışmamızın II. Bölümünde, hikâyenin yapısı üzerinde duruldu, varyantlardaki şiirler karşılaştırıldı, dört varyantın özeti verildi ve varyantlar mukayese edildi.

"Hikâyenin Yapısı" bahsinde, hikâyedeki uslub ve şekilden söz edildi, zaman zaman da halk hikâyelerindeki ortak motiflere temas edildi. Daha sonra şiirler hece, durak, dörtlük ve kafiye yönünden değerlendirilerek bütüne gidilmeye çalışıldı. Varyantlar karşılaştırılırken önce, varyantların özetleri verildi, sonra epizotlarına göre farklı ve benzer yönler üzerinde duruldu.

III. Bölümde ise, bugüne kadar hiç yayımlanmayan Sivas Varyantı metin olarak verildi. Kiril alfabesiyle ya-

yımlanan Azerbaycan Varyantı da Sivas Varyantı gibi orijinal görüldüğünden, Latin harflerine çevrilerek yine teze dahil edildi. Metin olarak hacimli olması ve diğer varyantlarla farklılık göstermesi bakımından incelemede mümkün olduğu kadar Sivas Varyantı göz önünde bulundurulmuştur. Osmaniye Varyantı'nı lisans tezi olması, Faruk Rıza GÜLOĞUL Varyantı'nı da yayımlanmış olmasından dolayı metin halinde teze almayı uygun bulmadık.

Tezin sonuna eklenen "Lügatçe" de, Sivas ve Azerbaycan Varyantlarında geçen bölgeye özgü kelimelere yer verilmiş ve metinde buldukları yere göre anlamları verilmeye çalışılmıştır. Bazan bir kelimenin taşıdığı ikinci anlam da gösterilmiştir.

Varyantlara ait bilgiler verilirken kimi zaman metinlerden alıntılara ihtiyaç duyuldu. Bunlardan Osmaniye (V₃) ve Faruk Rıza GÜLOĞUL (V₄) Varyantlarına ait olanlar asıl kaynağı; diğer rakamlar ise tezimizdeki sayfayı göstermektedir.

Tezimize, incelemelerimiz sırasında baş vurduğumuz bazı önemli eserleri göstermemiz gerektiğinden küçük bir "Bibliyografya" koymayı da gerekli gördük. Bibliyografyada asıl müracaat edilen eserlere yer verilmiş olup teferuata kaçılmamıştır.

Tarafımızdan derlenen Sivas Varyantı, bölge ağzını yansıttığından bazı seslerde transkripsiyon işareti kullanarak bölgenin diyeleğini az çok göstermeye çalıştık. Bu işaretler genelde bilinen işaretler olup birkaç sese münhasırdır. "Kaldīnı, çocūn" gibi uzun telaffuz edilen seslerle, "bél, séyir" gibi kapalı e şeklinde telaffuz edilen seslerde olduğu gibi... (h, g, ñ) gibi transkripsiyonla gösterilen sesler ise, bir ses özelliği göstermeyip herkesçe kullanılan ve kabul edilen işaretlerdir.

Tezimi hazırlarken, karşılaştığım her türlü güçlükleri yenmede, muhterem hocam Doç. Dr. Turгут KARACAN'ın çok yardımlarını gördüm. Burada kendilerine minnet ve şükranlarımı iletmek benim için bir vefa borcudur. Ayrıca Mahmut ile Nigâr hikâyesinin Sivas Varyantı'nı anlatmak lutfunda bulunan Âşık Ahmet BOZKURT'a teşekkür ederim.

GIRIS

A. HALK HİKAYELERİ HAKKINDA ÇALIŞMALAR

Halk hikâyelerimiz üzerinde ilk çalışmalar batılı araştırmacılar tarafından yapılmış olup kronolojik olarak şu sırayı takip eder.

Türk halk hikâyeleri üzerinde ilk çalışmayı, Türkiye'de derlemeler yaparak, etüdünü 1892-1893'te "**Türkische Volksromane in Klein-Asien**" adıyla yayımlayan Ignaz KUNOŞ gerçekleştirir. Kunoş, bu eserinde Köroğlu, Şah İsmail, Mahmut ile Elif, Melik Şah, Aşık Garip, Derdiyok ile Zülfüsiyah, Razınihân ile Mâhıfirûze, Sitemkâr, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Aşık Kerem gibi hikâyeleri konularına göre tasnif etmiştir. Halk hikâyelerini, yiğitlik romanı, saz şairlerinin romanı ve yiğitlik-saz şairleri romanı olmak üzere üç gruba ayırarak incelemeye tabi tutmuştur (1).

Yabancılar tarafından yapılan ikinci çalışma Dr. **Otto SPIES**'e aittir. Spies, "**Türkische Volksbücher**" adıyla, derlediği metinlerden hareketle bazı görüşler de getirerek bir incelemesini yayımlar. Behcet GÖNÜL, bu eseri, 1941 yılında "**Türk Halk Kitapları**" adıyla Türkçeye çevirir (2).

Spies, eserin "Önsöz"ünde; "Önümüzdeki çalışma Türk halk kitaplarına ait mufassal ve muayyen mes'eleleri etüd eden bir tetkik değil, bu hemen hemen tanınmayan edebî nev'e umumî bir giriş ve halk kitaplarına toplu bir bakıştır (3)." dedikten sonra, Türk halk kitaplarının kaynakları, mevzu ve parçaları, motifler, şekil, stil ve iç yapı üzerinde durur, Melikşah ile Güllühan, Asuman ile Zeycan hikâyelerinin metnini verir; eserin sonunda da motiflerin indeksini koyar.

-
- (1) Ignaz KUNOŞ, Türkische Volksromane in Klein Asien, Ungarische Revue 12. ve 13. sene, Budapeşte, 1892-1893
 (2) Dr. Otto SPIES, Türkische Volksbücher, Leipzig, 1929
 (Çev. Behcet GÖNÜL, Türk Halk Kitapları, İstanbul, 1941)
 (3) Behcet GÖNÜL, a.g.e., s.3

Dr. Hans-August FISCHER de aynı sene "**Schah İsmajil und GÜLÜZAR**" adlı bir eser yayımlar. Fischer, bu çalışmasında uzunca bir önsözden sonra Şah İsmail ile GÜLÜZAR hikâyesinin muhtelif metinlerini karşılaştırır; tenkitli metin ile Almanca tercümesini ilave eder(1).

1930 yılında **G. RAQUETTE**, Orta Asya'da bulunduğu bir sıra elde ettiği 1907 yılında yazılmış bir defterdeki **Tahir ile Zühre** hikâyesini yayımlar. Raquette'in bu eserinde, hikâyenin Arap harfli metni, transkripsiyonu ve Almanca tercümesi bulunmaktadır (2).

Batılı araştırmacılarla başlatılan hikâyelerin üzerinde çalışmaların bizde ilk ürünü, **Fuat KÖPRÜLÜ**'de görülür. Sözü ettiğimiz çalışma, Köprülü'nün "**Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi**" adlı eseridir. Köprülü, bu eserini üç kısma ayırır. Birinci kısımda Kayıkçı Kul Mustafa hakkında bilgi verir, san'atı ve te'siri üzerinde durur; ikinci kısımda Genç Osman hikâyeleri ve destanı ile bunların mukayese ve tahliline yer verir; üçüncü kısımda da Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirlerini, nota ve manzumelerin fihristini kaydeder (3).

Halk edebiyatı çalışmaları bakımından, değerli halkıyatçı **Pertev Naili BORATAV**'ın 1931 yılında çıkardığı "**Köroğlu Destanı**" adlı eseri oldukça önemli bir eserdir. Boratav, bu çalışmasında, Köroğlu'nun tesbit ettiği muhtelif rivayetlerin mukayesesini yapar; daha sonra da destanın menşei üzerinde durur; Maraş, Elazığ, Yalvaç ve Urfa rivayetlerinin metnini verir (4).

-
- (1) Dr.Hans-August FISCHER, Schah İsmajil und GÜLÜZAR, Ein Türkischer Volks-Roman, Leipzig, 1929
 (2) G. RAQUETTE, Taji bila Zohra, Eine ostürkische Variante der Sage von Tahir und Zohra, Lund, 1930
 (3) Fuat KÖPRÜLÜ, Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul, 1930
 (4) Pertev Naili BORATAV, Köroğlu Destanı, İstanbul, 1931

Mustafa Nihat ÖZÖN, 1936 yılında "**Türkçede Roman**"ı yayımlar. Özön, eserin "**Eski Edebiyatımızda Hikâye**" başlıklı bölümünde, hikâyeleri sınıflandırmalara tabi tutar, özetlerini verir, kimi yerde de konu ile ilgili görüşlerini belirtir (1).

1937`de "**Halk Kitaplarına Dair**" adlı bir kitap yayımlayan **Faruk Rıza GÜLOĞUL**, eserinde Matbuat Umum Müdürlüğünün halk kitaplarının modernleştirilmesi hakkındaki tamiinin uyandırdığı münakaşalara yer verir (2).

Pertev Naili BORATAV`ın 1946`da çıkardığı "**Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**" adlı eseri ise, o güne kadar halk hikâyeleri konusunda yazılmış eserlerin başında gelir. Boratav, eserin başında halk hikâyelerinin geniş bir bibliyografyasını verdikten sonra, hikâyelerin mevzuu, şekli ve üslubu üzerinde durur. Daha sonra halk hikâyelerinin destan, masal, roman, halk şiiri, realist halk hikâyeleri ve meddah hikâyeleriyle ilgisini inceler. Hikâyenin doğuşu, gelişmesi, hikâyelerin tarihle ilgisi ve kitaba geçişine değindikten sonra, üç hikâyenin (Gül ile Alişir, Köroğlu, Celali Bey`le Mahmut Bey) metnini verir; eserin sonuna da dizin ve fihrist koyar (3).

Şükrü M. ELÇİN de lisans tezi olarak hazırladığı "**Kerem ile Aslı Hikâyesi**"ni genişleterek 1949`da yayımlar. Elçin, hikâye metnine yer vermediği eserinde, Aşık Kerem`in hayatı, tarihî kişiliği, hikâyenin teşekkül tarihi, hikâyenin motifleri gibi konular üzerinde durur, sonra da belli başlı şiirleri kaydeder (4).

(1) Mustafa Nihat ÖZÖN, Türkçede Roman, İstanbul, 1936

(2) Faruk Rıza GÜLOĞUL, Halk Kitaplarına Dair, İstanbul, 1937

(3) Pertev Naili BORATAV, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara, 1946

(4) Şükrü Murat ELÇİN, Kerem ile Aslı Hikâyesi, Ankara, 1949

Halk hikâyeleri ile ilgili olarak, 1949 yılında İlhan BAŞGÖZ`ün de bir çalışması vardır. Başgöz, DTCF`nde doktora tezi olarak "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" adlı bir çalışma yapar. Tezinin "Giriş" bölümünde Türk halk hikâyelerini Arap, Fransız ve İngiliz halk hikâyeleri ile karşılaştıran Başgöz, daha sonra da biyografik hikâyeler (Tufarkanlı Abbas, Aşık Kerem, Aşık Garip, Ercişli Emrah, Karacaoğlan, Dede Kasım) üzerinde durur.

W. EBERHARD da 1955 yılında konumuzla ilgili bir kitap yayımlar. "Minstrel Tales From Southeastern Turkey" adındaki eserinde Eberhard, Güney Anadolu`da tesbit ettiği beş halk hikâyesini (Elbeylioğlu, Ali Paşa, Köroğlu, Hurşit ile Mahmihri, Kozanoğlu) tahlil eder; Elbeylioğlu ile Ali Paşa hikâyelerinin İngilizce metnini verir. Eserin sonunda bibliyografya ile indeks vardır (1).

Cumhuriyetten sonra başlayan ve gelişen folklor ve halk edebiyatı sahalarında yapılan çalışmalar, Atatürk Üniversitesi`nde yoğunluk kazanmıştır. Üniversitenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yaptırılan halk hikâyeleri ile ilgili tezlerin sayısı oldukça kabardır. Biz, aşağıda, bu çalışmaların bazılarından söz edeceğiz.

Bölüm elemanlarından Ass. Mehmet AKALIN ve Ass. Muhan BALİ, Prof Dr. Mehmet KAPLAN`ın danışmanlığında hazırladıkları "Köroğlu Destanı" adlı eseri 1973 yılında yayımlar(2).

Halk edebiyatı asistanlarından Muhan BALİ, hazırladığı "Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi" adlı doktora tezini 1973`te yayımlar. Bali, eserinde, Emrah`ın tarihi şahsiyeti, hikâyenin teşekkülü, tasnifi, varyantların mukayese si üzerinde durur, halk hikâyecisi Behcet MAHİR`den derlediği metni kaydeder ve hikâyeyi muhteva yapı, şekil, dil ve üslup bakımından tahlil eder (3).

(1) W. EBERHARD, Minstrel Tales From Southeastern Turkey, Berkeley, California, 1955

(2) Mehmet KAPLAN, Mehmet AKALIN, Muhan BALİ, Köroğlu Destanı, Ankara, 1973

(3) Muhan BALİ, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi, Ankara, 1973

Dr. Fikret TÜRKMEN, 1972`de hazırladığı "Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma" adlı doktora tezini 1974 yılında yayımlar. Yazar, eserin başında halk hikâyeleri hakkında yapılan çalışmalar üzerinde durduktan sonra sırasıyla, Aşık Garip hikâyesinin mahiyeti, teşekkülü, hikâyenin yapı bakımından tahlili ve varyantların mukayesesi, hikâyenin şiirleri, Türkiye`de ve yurt dışında Aşık Garip konularını ele alır, son olarak da beş varyantın metnini verir (1).

Daha sonra Doç.Dr. Fikret TÜRKMEN, "Tahir ile Zühre" hikâyesinin 22 varyantından hareket ederek hazırladığı çalışmasını 1983`te yayımlar (2).

Bu tezlerden başka halk hikâyeleri üzerinde hazırlanmış bazı tezler daha vardır. Sözcüleri, Zeynelâbidin MAKAS`ın "Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi (3)", "Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi (4)"; Ali Berat ALPTEKİN`in "Kirman Şah Hikâyesi (5)" bunlardan bazılarıdır.

Halk hikâyeleri ile ilgili olarak hazırlanmış tezler oldukça fazladır. Ali Berat ALPTEKİN, "Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası" başlıklı yazısında sözünü ettiğimiz tezlerin toplu listesini vermiştir (6).

Kısaca tanıtmaya çalıştığımız kitap ve tezlerin dışında pekçok sayıda, önemli makaleler de vardır.

-
- (1) Dr. Fikret TÜRKMEN, Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Ankara, 1974
 - (2) Doç. Dr. Fikret TÜRKMEN, Tahir ile Zühre, Ankara, 1983
 - (3) Zeynelâbidin MAKAS, Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi, Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1979
 - (4) Zeynelâbidin MAKAS, Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Doktora Tezi, Erzurum, 1982
 - (5) Ali Berat ALPTEKİN, Kirman Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalışma, Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1980
 - (6) Ali Berat ALPTEKİN, Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk Hikâyeleri Bibliyografyası, Türk Dünyası Araştırmaları, S.23, İstanbul, 1983, s.207-228

B. MAHMUT İLE NİGAR HİKAYESİYLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Mahmut ile Nigâr hikâyesi üzerindeki çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hikâyeden ilk bahseden **Pertev Naili BORATAV**'dır.

Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eserinin Bibliyografya kısmında, **Ali Rıza YALGIN**'ın 1923'te **Tarsus Gazetesi**'nde yayımladığı **Han Mahmut** adlı hikâyeden söz eder (1). Bibliyografyadan ve Boratav'ın bu hikâyeden aldığı bölümlerden (2) anladığımız kadarıyla, Han Mahmut hikâyesinin, bizim hikâyemizin yakın bir varyantı olabileceğini tahmin etmekteyiz. Fakat, bu hikâyeyi görüp inceleme imkânımız olmadı.

Yine aynı eserin 19. sayfasında "III- Basılmamış Metinler, A. Derlenmiş Metinler" arasında "**Mirze-i Mahmut**" adlı bir hikâyeye rastlıyoruz. Bu hikâyenin **Dursun KILIÇ**'tan **F. ÇELİK** tarafından derlendiği anlaşılmaktadır. 48 sayfa olan bu hikâye **DTCF FAr (Folklor Arşivi)**'nde gösterilmiştir. Araştırmalarımız sırasında sözü edilen hikâyeyi **DTCF Folklor Arşivi**'nde bulamadık. Dolayısıyla, Han Mahmut ve **Mirze-i Mahmut** adlarıyla anılan hikâye metinlerini elde edip inceleme imkânımız olmadı. Boratav, sözünü ettiğimiz eserde hem Han Mahmut, hem de **Mirze-i Mahmut**'tan kısa da olsa yer yer bahsetmekte, bizi, incelemeye çalıştığımız **Mahmut ile Nigâr** hikâyesine yaklaştıran birçok noktalara götürmektedir.

C. VARYANTLARIN TANITIMI

Araştırmalarımızı sürdürürken, **Mirze-i Mahmut** hikâyesini anlatan **Dursun KILIÇ (Cevlanî)**'a çiraklık yapmış **Karslı Üzeyir Pünhanî**'nin **Mirze-i Mahmut** hikâyesini bildiğini haber aldık(3). Hikâyeyi derlemek üzere **Kars**'a gittiğimizde, **Aşık Üzeyir**, hikâyeyi yıllardır anlatmadığını, hikâyenin kahramanları ve olayın geçtiği yerler dışında bildiklerinin çoğunu unuttuğunu söyledi. Bu sebeple hikâyenin **Kars**

(1) **Pertev Naili BORATAV**, a.g.e., s.14

(2) **Pertev Naili BORATAV**, a.g.e., s.166,168

(3) **Aşık Şeref TAŞLIOVA**, **Kars'ta Aşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri**, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II** (Haz. Feyzi HALICI), Ankara, 1985, s.143
Feyyaz SAĞLAM, **Kars Aşıklar Kahvesi İlgi Bekliyor**, **Türk Folkloru**, S.86, Eylül 1986, s.25-27

Varyantı olabileceği ümidini de kaybetmiş olduk. Bu varyantların dışında dört varyant tesbit etmiş bulunmaktayız. Bunlar; Sivas Varyantı (V₁), Azerbaycan Varyantı (V₂), Osmanliye Varyantı (V₃) ve Faruk Rıza GÜLOĞUL Varyantı (V₄)'dır.

Hikâyenin Sivas Varyantı'nı Yıldızeli'nin Delikkaya (yeni adı, Bakırcıoğlu) köyü nüfusuna kayıtlı, 1926 doğumlu Aşık Ahmet BOZKURT'tan derledik. Hikâyeden ve hikâyeciden bizi haberdar eden Aşık İsmetî olmuştur. İsmetî^x, bir sohbetimiz sırasında hikâyecilik geleneğini devam ettiren bir kişi tanıdığını, fakat, onun şu anda bu işi bıraktığını söyledi. Aşık Ahmet'le tanıştık ve 18-19-20 Ağustos 1985 günlerinde Mahmut ile Nigâr hikâyesini derledik. Aşık Ahmet, bu hikâyeyi 5,5 saatte anlattı.

1973-1974 yıllarına kadar Sivas ve Yıldızeli'nin köylerinde hikâyecilik geleneğini sürdüren ve hâlâ sağ olan Aşık Ahmed'in anlattığı hikâyeler şunlar: Mahmut ile Nigâr, Mahmut ile Elif, Latif Şah, Şah İsmail, Emrah ile Selvi, Sitemkâr ile Gül, Mahmut ile Mahbub, Seyfüzülyezen, Seyfölmülük.

Aşık Ahmet, hikâyelerin kimisini (Sitemkâr ile Gül) 4 saatte, kimisini (Emrah ile Selvi) de 9-10 saatte anlatmaktadır. Elliye yakın şiiri olan Aşık Ahmet, Sivas ve civarında, asıl şöhretini anlattığı hikâyelerle sağlamıştır. Hikâyelerden bazılarını (Şah İsmail, Seyfölmülük, Emrah ile Selvi) anneanesi Fadime (lakabı, İmamın Kızı)'den öğrenmiştir. Ona da babası Molla Ahmet öğretmiştir. Aşık Ahmed'in ailesi 1293 (1877-1878) yılında Bayburt'un Kara mahallesinden Sivas'a gelmiştir. Arap ve Latin Alfabeti'ni kendi kendine öğrenen Aşık Ahmet, Mahmut ile Nigâr hikâyesini de ilk defa anneanesinden dinlemiştir.

x- Aşık İsmetî: 1934 yılında Sivas'ın Kâhyalı köyünde doğmuştur. Çocukluğu ve gençliği yoksullukla geçmiştir. Gençliğinden itibaren şiir yazan İsmetî, genellikle taşlama ve dert konularında yazdığı şiirlerde daha güçlüdür. (Geniş bilgi için bkz. Doğan KAYA, Aşık İsmetî, Sivas, 1984)

Gençliğinde, Faruk Rıza GÜLOĞUL'un ^{ladığı} "Yaralı Mahmut ile Nigâr" kitabını da okuyan Aşık Ahmet, zamanla hikâyenin bünyesinde değişiklik yapmıştır. Gerek nesir kısmında, gerekse mısra ve dörtlüklerdeki bu değişiklikler hikâyeye yeni bir hüviyet kazandırmıştır.

Hikâyedeki vakanın sağlam oluşu, motif ve formellerin fazlalığı, şahıs ve mekanın açık olarak verilmesi, diğer varyantlara nazaran daha geniş olması gibi sebeplerden bu varyantı esas metin olarak kabul ettik.

Azerbaycan Varyantı (V₂)'ni, **Azerbaycan Mehebbet Destanları (1)** adlı kitaptan aldık. Eser, bir komisyon tarafından yazılmıştır. Metinlerin yazısı Kiril Alfabesi ile dir. 492 sayfa olan kitapta "Önsöz" den sonra, şu hikâyelerin metni bulunmaktadır: Tahir ile Zühre, Aslı Kerem, Aşık Garip, Kurbanı, Abbas Gülgez, Gul Mahmut, Leyli Mecnun, Valeh Zernigân, Ali Han Peri, Mehmed Gülendâm, Han Çoban, Sultan Gendab. Hikâyeler hakkında kayda değer bir bilgi yoktur.

İncelediğimiz varyant, bu eserde "Gul Mahmut" adıyla kayıtlıdır. Hacim itibariyle pek geniş olmayan bu hikâyede, ağız özelliklerine bağlı kalınmıştır. Biz, burada, Sivas Varyantı'nda olduğu gibi metni tam olarak naklettik.

Osmaniye Varyantı (V₃), M.Nuri MİNGAN'ın mezuniyet tezinde bulunmaktadır. Metinde, kısmen ağız özelliklerine uyulmuştur. Hikâyenin adı; "Han Mahmut Hikâyesi" dir. Hikâyeyi anlatan Yaşar SOYLU hakkında bilgi verilmemiştir (2). Bu çalışmamızda, hikâyenin geniş bir özetini verdik.

(1) M.Hüseyin TAHMASB, Tahmasb FERZELİYAN, İsrafil ABBASOV, Nureddin SEYİDOV, Azerbaycan Mehebbet Destanları, Bakü, 1979, s.309-322

(2) M. Nuri MİNGAN, Osmaniye Cevdetiye Kasabasından Folklor Örnekleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Lisans Tezi, Erzurum, 1978, s.27-42

Faruk Rıza GÜLOĞUL Varyantı (V₄) ise 1943 yılında basılmış "Yaralı Mahmut ile Nigâr" adlı bir kitaptır. Eserde, hikâyenin kimden derlendiği veya hangi kaynaktan alındığına dair bir bilgi yoktur. Yazarın kullandığı dil ve üslup, bir halk hikâyecisinin dilinden ve üslubundan farklı olup orijinalitesi bozulmuştur. Yazar, hikâyeyi masal unsurlarından arındırarak kaleme almıştır. Eserde 9 resim bulunmaktadır (1).

(1) Faruk Rıza GÜLOĞUL, Yaralı Mahmut ile Nigâr, İstanbul Emniyet Kitabevi, İstanbul, 1943, 78 sayfa

I . B Ö L Ü M

MAHMUT İLE NİGÂR

HİKÂYESİNİN

İÇERİĞİ

A. H İ K Â Y E N İ N K O N U S U

Türk halk hikâyelerinin konuları üzerinde, bugüne kadar birçok çalışmaların yapıldığı olmuştur. Bu çalışmalar sırasında, bazı araştırmacılar, hikâyeleri konuları bakımından tasnif etmişler, birtakım görüşler ileri sürmüşlerdir.

Ignaz KUNOŞ, Nihat Sami SOMYARKIN (BANARLI), İsmail Habib(SEVÜK), E. SAUSSEY, Hikmet İLAYDIN ve Mustafa Nihat ÖZÖN gibi araştırmacıların bazı tasnif denemeleri olmuşsa da bu konuda kesin bir sonuca varılamamıştır. Fakat, Pertev Naili BORATAV`ın tasnifi diğerlerine göre daha derli toplu ve daha kalıcıdır. Boratav, "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" adlı eserinde, hikâyeleri, konuları bakımından kahramanlık ve aşk olmak üzere ikiye ayırmış, daha sonra onları kendi arasında gruplandırarak şöyle bir tablo ortaya koymuştur:

I. Kahramanlık hikâyeleri

A. Köroğlu kolları

B. Diğer kahramanlık hikâyeleri

a. Köroğlu dairesine bağlı olanlar

b. Diğer hikâyeler

II. Aşk hikâyeleri

A. Kahramanı muhayyel olanlar

B. Aşk şairlerinin romanlaşmış hayatları

III. Bu kategoriye tamamiyle girmeyen hikâyeler

A. Aşk maceraları

B. Meşhur koçaklara (eşkıyalara) ve kabadayılara ait hikâyeler (1).

Boratav, Mahmut ile Nigâr hikâyesini, "Mirza-i Mahmut" adı altında "Kahramanı muhayyel olan aşk hikâyesi" bölümünde zikrediyor (2).

Halk hikâyelerini son olarak M.H. TAHMASB tasnife tabi tutmuştur. Tahmasb`ın tasnifi ile Boratav`ın tasnifi

(1) Pertev Naili BORATAV, a.g.e., s.28

(2) Pertev Naili BORATAV, a.g.e., s.30

arasında kısmen farklılıklar göze çarpmaktadır. Tahmasb`ın tasnifi şöyledir:

I. Gehrmanlık Dastanları

- a. Gedim bahadırlığı nağılları, seherli nağıllar ve esatiri görüşlerle sesleşen gehrmanlık dastanları
- b. Tarihi hadiselerle sesleşen gehrmanlık dastanları

c. Adi gehrmanlık dastanları

II. Mehebbet Dastanları

- a. Mehebbetle gehrmanlık hüdudlarında dayanan dastanlar
- b. Esli mehebbet dastanları
 - 1. Nağıllara bağlı mehebbet dastanları
 - 2. Gedim eposlara bağlı mehebbet dastanları
 - 3. Yazılı edebiyata bağlı mehebbet dastanları
 - 4. Orijinal mehebbet dastanları
- c. Mecazî mehebbetle hesredilmiş dastanlar
 - 1. Astral dastanlar
 - 2. Remzi dastanlar

III. Aile-Ehlag Dastanları (1)

Bu tasnife göre, Mahmut ile Nigâr hikâyesini "Asıl aşk hikâyeleri" diyebileceğimiz, "Esli mehebbet dastanları" bölümünde zikredebiliriz.

Hikâyede, dervişin aniden ortaya çıkarak kahramanın doğumunda rol oynaması, kahramanı bir anda istediği yere getirmesi gibi, bazı masal motiflerine rastlayyoruz. Bu motifler hikâyenin teşekkül bahsinde de temas edeceğimiz faktörlerin etkisiyle hikâyede yer almıştır. Bunun yanında, hikâyedeki, sevgililerin sandığa konulup denize atılması motifine bazı dini hikâyelerde, destanlarda ve masallarda da rastlıyoruz. Bu ve buna benzer motiflerin destan ve masallarda görülmesi, hikâyeyi bu türlerin içinde görmemiz için bir sebep teşkil etmez.

Mahmut ile Nigâr hikâyesi, kahramanları hayali ve konusu aşk olan bir hikâyedir.

(1) Dr. Ali Berat ALPTEKİN, Azerbaycan Halk Hikâyeleri, Türk Folkloru, S.54, İstanbul, 1984, s.9-10

B. H İ K A Y E N İ N D O Ğ U Ş U V E T A S N İ F İ

Mahmut ile Nigâr hikâyesinin teşekkül ve tasnifi konusunda hüküm yürütmek için önce şu soruların cevabını aramamız gerekiyor.

- a. Hikâye, bir âşığın hayat hikâyesi midir?
- b. Hikâye, bir âşığın şiiri üzerine mi kuruluyor?
- c. Hikâye, önceden bilinen bir konunun işlenmiş halimidir?

a. Türk halk hikâyeleri içinde bazı hikâyeler vardır ki, yaşamış veya yaşadığı sanılan birtakım âşıkların hayatları üzerine kurulmuştur. Bunlar arasında **Tufarkanlı Abbas, Aşık Kerem, Aşık Garip, Aşık Kurbanî, Ercişli Emrah, Karacaoğlan, Sümmanî, Ali İzzet** sayılabilir. Ne var ki, Türk halk şairleri arasında biri haricinde, Mahmut isminde, bir halk şairine rastlamıyoruz. Ancak, **Pir Yakub'un "Şairler Destanı"**nın şu mısraında **Kul Mahmut** adını görüyoruz.

"Kul Mahmut İmam-ı Hasan doludur (1)"

Pir Yakup, XIX. asrın sonları, XX. asrın başlarında yaşamış bir Alevi-Bektaşî şairidir. O'nun bahsettiği **Kul Mahmut** ise, **Cahit ÖZTELLİ'nin** belirttiği gibi son devir (XIX.-XX. asır) şairlerinden biridir. Halbuki biz, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin zamanını ileri bölümlerde belirteceğimiz gibi XVII. asra kadar götürebiliyoruz. Demek oluyor ki, Mahmut ile Nigâr hikâyesi bir âşığın hayatı etrafında teşekkül etmiş bir hikâye değildir.

b. Mahmut ile Nigâr, nazım nesir karışımı bir hikâyedir. Bu şekil pekçok şark masallarında ve hikâyelerinde de görülür. **Otto SPIES'in** belirttiğine göre **Hint Jâtakalarında** ve Arap kabilelerinin, efsanelerinde asıl unsur nazım olup nesir, manzum parçaların daha iyi aydınlatılması için kullanılmıştır (2). Bir türkü, bir destan etrafında meydana gelmiş

(1) Cahit ÖZTELLİ, Sivaslı Ozanlar Cöngü, Sivas Folkloru, S.32, Sivas, 1975

(2) Dr. Otto SPIES, Türk Halk Kitapları (Çev. Behcet GÖNÜL), İstanbul, 1941, s.37-38

bu tür hikâyelere, Anadolu'da "serküste, kaside", Güney'de ise "bozlak" denir. Bu türkülü hikâyelerde, nazımın esas, nesrin tali unsur olmasına karşılık, **Emrah ile Selvi, Elif ile Mahmut, Razınihân ile Mahıfirûze...** gibi hikâyelerde ise nesir esas, nazım tali unsurdur.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de nesrin asıl, nazımın tali unsur olduğunu görmekteyiz. Bir başka deyişle şiirler hikâyenin sayası üzerine bina edilmiştir. Bu bilgilerden Mahmut ile Nigâr hikâyesinin şekil olarak nazım-nesir karışımı bir yapı gösterdiğini ve asıl halk hikâyelerimiz içinde mütalaa edilmesi gerektiği ortaya çıkıyor.

c. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde bazı motifler, birçok halk hikâye ve masallarında görülen motiflerle benzerlik gösterir. Kahramanın elmanın yenilmesinden sonra dünyaya gelmesi, rüyada âşık olması, âşıklarla imtihan olması ve onları mat etmesi, sevgili uğruna cezaya çarptırılması gibi... Buna benzer motif ve temalara Arabistan, İran, Hindistan, hatta Yunanistan'da ortaya çıkmış hikâyelerde de rastlıyoruz. Ancak, milletlerin masal ve hikâyelerinde görülen bu motifler ozanların ve san'atkârların dilinde işlene işlene daha değişik bir hal alır, bazı ilavelerle yeni bir şekil kazanır. Bazan bir âşığın bildiği konulardan hareketle yeni ve millî bir hikâye vücuda getirdiği olur. Türk Halk Edebiyatı'nda bu şekilde tasnif edilmiş pekçok hikâye vardır. **Çıldırılı Aşık Şenlik'in Latif Şah, Sevdakâr Şah ile Gülenez Hanım; Posoflu Aşık Üzeyir'in Ahmet Han, Mustafa Bey; Ardanuçlu Adem Efkârî'nin Abdullah Şah, İbrahim Şah** adlı hikâyeleri bunlardan bazılarıdır.

Halk hikâyelerinin teşekkülünde etkili olan bazı unsurlar vardır. Bunlar; çevrenin etkisi, hikâyenin ihtiyaçları, hikâyecilik geleneği ile ilk musannifin kabiliyeti ve bilgisidir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde çevrenin etkisi yoktur. Ancak, hikâyenin ihtiyacı olan epizotlar ve motifler hikâyeye girmiştir. Bunun yanında formeller ve zıtlıklar (yedi sene, kırk gün, üç gün gibi formel sayılar; zalim baba, intikam hırsında olan rakip âşıklar, iyiliksever yaşlı akraba, iyi ve kötü kalpli kişiler...) gibi gelenekle ilgili unsurlar mevcuttur. Nihayet, bir musannifin tasar-

lanan hikâyeyi şiirlerle tamamlaması ve bazı masal unsurlarını katması hikâyenin teşekkülünde rol oynamıştır. Bütün bunlar bizi, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin bir musannif tarafından tasnif edilmiş olabileceği düşüncesine götürmektedir. Nitekim, 6.X.1986 günü Mirze-i Mahmut hikâyesini derlemek için Kars'a gittiğimizde görüştüğümüz **Âşık Şeref TAŞLIOVA**, bu hikâyeyi **Dikmetaşlı Dede Kasım**'ın tasnif ettiğini söyledi. Dede Kasım'ın kırk hikâye tasnif ettiğini, bunlar arasında Mirze-i Mahmut'un da bulunduğunu ifade eden **Âşık Şeref TAŞLIOVA**, kendi ifadesine göre bu bilgileri **Çıldır**'ın **Göldalı köyü** nüfusuna kayıtlı **Mehdi BEYAZ** ve **Allahverdi Hoca**'dan öğrenmiştir. Şu halde, karşımıza, Mirze-i Mahmut hikâyesinin ilk olarak Dede Kasım tarafından tasnif edildiği fikri gelmektedir. Ancak, hikâyenin hiçbir yerde yayımlanmaması ve sözlü olarak Dede Kasım'dan tesbit edilmemesi bizi tereddütlere götürmekte ve Dede Kasım tarafından tasnif edilip edilmediğinin doğruluğu hususunda kuşkuya düşürmektedir.

C. H İ K A Y E N İ N T E Ş E K K Ü L
T A R İ H İ V E Y E R İ

Mahmut ile Nigâr hikâyesinden ilk bahseden **Pertev Naili BORATAV**'dır. Boratav'ın tetkikleri DTCF Folklor Arşivi'ndeki metin ve önceden yayımlanmış metinler üzerinde olmuştur. Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eserinde, Mirze-i Mahmut hikâyesinin teşekkül tarihi hakkında hüküm yürütürken bazı ipuçlarını değerlendirerek hikâyenin ortaya çıkışını XVII. asra kadar götürmektedir.

"**Mirze-i Mahmut** adlı güzel orijinal hikâyenin mevzuunun zamanını -yalnız bir istikamette olmak üzere- **Karacaoğlan** vasıtasıyla tesbit etmek mümkün oluyor: Mirze-i Mahmut, sevdiği kızın peşinde gezerken, kardeşi **Kanber**, çoktan geyiklere karışmış olan Karacaoğlan'a rastlar. Karacaoğlan, Kanber'i sevgili kardeşi Mahmud'a, Mahmud'u da sevdiğine kavuşturduktan sonra yine geyiklere karışır. Demek ki, halk ananesi Mirze-i Mahmut hikâyesi mevzuu için de zaman hudutlarından birini tesbit etmemize imkân veriyor: Bu, Karacaoğlan hikâyesi'nden sonra meydana gelmiş bir mevzu olmak icab eder. Binaenaleyh 17'nci asır sonlarından daha evvele götürülemez (1)."

Boratav'ın sözünü ettiği "Mirze-i Mahmut" hikâyesi, Güney Anadolu'da "**Han Mahmut**", Azerbaycan'da "**Gul Mahmut**" diye bilinir. Bunların "**Mahmut ile Nigâr**" hikâyesinin bir varyantı niteliğinde olduğunu şimdilik tahmin etmemiz mümkündür. Elimizde bulunan Gul Mahmut ile Han Mahmut varyantlarındaki benzerlikler, bizi bu fikre götürüyor.

Değerli halkıyatçı Boratav, hikâyenin teşekkül yeri hakkında bazı görüşler ileri sürmüştür.

"**Ali Rıza YALGIN**'ın, **Dadaloğlu**'nun hikâyesidir, diye kaydettiği Han Mahmut hikâyesi, **Doğu Anadolu**'da meydana gelmiş hikâyelerin bütün hususiyetlerini taşır: Onlarda olduğu gibi, bir halk şairinin, eski bir masal zemini üzerine yeni tipler (bilhassa âşık-halk şairi tipleri) koyma temayülünü bu hikâyede buluruz; **Kandahar**, **Karaman** şehirleri reel

(1) Pertev Naili BORATAV, a.g.e., s.41

yerler olmaktan çok uzaktırlar. Fakat, bu hikâyenin dikkate değer tarafı, **Karacaoğlan**'ın hikâyeye bir aralık, bir nevi Hızır rolünde karışmasıdır. Bu hikâyede, birbirine zincirlenen birçok meseleler karşımıza çıkıyor: Geyiklere karışmış bir "Karacaoğlan" efsanesinin hikâyenin bir motifini, hatta bir epizodunu teşkil etmesi, hikâyenin, **Mahmud ile Kanber**'in de adlarını muhafaza ederek Güney-Doğu Anadolu'da yayılmış olması, nihayet telifin -yine aynı bölgede- **Dadaloğlu**'na isnad olunması, gibi. Bunlar hep, hikâyenin Güney-Doğu Anadolu ile sıkı ilgisini gösteren işaretlerdir. Hikâye, Karacaoğlan'ı vakaya karıştırması ve oldukça yayılmış bulunması bakımından Dadaloğlu'nun zamanından evvel telif edilmiş olmak gerekir. Esasen bu hikâyede, Türkmen halk şairlerinin tesbit ettiklerini kabul edebileceğimiz hikâyelerin karakterlerini de bulamıyoruz. Buna rağmen mesele karanlık kalmakta devam ediyor (1)."

Görüldüğü gibi **Boratav**, hikâyenin teşekkül ettiği coğrafya olarak Doğu Anadolu'yu kabul ediyor, fakat, bunu kesin bir hükme bağlamıyor.

Hikâye, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, Anadolu'nun pekçok yöresinde anlatılmaktadır. Hikâyenin, zaman içerisinde, anlatıldığı bölgeye ait dil, folklor ve edebiyat gibi bazı özellikler taşıması tabiidir. Nitekim, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin **Osmaniye Varyantı**'nda Karacaoğlan'ı ve her ne kadar sevgili olarak gözükmüyorsa da **Akçakız**'ı görürüz. Halbuki, ne Sivas ne de Faruk Rıza **GÜLOĞUL**'un varyant olarak aldığımız, fakat, nereden derlendiğini bilemediğimiz eserinde bu tipler yoktur. Karacaoğlan, Azerbaycan Varyantı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Karacaoğlan'ın Güney Anadolu bir Türkmen şairi olduğu bilinmektedir. Ancak, Karacaoğlan, gerek Anadolu, gerekse Osmanlı İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaki bütün ülkelerde şöhret bulmuş bir saz şairidir. Bu cümleden olarak, Azerbaycan'da da sevilmesi ve sayılmasını tabii karşılamak lazımdır.

(1) Pertev Naili BORATAV, a.g.e., s.168-.69

Ŗu halde, hikâeyi, Doğu Anadolu hikâye özelliklerini taşıyan bir hikâye olarak görmek ve geniş bir sahaya özellikle Doğu ve Güney Anadolu bölgelerine munhasır kabul etmek gerekiyor.

II . B Ö L Ü M
H İ K A Y E N İ N Y A P I S I
V E
V A R Y A N T L A R I N
K A R Ş I L A Ş T I R I L M A S I

A. H İ K Â Y E N İ N Y A P I S I

Mahmut ile Nigâr hikâyesi, mensur ve manzum kısımlardan oluşan bir hikâyedir. Bu bölümde hikâyenin iç yapısı üzerinde dururken, Mahmut ile Nigâr hikâyesinin taşıdığı nitelikleri, asıl ve gerçek halk hikâyelerinin nitelikleri ile karşılaştıracak, farklı ve benzer yanları üzerinde duracağız. Bunu yaparken de asıl metin olarak aldığımız Sivas Varyantı'ndan hareket edecek, zaman zaman üç varyanttaki farklı motiflerden de yararlanarak, hikâyeyi bir bütün olarak tanıtmaya çalışacağız.

Halk hikâyeleri sözlü gelenekte, âşıklar ve hikâye anlatıcıları tarafından yaşatılır. Hikâyeci âşık hikâyeyi, dinleyicilere, geleneğe bağlı kalarak anlatır. Sazı ile önce bir fasıl yapar; daha sonra divanî, tecnis, tekerleme- türkü, koşma, semaî ve destan okur, dinleyenlere muamma sorar. Ancak, Sivas Varyantı'nı bize anlatan Âşık Ahmet saz çalamadığı için bunlara yer vermemiştir. Fakat, anlattığı bazı hikâyelerden önce mizaha kaçan düşemeler söylediğini biliyoruz.

Hikâye, ifadeye canlılık ve akıcılık veren görülen geçmiş zaman sigası ile anlatılmıştır. Dil, halkın kullandığı yaşayan Türkçedir. Ancak, bazı kalıplaşmış sözler ve manzum kısımlarda kullanılan kelimeler bunun dışındadır.

Hikâyeci, zaman zaman; "Biz haberi vererek Mahmut'tan.", "Aldı bakalım, orda ne dedi?", "Aldı Mahmut", "Aldı Nigâr" gibi geçiş formellerine; üç, yedi kırk gibi formel sayılara; "Eli dilenmeli, evi dolanmalı (s.102)", "Öz ağlamazsa, göz ağlamaz (s.108)", "Yiğidin sözü, demirin kertiğidir(s.129)." gibi atasözlerine; "Kör kömüşün kapçuğa daldığı gibi(s.138)", "Karslı kayışı gibi, yerli yufkası gibi, bildircin balası gibi (s.139)", "Yerde yaralı kuş gibi yedi kere çırpındı-

lar (s.139)" şeklindeki halkın malı sözlere müracât ederek anlatımına güç kazandırmıştır.

Bilindiği gibi halk hikâyelerinin anlatımı, genellikle birkaç gece sürer. Hikâyeci, hikâyeyi uygun bir yerinde keser. Fakat, bunu yaparken gayet ustaca davranır. Mesğla, Âşık Ahmet, vaktin geçtiğini ileri sürerek, hikâyesine şu deyişle ara vermektedir.

Bir sigara verin kefçiler
Tütmenin zamanı geldi
Herkes kendi hanesine
Gitmenin zamanı geldi

Çağıl çağıl çağlar özler
Ciğerim ateşe közler
Yengelerim sizi gözler
Gitmenin zamanı geldi

AHMED`im zihnim bulandı
Yarelerim pek sulandı
Uykular fır fır dolandı
Yatmanın zamanı geldi

Âşık Ahmet, hikâyesindeki parçaların her birini değişik ezgi ile söylemiştir.

Mahmut ile Nigâr hikâyesindeki epizot ve motiflerin pekçoğunu, diğer hikâyelerde de görürüz. Hikâyenin temelini oluşturan kahramanın doğumu, memleketi, adının konulması, âşık olma, sevgililerin karşılaşması, araya giren engeller ve çekilen çileler gibi epizotlar, bu hikâyede de vardır.

Hikâyemizin mevcut varyantlarında kahramanlar, varlıklı ailelerin çocuklarıdır. Mahmut, V_1 `de hükümdar, V_2 `de hoca, V_3 `te padişah, V_4 `te bey oğludur. Nigâr da V_3 `te padişah, diğer varyantlarda paşa kızıdır. V_1 ve V_3 `te Mahmut bir dervişin tavassutu ile dünyaya gelmiştir. V_1 , V_2 , V_4 `te Mahmud`un Kamber adında bir kardeşi vardır. Mahmud`un sevgilisi de V_3 `te dervişin tavassutu ile doğmuştur, adı da Nigâr değil Diyar Hanım`dır.

Hikâyelerde adları geçen **Gençkahraman, Karaman, Kandahar, Çin ü Maçın** gibi yerler, masallarda geçen memleketlerdir. Hikâyenin kahramanı Mahmut, bütün varyantlarda bir hoca yanında ders görür.

Burada gördüğümüz kahramanların ailesi, memleketi, doğumu ve yetiştirmeleri gibi epizotları **Asuman ile Zeycan(1), Elif ile Mahmut(2), Hurşit ile Mahmihri(3), Kerem ile Aslı(4), Latif Şah(5), Melekşah ile Güllühan(6), Razınihan ile Mahıfirûze(7) ve Şah İsmail(8)** gibi hikâyelerde de görürüz.

Halk hikâyelerinde, kahramanların âşık olmaları bir rüyaya bağlanır. Bu rüya, uykuda veya uyku ile uyanıklık arasında olur. Rüyanın sonucunda kahraman, bazı özellikler kazanır. Mesela, pir (Hızır, derviş...) hikâyenin bazı yerlerinde ortaya çıkar, kahramana yardım eder. Bu daha çok kahramanın darda kaldığı zamanlarda olur.

Pir, kahramanlara rüyalarında bade içirir, birbirlerine resimlerini ya da suretlerini gösterip gözden kaybo-

-
- (1)Dr. Saim SAKAOĞLU, Asuman ile Zeycan Hikâyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.5, Erzurum 1974, s.58
- (2)Hikâye-i Elif ile Mahmut, Raif Efendi Matbaası, İstanbul, 1325
- (3)Saim SAKAOĞLU, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yyn., C.IV, s.269
- (4)Fikret TÜRKMEN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.V, s.284
- (5)Dr. Ensar ASLAN, Çıldırılı Âşık Şenlik, Ankara, 1975
- (6)Ali Berat ALPTEKİN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VI, s.243
- (7)Hikâye-i Mahıfiruze Sultan ve Razınihan (Nasreddin Eğlencesi adlı eserin kenarında) Taşbaskı, Tarihsiz
- (8)Ali Berat ALPTEKİN, Şah İsmail Hikâyesi, Halk Kültürü, S.4, İstanbul, 1985, s.41-54
- Fevzi GÜRGEN, Hakiki Şah İsmail, İstanbul, 1978

lur(1).

V_1 , V_2 , V_3 'te kahramanlar, pirlerin verdiği badeyi içerek âşık olurlar. V_4 'te ise Mahmut, bir ihtiyarın kendisine Nigâr'dan bahsetmesi üzerine Nigâr'a âşık olur.

Badeli halk hikâyelerinde, kahramanın saz çalması motifi, genellikle rüyadan uyandıktan sonra olur. Rüyasında bir güzelin aşkına bade içen kahraman, ya kendi kendine uyanıp saz çalarak başından geçenleri anlatır, ya da uyandıığında, bir saz sesi duyarak üzerindeki sersemliği atar. Bazan da ağzında köpükler olduğu halde baygın bulunur; onun bade içtiğini anlayan birisi, saz çalarak uyanmasını sağlar.

V_1 ile V_4 'te Mahmut rüya görür, uyandıktan sonra saz çalar. V_2 'de de bir pirin verdiği şarabı içtikten sonra saz çalar.

Hikâyemizde, kahraman çeşitli sebeplerden yoksul düşer. V_1 ile V_4 'te servetini dalkavuklara kaptırır. V_2 'de parasını haramiler elinden alır. V_3 'te ise parasıyla altın saz yaptırır.

Kahramanın parasını dalkavuklara kaptırarak fakir halle gelmesi motifi, **Âşık Garip(2)**,realist halk hikâyelerinden **Hançerli Hanım**, **Letaifname**, **Tıflî ile Biraderler (3)** gibi hikâyelerde de karşımıza çıkar.

(1) Geniş bilgi için bkz.:

Umay GÜNAY, **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi** (Basılmamış Doçentlik Tezi), Ankara, 1980

Umay GÜNAY, **Âşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili**, Mehmet Kaplan'a Armağan, İst., 1984, s.153
Prof. Dr. İlhan BAŞGÖZ, **Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motifi Zinciri**, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C.5, S.2, Ekim 1973, s.71-86

(2) Dr. Fikret TÜRKMEN, **Âşık Garip Hikâyesi**, Ankara, 1974

(3) Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, **Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Ankara, 1977, s.105-136

Diyebiliriz ki, halk hikâyelerinde konunun hareket noktasını, kahramanın gurbete çıkması epizodu oluşturur. Zira, kahramanın sevgilisine kavuşması için verdiği mücadeleler, çektiği sıkıntılar, maruz kaldığı cezalar bundan sonra başlar. Kahraman, memleketini terk ettikten sonragenellikle, hikâyenin sonuna kadar bir daha memleketine dönmez. Hikâyemizin bütün varyantlarında Mahmut, sevgilisini bulabilmek için gurbete çıkar.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde Nigâr, Mahmud`a olan aşkını babasından saklar. Babası da sırrını kendisine söylemediği için kızını yaptırdığı köşke hapseder(V₁). Gerek V₁`de gerekse diğer varyantlarda Nigâr Hanım, babasından ayrı olarak köşk ve sarayda yaşar. Kızın, cariyeleri ile köşkte ya da sarayda yaşaması motifi **Emrah ile Selvi**(1) hikâyesinde de görülür. Ayrıca, XIV. yüzyıl şairlerinden **Şeyhoğlu`nun** kaleme aldığı **Hurşid ile Ferahşad** adlı klasik hikâyede de bu motif karşımıza çıkar. Siyavuş Şah, kızı Hurşit Sultan`a bir bağ içinde köşk yaptırır, Hurşit Sultan dadısı ile o köşkte kalır(2).

Mahmut, sevgilisini ararken, yanında kardeşi (V₃`te arkadaşı) Kamber de vardır. Kahramanın yanında bir arkadaşının bulunması motifine, halk hikâyelerinde sıkça rastlanır. Sözcüleri, **Kerem ile Aslı** hikâyesinde, diyar diyar Aslı`yı arayan Kerem`in yanında Sofu adlı vefakâr biri(3), **Elif ile Mahmut** hikâyesinde Mahmud`un yanında remilci ve dalgıç olmak üzere iki arkadaşı(4), **Latif Şah** hikâyesinde ise kahramanın yanında Goca Lele (5) vardır.

(1)Muhan BALI, Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi, Varyantların Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi, Ankara, 1973

(2)Mustafa Nihat ÖZÖN, Türkçede Roman, İstanbul, 1985,s.48

(3)Fikret TÜRKMEN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.V, s.284

(4)Hikâye-i Elif ile Mahmut, İstanbul, 1325

(5)Dr. Ensar ASLAN, Çıldırlı Aşık Şenlik, Ankara, 1975

Halk hikâyelerinin çoğunda görülen, kahramanın âşık- larla karşılaşp onları mat etme motifi, Mahmut ile Ni - gâr`da da görülür. Varyantların tamamında Mahmut, âşıkla- rı mat eder, Nigâr`ın babasının takdirini kazanır, onun himayesine girer.

Cinselliği, aşkı ve çoğalmayı sembolize eden ve halk hikâyelerinin pekçoğunda görülen "elma" motifi, Mahmut ile Nigâr hikâyesinde özelliğini koruyarak yer almıştır(1). Sözcelişi, Mahmud`un doğumuna, pirin babasına verdiği el- ma sebep olmuştur. Hikâyenin bir başka yerinde de elma mo- tifi karşımıza çıkar. Nigâr, kendisini görmeğe gelen Mah- mud`a elma atar; böylece aralarında bir yakınlık başlar. Osmaniye Varyantı`nda elmanın yerini, kırmızı gül demeti alır. Diyâr Hanım, kendisine doğru gelmekte olan Mahmud`a, kendisini saklayarak, elinde tuttuğu kırmızı gül demetini uzatır. Mahmut, kırmızı gül demetinden, sevgilisinin o ol- duğunu anlar. Buradan da kırmızı renk motifinin sevgiyi ve aşkı ifade ettiğini düşünebiliriz.

Halk hikâyelerinde, kızın sevgilisine mendil, yüzük gibi hediyeler vermesi motiflerinden, mendil motifi hikâ- yemizde de özelliğini korumaktadır. Nigâr Hanım, yanından ayrılmadan önce, Mahmud`a mendil (yağlık) hediye eder. **Asuman ile Zeycan** hikâyesinde de, Zeycan, gurbete giden Asuman`a yağlık ve yüzük hediye eder (2).

(1) Geniş bilgi için bkz.:

Fahrettin KIRZIOĞLU, Türk Millî Geleneğinde Kızıl El- ma ve Yerleri, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S.1-2, İstanbul, 1985

Orhan Şaik GÖKYAY, Kızıl Elma Üzerine, Tarih ve Toplum, S. 25-28, İstanbul, 1986

(2) Dr. Saim SAKAOĞLU, Asuman ile Zeycan Hikâyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S. 5, Erzurum, 1974, s.58

Hemen her halk hikâyesinde, sevgililerin birbirine kavuşmasında engelleyici rol oynayan bir tip vardır. Bu, Mahmut ile Nigâr ve Razınihan ile Mahıfirûze(1) hikâyesinde kızın babası, Arzu ile Kamber (2), Derdiyok ile Zülfüsiyah(3), Kerem ile Aslı (4) hikâyelerinde ise kızın annesidir.

Mahmut ile Nigâr hikayesinde kahramanlar sandığa konularak denize atılır. Bu motife dinî hikâyelerde ve destanlarda da rastlıyoruz. Hz. Musa'nın doğunca sepete konulup Nil'e atılması (5); Moğolların atası olan Alan-Kowa'nın annesinin, kızının hamile olduğunu öğrenince, onu bir sandığa koyup Seruş nehrine attırması (6) bunlardan bazılarıdır.

Ayrıca "sandığa koyma" motifi Gülükan (7), Hint Padişahının Kızı (8), Kustum Kusak (9) gibi masallarda da karşımıza çıkar.

-
- (1) Hikâye-i Mahıfirûze Sultan ve Razınihan, Taşbaskı , Tarihsiz
- (2) Muhan BALI, D. Mehmet DOĞAN, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.I, s.168-169
- (3) Derdiyok ile Zülfüsiyah, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstanbul, 1964
- (4) Mustafa Nihat ÜZÖN, Türkçede Roman, İstanbul, 1985, ş.94-97
- (5) Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, İstanbul, 1969, s.23
- (6) Prof. Dr. Bahaeddin ÜGEL, Türk Mitolojisi, C.I, Ankara, 1971, s. 414-415
- (7) Umay GÜNAY, Elazığ Masalları, Erzurum, 1975, s.480-482
- (8) Umay GÜNAY, a.g.e., s. 306-307
- (9) Doğan KAYA, Türk Folklor Araştırmaları, C.XV, S.293, İstanbul, 1973, s.6848

"Ölüp- dirilme" motifi de destan ve masalarda rastladığımız motiflerden biridir. Prof. Dr. Şükrü ELÇİN'in bu konuda kısa bir çalışması vardır. "Göçebe Türk Destanlarında Ölüp Dirilme Motifi" başlıklı yazısında Elçin, bazı örneklerle ^{yer}vererek konuya açıklık getirmiştir (1). Ayrıca "Muradına Nail Olmayan Dilber" adlı masalda da "ölüp-dirme" motifi yer almaktadır (2).

Halk hikâyelerinde kahraman bazan zor durumda kalır. Bu sırada yardıma Hızır (derviş, pir...) yetişir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de doğumlarına sebep olan derviş, kahramanların yardımına gelir ve onları bir anda memleketlerine getirir. Dervişin kahramana yardımcı olması motifi Asuman ile Zeycan (3), Aşık Garip (4) ve Razınıhan ile Mahıfiruze (5) hikâyelerinde de görülür.

Hikâyenin sonunda kahramanlar birbirine kavuşuyorsa, üç gün üç gece, yedi gün yedi gece veya kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hikâyemizin iki varyantında (V_2 , V_3) kırk gün kırk gece, Sivas Varyantı'nda ise yedi gün yedi gece düğün yapılır.

Mahmut ile Nigâr hikâyesinin Sivas Varyantı'nda bir masal unsuruna daha rastlıyoruz. Mahmut, gurbete çıkarken annesi un elemektedir. Hikâyenin sonunda Nigâr ile memleketi Gençkahraman'a dönen Mahmut, görür ki, annesi hâlâ kendisine azık yapmak için un elemektedir. Aradan geçen yedi yılın bir anlık zamana bağlanması, masal ve efsanelerde sıkça rastladığımız unsurlarla benzerlik göstermektedir.

-
- (1) Prof. Dr. Şükrü ELÇİN, Halk Edebiyatı Araştırmaları, Ankara, 1977, s.103-104
- (2) Selami Münir YURDATAP, Billur Köşk Hikâyesi, Bozkurt Kitabevi, İstanbul, 1966, s. 49-62
- (3) Dr. Saim SAKAOĞLU, a.g.m.,
- (4) Dr. Fikret TÜRKMEN, a.g.e.
- (5) Hikâye-i Mahıfiruze Sultan ve Razınıhan, Taşbaskı, Tarihsiz

B. VARYANTLARDAKİ ŞİİRLERİN (hece, durak, dörtlük ve kafiye yönünden) KARŞILAŞTIRILMASI

Halk hikâyelerinin içerisinde yer alan türküler, dinleyeni daha dikkatli, daha heyecanlı ve daha duygulu kılar. Türkülerin her biri, hikâyenin konusu ile ilgili olup çeşitli makamlarda söylenir. Hikâye kahramanı çoğu zaman, telle söylemeyi dille söylemeye tercih eder. Bazen da türkülerin karşılıklı söylendiği olur. Hikâyelerdeki türküler, genelde, hikâyenin akışına uygun ve liriktir.

Esas metin olarak kabul ettiğimiz Sivas Varyantı'nda gerek şiirler, gerekse şiirlerdeki dörtlükler diğer varyantlardakilere nazaran, sayıca daha fazla ve daha farklı özelliktedir. Ne var ki öteki varyantlar bir araya getirildiğinde, Sivas Varyantı'nda yer almayan şiirler veya eksik dörtlükler görülür. İşte bu sebepten, biz, hikâyeyi şiir bakımından bütünlüğe kavuşturmaya çalışacağız. Bunu yaparken de hareket noktalarındaki sırayı göz önünde tutacağız.

1.Kahramanların aileleri ve memleketi,

2.Kahramanların doğumu

3.Kahramanların yetişmeleri

Epizotların mukayesesinde de görüleceği gibi her üç epizotta, kahramanların memleketi, ailesi, doğumları ve yetişmeleri ele alınmış, ortak ve farklı yönler gösterilmişti. Henüz kahramanların doğmamaları yahut küçük oluşları sebebiyle kahramanlara ait şiirler yoktur. Ayrıca, varyantların baş kısımlarında **döşeme, divan, tecnis** gibi şiirler de yoktur.

4. Aşkın doğuşu ve saz çalma yeteneğinin kazanılması ile ilgili değişler

a) Kahramanın âşık olması ile ilgili şiirler:

Rüyasında (V_1) yahut birinin anlatmasıyla (V_2) Mısır'daki Nigâr Hanım'a âşık olan Mahmut, yatmakta iken bir saz sesi ile kendine gelir; çalmak için saz ister. Saz, ancak gördüklerini ve bildiklerini anlatması şartıyla Mahmud'a verilir. Mahmut türküyü, bir aşka tutulduğunu, sevgilisinin de Mısır'daki Nigâr Hanım olduğunu söyler. V_1 'de bu şiir sekiz heceli olup üç kıtadır¹⁰⁵ Kafiye düzeni (abcb, dddb, eeeb) şeklindedir. Dördüncü mısralarda kafiye yerine "oldum" kelimesi ile yapılmış redif bulunmaktadır. I. ve II. dörtlük V_4 'te yoktur.

V_4 'teki şiir üç kıtadır. Kafiye düzeni yukarıdaki gibidir. II. dörtlük;

Gül topladım gonca gonca
Boydan uzun belden ince
Memeler benzer turunca
O da Mısır şehrinde (s.14)

şeklinde olup V_1 'de yoktur. Her iki varyantta da son dörtlükte şairin adı geçmektedir. Şiir 4 + 4 veya 5 + 3 duraklıdır. Bu şiirler V_2 ile V_3 'te yoktur.

Ayrıca V_4 'teki şu deyiş de diğer varyantlarda yoktur.

Doldu feleklere feryadı figan
Ne zalim çağrışır gelen turnalar
Yürek mi dayanır can mı dayanır
Gelüp taş demiri delen turnalar

Yaralı vurgunlar geldi yetişti
Katar katar oldu çaldı çağrıştı
Eyvah gitti bölüklere kavuştu
Sesi kulağımda kalan turnalar

Mevla'm bana bir çift kanat vereydi
Sefil Mahmut turnalara ereydi
Bir de gönül dilber yâri göreydi
Dost köyünden geçen iken turnalar(s.15)

Mahmut, bu şiiri gökte uçan turnalara söylemiştir.

b) Sevgilisinin memleketine gitmek isteğini anlatan şiirler:

V₂'de kardeşi Kamber'le beraber Eynel Yagut isimli pirin elinden şarap içerek şair olan Mahmut;

Gardaş men Mısır'a getmeli oldum(s.174)

nakaratlı türkü söyler. Şiir 6 + 5 duraklı olup dört kıtadır. Kafiye düzeni (abab, cccb, dddb)'dir. Bu şiir diğer varyantlarda yoktur.

Aynı varyantta Mahmut, bir saz alıp annesinin yanına gelir. Annesine Mısır'a gideceğini söyler ve rızasını alır. Mahmud'un söylediği üç dördlüğe, annesi de üç dördlülle cevap verir. Şiirler 4 + 4 veya 5 + 3 duraklıdır. Son dördlülüklerde Mahmud'un ve annesi Selbi Hanım'ın isimleri bulunmaktadır. Şiirlerin kafiye düzenleri (abab, cccb, dddb) şeklindedir. Şiirlerde;

Var emeyin halal eyle(s. 175)

ile

Var emeyim halal olsun(s. 175)

sözleri nakarattır. Diğer varyantlarda bu ana-oğul karşılaşması yoktur.

5. Kahramanın sevgiliyi aramaya çıkması ve başından geçen maceralar ile ilgili şiirler

a) Yolculuk anında söylenen şiirler:

Sivas Varyantı'nda Mahmut, saz satılan bir dükkâna girer. Orada dükkân sahibine bir türkü söyler. Mahmut ustaya;

Ustam kerem eyle ben gider oldum(s. 113)

diyerek haline acındırır. Usta sazı Mahmud'a hediye eder. Bu şiir 4 + 4 + 3, 6 + 5 duraklı olup üç kıtadır. Kafiye düzeni (aaab, cccb, dddb) şeklindedir. Son dördlülükte Mahmud'un adı yoktur. V₄'te bu şiirin II. kıtası benzerlik gösterir. V₄'teki şiir şudur:

Eğlen usta eğlen hakkın vereyim
Gönül ister geze Hindî Yemen`i
Sevdanın elinden olmuşum mecnun
İsterim gezeyim Hind`i Yemen`i

Gökyüzünde bir kuş vardır nedendir?
Bilir misin yediceği nedendir?
Adam var ki söz anlamaz nedendir!
İster Tecnisi gez ister Yemen`i

Kıl merhamet bu Mahmud`un zarına
Yâr enginde sarılaydım beline
Usta senin için daldım derine
İstediğin Hind`i, yoksa Yemen`i (s.19-20)

V₂`de Mahmut kardeşi Kamber`le birlikte sevgilisi Nigâr`ı bulmak için yola çıkar. Yolda haramiler ikisini de soyar ve bağlayıp oradan uzaklaşır. Mahmut oradan geçmekte olan bir tüccara on bir heceli, 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklı bir türkü söyler. Şiirin kafiye düzeni (aaab, cccb, eeeb)`dir. Bu türkü diğer varyantlarda yoktur (s.176).

b) Sevgilinin memleketinde söylenen şiirler:

V₃`te Mahmut, yanında arkadaşı Kamber olduğu halde, sevgilisini aramaktadır. Birgün akşam üzeri, yorgun düşüp bir ovada mola verirler. Sabahleyin uyandıklarında Mahmut, "seher yeli" ne bir türkü söyler. Bu türkü, varyanttaki ilk türküdür ve diğer varyantlarda yoktur. Son dörtlükte Mahmud`un adı geçmektedir.

V₁`de Mahmut ile Kamber, nihayet Mısır`a gelirler. Fakat, onlar bunun farkında değillerdir. Mahmut, girdikleri kahvede bir türkü^{le} Mısır şehrini ve Nigâr Hanım`ı sorar. Şiir (abab, cccb, dddb) kafiye düzeninde olup 6 + 5 veya 4 + 4 + 3 duraklıdır. Son mısralarda, dörtlükler "olur" redifi ile tamamlanmıştır. Yine son dörtlükte şairin isminin olmayışı, ya dörtlüğün değişmiş olabileceği ya da şiirin bir dörtlük eksik olduğu düşüncesine götürüyor (s.120)

c) Âşıklerle karşılaşma:

Varyantların hepsinde Mahmut ile Kamber, Nigâr Hanım'ın babasının âşıkları ile karşılaşır ve onları mat eder. Ancak, V₂'de karşılaşma anında söylenen şiirler yoktur, sadece iki kardeşin altmış âşığı mat ettiğinden söz edilmiştir.

V₁'de karşılaşma sırasında, sözü paşanın âşığı açar. Bu on bir heceli bir dördlüktür. Mahmut, ustanın sorusunu cevaplandırır^(s.24). Usta dört kere soru sorar. Mahmut hepsine de cevap verir. Toplam sekiz kıta olan bu karşılaşmanın 3., 4., 7., 8. kıtaları V₄'te yoktur^(s.25). II. kıtadaki "kalem" sözü "kelam", VI. kıtadaki "altın" sözü kömür" şeklindedir. 7. ve 8. kıtalarda âşıkların adları yoktur.

V₁, V₄'te Mahmut âşıkların ustasına soru sorar. Usta cevap veremez. Bu da on bir heceli bir şiirdir. Kamber ile ri atılır, Mahmud'un sorusunu cevaplar. Mahmut yine sorar, Kamber, onu da cevaplandırır. Ancak V₁'de son dördlükte "Mahmut" tapşırmasına karşılık^(s.27) V₄'te "Yaralı Mahmut" tapşırmasıyla karşılaşırız (s.27).

V₃'te ise, âşıklerle, önce Kamber'in karşılaştığını görüyoruz. Kamber'e dört âşık soru sorar. Kamber hepsini cevaplar.

Aldı âşık:

O nedür ki üce durur erimez
O nedür ki yatar yerde çürümez
O nedür ki kaçar gider farıma
Gel keloğlan şu ma'nâmı bil benim

Aldı Kamber:

Ona dağ der, üce durur erimez
Ona daş der yatar yerde çürümez
O gönüldür kocar gider farıma
Ben onu bilirim, sen öğren de gel

Aldı ikinci âşık:

O nedür ki yol eyliyor denizi
O nedür ki gösteriyor benizi
O neyimiş uyuz eyler domuzu
Gel keloğlan şu ma'nâmı bil benim

Aldı Kamber:

Gemi derler, yol eyliyor denizi
Ayna derler gösteriyor benizi
Küncü derler uyuz eyler domuzu
Bilirim ben onu sen öğren de gel

Aldı Üçüncü âşık:

O nedür ki ustalardan ustalar
O nedür ki hastalardan hastalar
O neyimiş bağırsağın desteler
Usta çocuk şu ma'nâmı bil benim

Aldı Kamber:

İnsanoğlu ustalardan ustalar
Böcü derler hastalardan hastalar
Balık derler bağırsağın desteler
Bilirim ben onu, sen öğren de gel

Aldı dördüncü âşık:

O nedür ki minareye çıkıyor
O nedür ki minareden eniyor
O neyimiş susuz persi dönüyor
Usta çocuk şu ma'nâmı bil benim

Aldı Kamber:

Gençlik derler minareye çıkıyor
O kocalık minareden eniyor
Ona göz derler susuz persi dönüyor
Bilirim ben onu, sen öğren de gel(s.33-34)

Sıra âşıkların ustasına gelir. Ustanın adı Deli Ali'dir. Bu defa ortaya Mahmut çıkar, soruyu da Mahmut sorar.

Aldı Mahmut:

Kadı nedür müftü nedür Al'emmi
Şu dünyanın dadı nedür Al'emmi
Nuh peygamber bir gemicik yaptırmış
Ustasının adı nedür Al'emmi (s.34)

Deli Ali, bu soruya cevap veremeyince Mahmud'un kendisi cevaplar.

Aldı Mahmut:

Kadı kadı, müftü müftü Al'emmi
Şu dünyanın dadı sağlık Al'emmi
Nuh peygamber o gemiyi yaptırdı
Ustasının adı Nebi Al'emmi (s.35)

Bu defa Deli Ali soru sorar.

Aldı Ali Emmi:

Bekâr da değil naçarsın
(Çocuk) nereye koysam kaçarsın
Uğrun derya deniz gelse
O zaman nerden geçersin

Aldı Mahmut:

Bekâr değilim naçarım
Nereye kosan kaçarım
Uğrum derya deniz gelse
Gemiye biner geçerim

Aldı Ali Emmi:

Bekâr değilsin naçarsın
Nereye kosam kaçarsın
Vurur gemiyi kırarsam
O zaman nerden geçersin

Aldı Mahmut:

Bekâr değilim naçarım
Nereye koysan kaçarım
Vurur gemiyi kırarsan
Hak izin verir uçarım (s.35)

Mahmut, soruları cevaplayınca Deli Ali mat olur.

6. Sevgili ile ilgili şiirler

a) Sevgili ile buluşmadan önceki şiirler:

Mevcut varyantlarda Mahmut, Kamber`le Nigâr Hanım`ın köşküne gider. Mahmud`un kendisine doğru geldiğini gören Nigâr Hanım, O`na ısırıldığı bir elmayı atar.

V₁`de Mahmut, elmayı Nigâr`ın attığını tahmin eder. Kamber ise, elmanın yelin esmesiyle ağaçtan düştüğünü zanneder. Karşılıklı olarak şiir söylerler. Mahmud`un söylediği iki kıtaya, Kamber de iki kıta ile cevap verir. Şiirler kimi yerde 4 + 4, kimi yerde de 5 + 3 duraklıdır. Mahmud`a ait şiirlerin kafiye düzeni (abab, cccb), Kamber`e ait şiirlerin kafiye düzeni ise (aaab, cccb) şeklindedir. Daha sonra (Nigâr Hanım- Kamber- Mahmut- Nigâr Hanım)`ın söylediği dörtlükleri görmekteyiz. Bu dörtlükler de sekiz hecelidir. Son dörtlüklerde Kamber`in ve Nigâr Hanım`ın adının bulunmasına karşılık Mahmud`un adı geçmemektedir (s.135).

V₄`te de elma ile ilgili karşılaşma sadece Mahmut ile Kamber arasında olur. Sözlerde farklılık olduğu için aynen aşağıya alıyoruz.

Aldı Mahmut:
 Elma ağaçta fırlanır
 Yere düşer de kirlenir
 Öpemde şekerlenir
 Elma seni kim yolladı

Aldı Kamber:
 Elma ağaçta al olur
 Etrafı bal bal olur
 Aşıka bir hal olur
 Elma seni kim yolladı

Aldı Mahmut:
 Elma ağaçta uç olur
 Yere koyma puç olur
 Bunu yiyen serhoş olur
 Elma seni kim yolladı

Aldı Kamber:
 Elma ağaçta allanır
 Yere koyma ki dallanır
 Her öpemde de ballanır
 Elma seni kim yolladı

Aldı Mahmut:
 Elma ağacın dalında
 Hem sağında hem solunda
 Biçare Kamber elinde
 Elma seni kim yolladı

Aldı Kamber:
 Bu elmayı kim dişlemiş
 Etrafını nakışlamış
 Muhmud`una bağışlamış
 Elmayı Nigâr yolladı (s. 32-34)

V₃ te bu karşılaşma Mahmut ile penceredeki sevgilisi arasında olur.

Aldı Mahmut:
 Alma seni kim dişledi
 Çevre yanın gümüşledi
 Bunu bana bağışladı
 Canım alma kim gönderdi

Aldı Kız:
 O almayı ben dişledim
 Çevre yanın gümüşledim
 Babam gelse vermez idim
 Onu sana bağışladım

Aldı Mahmut:

Almayı nazik soyarlar
Altın tabağa koyarlar
Yare armağan saklarlar
Dost alması kim gönderdi

Aldı Kız:

Almayı nazik soysunlar
Altın tabağa koysunlar
Yare armağan salsınlar
O almayı ben gönderdim

Aldı Mahmut:

Gökten bir alma pirlendi
Yere düştü şekerlendi
Mahmut buna fikirlendi
Canım alma kim gönderdi

Aldı Kız:

Gökten bir alma pirlensin
Yere düşsün şekerlensin
Mahmut ona fikirlensin
Onu da bir hanım gönderdi(s.36)

Aynı varyantta Diyâr Hanım, Mahmud`u denemek için e-
line bir kırmızı gül demeti alır. Cariyesine de beyaz gül
demeti verir. İkisi de kollarını pencereden uzatır.

Mahmut:

Bir çift bülbül geldi kondu bacaya
Başı yeşil ayakları kırmızı
Doğumun elinde bir çift bergüzar
Biri yeşil amma biri kırmızı

Bahçenizde bir gül diktim biterse
Dallarında çifte bülbül öterse
Benim vadem senden evvel yeterse
Başucuma bir çift taş dik kırmızı

Üç gün oldu ben bu surdan aşalı
Yedi yıldır yâr sevdana düşeli
Kalk gidelim bizim oda düşeli
Düşemesi baştanbaşa kırmızı

Diyâr Hanım gel gel otur yanıma
Hoş bakışın kâr ediyor canıma
Ben ölürsem parmak batır kanıma
Yâr desinler on parmağın kırmızı (s.37)

diyerek, kırmızı gül demeti tutanın sevgilisi oldu-
ğunu anlar. Bu şiir de diğer varyantlarda yoktur.

V₂'de yukarıda sözünü ettiğimiz bir elma hadisesi
olmadığı için konu ile ilgili şiir de bulunmamaktadır.

b) Sevgili ile beraberken söylenen şiirler:

V₁'de Mahmut, sevgilisi ile bir müddet beraber olur ve sonunda ayrılma vakti gelir. Bu sırada Mahmut, Nigâr'dan bir hediye almayı düşünür; on bir heceli bir kıta ile sözü açar. Nigâr Hanım karşılık verir. Mahmut, toplam dört, Nigâr ise üç kıta söyler. Son kıtalarda ikisinin de adı bulunmaktadır. Mahmud'a ait şiirin kafiye düzeni (abcb, dddb, eeeb, fffb) olup

Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin(s.141) sözü nakarat olarak söylenmiştir. Nigâr Hanım'ın söylediği şiirin kafiye düzeni ise (abab, cccb, dddb) şeklindedir. Nigâr Mahmud'un sorusuna;

Söyle bey Mahmud`um söyle çekinme(s.141) diyerek cevap verir.

V₄'te olay şu şekildedir: Mahmut, sevgilisinin yanına gider. Sevgilisi, daha konuşup dertleşmeden "Buyur otur âşık, vaktin azdır, bize birşeyler çal(s.35)" deyince, bu sözlerden kendisine yol gösterildiğini anlayan Mahmut, içlenerek, Nigâr'a on bir heceli bir şiir söyler. Nigâr karşılığını verir. Bu karşılaşma V₁'den biraz daha farklıdır

Aldı Mahmut:

Nigâr bir söz duydum senin şanından
Deyim mi Nigâr demeyim mi ne dersin?
Disem öldürürler, demesem öldüm
Diyem Nigâr, dimeyim mi ne dersin?

Aldı Nigâr:

Eğlen Mahmut eğlen iltimasım var
Söyle bey Mahmud`um söyle çekinme
Bu dünyada sen benimsin ben senin,
Söyle bey Mahmud`um söyle çekinme

Aldı Mahmut:

Âdet odur, han tahtına han çıkar
Didem ağlar yaş yerine kan çıkar
Yâre bir söz demeyince can çıkar
Diyem Nigâr, dimeyim mi ne dersin?

Aldı Nigâr:

Ben bir suna idim uçtum gölümünden
Sen bir şahin idin tuttun kolumdan
Kavi tut ki yârin gider elinden
Söyle bey Mahmud`um, söyle çekinme

Aldı Mahmut:

Mahmut Bey der; gülüm kondu gülşene
Serem diktim, okum attım nişana
Söz gevherdir korkam yere düşene
Disem Nigâr, dimeyim mi ne dersin?

Aldı Nigâr:

Gel gel otur ağa yârim yanıma
Gamze okun kâr eyledi canıma
Her ne sözün varsa Nigâr Hanım`a
Söyle bey Mahmud`um, söyle çekinme!(s.35-36)

V₃`te ise, başvezirin sevgilisi hakkında ileri geri laf etmesi üzerine Mahmud`un canı sıkılır. Sevgili ile ikinci buluşmasında, ona olan iştihakını şu sözlerle dile getirir:

Aldı Mahmut:

İşte geldim büyük vezir yoldaşım
Hemi dolu içtim hemi serhoşum
Her vakit ağlama, kız benim işim
Varıyım mı varmıyam mı ne dersin?

Varamam sevdiğim yollar yokuştur
Ben varırsam ağ memeyi tokuştur
Benim istediğim bir çift öpüştür
Varıyım mı varmıyam mı ne dersin?(s.38)

Şiirde Mahmud`un adının geçmeişine bakılırsa, şiirin eksik olması gerekir. Diyâr Hanım, Mahmud`un sözlerine şöyle cevap verir.

Aldı Kız:

Gel ha Mahmud gel ha safalarından
Sana gül topladım kufalarından
Çok günler geçirdim cefalarından
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıyım

Gel ha Mahmud gel ha yollar yokuştur
Gel de Mahmud ağ memeyi tokuştur
Sana kurban olsun, yüz bin öpüştür
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıyım

Fakılar da kalipe felek fakılar
Göz göz oldu kara bağrım takılar
Açılsana kırılmalı kapılar
Gel ha Mahmud gel ha kadan alıyım(s.38)

c) Sevgiliden ayrılırken söylenen şiirler:

V₁, V₄`te Mahmut, Nigâr`dan ayrılırken, Nigâr onun koynuna babasının yedi senelik haraca karşılık aldığı "Mı-sır Yağlığı" nı sokar. Fakat, elini çekerken yüzüğü takı-

lır, yağlığın bir ucu dışarıda kalır.. Yağlığın Mahmud'un başına dert açacağını düşünen Nigâr, korkuya kıpılır. On bir heceli ve koşma kafiye düzeninde bir şiirle Mahmud'a ve Kamber'e ikazda bulunur. Ancak, bu şiirle V₄'teki şiir arasında ayrılıklar bulunmaktadır. V₄'teki şiir şu şekildedir.

Aldı Nigâr:

Eğlen Mahmut eğlen, derdim çoğaldı
El elden üzüldü, yâr elden gitti.
Verdim bir bergüzar nişane diye
El elden üzüldü, yâr elden gitti

Gökyüzünde yıldız döner aylara
Yoksul olan haset eder baylara
Çıkam yücelere, düşem çaylara
El elden üzüldü, yâr elden gitti

Nigâr hey der; gülüm kondu gülşene
Yandı kara bağrım döndü rüşene
Mısır yağlığını verdim nişane
El elden üzüldü, yâr elden gitti(s.38-39)

V₂'de diğer varyantlarda olmayan karşılıklı söylenmiş şiir görmekteyiz. Bu karşılaşma Mahmut ile Nigâr arasında olmuştur. Mahmut, üç gün sevgilisinin yanında kalır. Dördüncü gün Nigâr'ın babası şehre geleceği için Mahmut izin ister. Nigâr, Mahmud'un gitmesine razı olmaz;

Gel gitme Mahmud'um aman günüdü(s.181)

nakaratlı, üç kıtalı bir şiir söyler. Mahmut, bunların her birine;

Ağlama Nigâr'im yine gelerem(s.182)

diyerek karşılık verir. Şiirlerin sonunda Nigâr'ın ve Mahmud'un adları geçmektedir.

7. Kahramanların cezalandırılması ve evlenmelerinin engellenmesi ile ilgili şiirler

a)Cezayı gerektiren hareketlerle ilgili şiirler:

V₁ ve V₄'te Nigâr'ın yanından ayrılan Mahmut ile Kamber, şehirde bir kahvenin önünden geçerken saz sesi duyarlar

ve oraya girerler. Sevgilisini gördüğü için çok sevinçli olan Mahmut;

Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var (s.144)

diyerek duygularını dile getirir. Sırlarının öğrenileceği endişesine kapılan Kamber;

Açıldın gardaş açıldın(s.144)

diyerek ikaz eder. Bu sözden kendisinin övüldüğünü sanan Mahmut, başından geçenleri anlatır. İki kardeş birbirlerine üçer dörtlük söyler. Dörtlükler sekiz heceli olup bazılarında "vardım, derdim, aldım" örneğinde görüldüğü gibi kafiye hataları vardır. Dörtlüklerin sonunda ikisinin de adı geçmektedir. Yalnız V_4 'teki dörtlüklerde bazı farklılıklar gözükmemektedir. Herhangi bir karmaşıklığa yol açmaması için iki kardeş arasındaki karşılaşmanın V_4 'teki şeklini buraya alıyoruz.

Aldı Mahmut:
Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var
Kasteder canım almağa
Bilmem ki ne belası var?

Aldı Kamber:
Kardeş ne güzel olmuşsun
Açıldın kardeş açıldın
Ne sevdaya bend olmuşsun
Açıldın kardeş açıldın

Aldı Mahmut:
Beni yakan yar gözüdür
Şekerden şirin sözüdür
Sevdiğim paşa kızdır
Altmış altı caryası var

Aldı Kamber:
Gidenlerden bir hisse al
.....
Ya topla ya eğinine sal
Açıldın Mahmut açıldın

Aldı Mahmut:
Mahmut sel teki akarım
Al yanağa gül takarım
Adın vermeğe korkarım
Bir paşa bey babası var

Aldı Kamber:

Sen Kamber`i attın candan
İlikten, damardan, kandan
Ayırırılar seni benden
Açıldın kardeş açıldın (s.39-42)

V₂`de bu karşılaşma kızın babasının yanında olur. Mahmut ile Kamber, dörder kıta söylerler. Şiirlerde "ahır, yahır, tahır" gibi zengin kafiyelemlerle beraber, genellikle tam kafiye kullanılmıştır. Son kıtalarda Mahmud`un ve Kamber`in tapşırıldığı görülmektedir (s. 183)

Osmaniye Varyantı (V₃)`nda ise, Kamber, Mahmud`un üzerinde mahramayı görür ve onu içeri sokması için iki kıta olarak bir türkü söyler. Mahmud`un daha önce mat ettiği Deli Ali adlı âşık, ikisi arasındaki bu karşılaşmaya şahit olur, Mahmud`un üzerindeki mahramayı alıp padişaha götürür. Karşılaşmada sözü Kamber açar. Mahmut O`nun dörtlüklerine altılı bent ile cevap verir. En sonda isimlerin olmaması, bizde, karşılaşmanın eksik olduğu intibahı uyandırmaktadır. V₃`teki karşılaşma şudur:

Aldı Kamber:

Kapımızda nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Açıldı dest-i mahlucu
Açıldın gardaş açıldın

Aldı Mahmut:

Kapımızda nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Açılsın dest-i mahlucu
Bunun böyle havası var
Havası var havası var
Hemen geri dönesim var

Aldı Kamber:

Gardaşım yed`âşık duyar
Varıp da şahıma diyer
Şahım da canına kıyar
Açıldın Mahmud açıldın

Aldı Mahmut:

Gardaşım yed`âşık duysun
Varsın da şahıma desin
Şahım da canıma kıysın
Bunun böyle havası var
Havası var havası var
Var koynunda memesi var (s.39)

Bütün varyantlarda, bu şiirlerden sonra Mahmut ölümle cezalandırılır.

b) Cezanın yerine getirilmesinden önceki şiirler:

Sivas ve Faruk Rıza GÜLOĞUL varyantlarında, kızın babası Mahmud'un üzerinde yağlığı bulunca O'nu cellata teslim edip, boynunun vurulmasını emreder. Kamber, derhal Nigâr Hanım'ın yanına koşar, Nigâr Hanım'a şiirle, Mahmud'un öldürüleceğini haber verir. Şiir sekiz heceli olup üç kıtadır. Genellikle 5 + 3 duraklıdır. Sözünü ettiğimiz $V_1^{(s.148)}$ ve $V_4^{(s.54)}$ varyantlarında farklı hususlar pek azdır. Son kıtalarda Kamber'in adı bulunmaktadır. İkinci kıtalarda tam, diğer kıtalarda yarım kafiye vardır. Şiirin kafiye düzeni (abab, cccb, dddb) şeklindedir.

Yine aynı varyantlarda Mahmud'un öldürüleceğini haber alan Nigâr, "yetiştir" redifli, on bir heceli bir şiir söyler. Gerek $V_1^{(s.149)}$ 'de gerekse $V_4^{(s.54)}$ 'te Nigâr'ın son kıtada adı bulunmaktadır. Şiir 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklıdır. Varyantlar arasında pek az kelime farkları vardır. Nigâr Hanım bu deyişinde Mevlâ'dan, Hızır'dan ve Hz. Ali'den yardım ister.

$V_1^{(s.150)}$ ile $V_4^{(s.155)}$ 'te cellatlar Mahmud'u asmaya götürürken Nigâr Hanım'ın köşkünün önünden geçerler. Orada Mahmut, Nigâr Hanım'a;

Bana senden oldu zulum sevdiğüm(s. 150)
diye serzenişte bulunur. O da;

Sen git bey Mahmud'um ben de gelirim(s.150)
diyerek acısını paylaşmaya çalışır. Varyantların ikisinde de altı kıta vardır. Bunların üçü Mahmud'a, üçü de Nigâr'a aittir. Şiirlerde, yer yer kafiye kusurları vardır. Hece sayıları tam olup 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklıdır.

V_1 'de ölümlle cezalandırılan Mahmut ile Nigâr sandığa konulup denize atılacaktır. Mahmut, sandığa girmeden önce "imdat eyle" redifli dört kıtalık bir türkü söyler. Şiir on bir hecelidir ve yer yer "narda, tufanda", "guyud'eyleyen, zar eyleyen" kelimelerinde olduğu gibi kafiye bozuklukları vardır. Şiir (abab,cccb, dddb,eeeb) düzeninde kafiyeleşmiştir. 6 + 5 , 4 + 4 + 3 duraklıdır. Mahmut, diğer

varyantlarda yer almayan bu şiirde, yaratandan yardım istenmiştir (s. 160).

V₄'te ise Mahmut, yine sandığın başında taşlama niteliğinde üç kıtalık bir deyiş söyler. Bu deyiş diğer varyantlarda yoktur.

Bu sandığı yapan naşidir naşi
Üstüme gelmesin bir zalim kişi
Yunus'u deryadan kurtaran kişi
Görem ko aparsın sel bana(?)

Ağalar ağası âlimler başı
Silinsin gönlümün aynası pası
Zülfikar sahibi Kanber ağası
Görem ko aparsın sel bana(?)

Mahmut hey der aşk oduna yandırın
Buse verin leblerinden kandırın
Muşambalayın atın sele sandığım
Görem ko aparsın su bana(?) (s.55)

V₃'te Mahmut, cellatlar tarafından Şat nehrine atılmaya götürülürken, sevgilisinin sarayının önünden geçerler. Mahmut cellatlardan ellerini çözmelerini rica eder. Cellatlar Mahmud'un elini çözer. Mahmut, Diyâr Hanım'a üç kıtalık bir türkü söyler. Kız da buna iki kıta ile cevap verir. Öyle sanıyoruz ki, bu şiirde bir kıta eksiktir. Bu karşılaşmayı aşağıya alıyoruz.

Aldı Mahmut:

Pencereden mayıl mayıl bakan yâr
Aşk ödüne ciğerimi yakan yâr
Ben ölürsem sen kişlere bakan yâr
Zalım baban beni Şad'a atıyor

Ne yuğsek yapılmış sarayın başı
Çekile direği döküle daşı
Benden ayırdılar Kamber gardaşı
Saray senden oldu kime ne deyim?

Ucuz oldu Han Mahmud'un ölümü
Arttı bize bu padişah zulumu
Senden oldu bana tanrı zalımı
Zalım senden oldu kime ne deyim?

Aldı Kız:

Pencereden mayıl mayıl bakarım
Aşk ödüne ciğerini yakarım
Sen ölürsen ben sarayı yıkarım
Öldürmen Mahmud'u ben de ölürüm

Söylen beğ babama beni güldürsün
 Suçu neyimişse bana bildirsün
 Mahmud`u koyursun beni öldürsün
 Öldürmen Mahmud`u ben de ölürüm(s.41)

c) Cezanın yerine getirilmesinden sonraki şiirler:

V_1 (s.162) ve V_4 (s.55) te Mahmud`un Nigâr`la beraber sandığa konulup denize atılmasından sonra Kamber, sahilde "bulunmaz" redifli bir türkü söyler. Bu, 6 + 5, 4 + 4 + 3 duraklı bir şiirdir. Şiirde yarım kafiye kullanılmıştır. Bazı mısralarda kafiye bozuklukları görülür. Son dörtlükte Kamber`in adı geçmektedir.

Yine aynı varyantlarda Kamber, sandık gözden kaybolduktan sonra Nigâr Hanım`ın köşküne gelir. Kardeşinin ölümüne sebep olan köşke, şiirle bir beddua eder. On bir hece ile söylenmiş olan bu beddua V_1 de üç (V_4 te dört) kıtadır. V_4 teki şiir, V_1 e nazaran kafiye ve sözlerde farklılık gösterdiği için buraya almakta fayda görüyoruz.

Aldı Kamber:

Dilerim ki saray damın yıkılsın
 Nittin kanlı saray bey kardeşimi?
 Bülbüllerin yad bahçeye çekilsin
 Nittin kanlı saray bey kardeşimi?

Umarım ki saray belin büküle
 Her bir taşın bir diyara döküle
 Hak`tan emir gele külün savrula
 Nittin kanlı saray bey kardeşimi?

Bacanın üstünde baykuşlar ötsün
 Huzuru mahşerde tütünün tütsün
 Ustalar çağırın kerpicin söksün
 Nittin kanlı saray bey kardeşimi?

Kamber de Mahmud`u nerede bula
 Ben ağlarım didem kan ile dola
 Hak emrede altın üstüne gele
 Nittin kanlı saray bey kardeşimi?(s.59-60)

Ayrıca, V_1 de diğer kaynaklarda yer almayan bir deyiş vardır. Bu, Kamber`in, Nigâr`ın babası Eset Paşa için söylediği şiirdir. Eset Paşa, Mahmud`u sandığa koyup deni-

ze attırdığı için Kamber, hiddetlenerek bu şiiri söyler. Metin bölümünde de görüleceği gibi şiir iki dördlüktür. Hikâyeyi anlatan Aşık Ahmet, bir dördlüğünü hatırlayamadı. On bir heceli olan bu şiirde yarım kafiye kullanılmıştır. Durakları 6 + 5, 4 + 4 + 3'tür (s.164)

V₁'de Kamber, içinde Mahmud'un bulunduğu arar, fakat birtürlü bulamaz. Çektiği çile karşısında artık tahammülü kalmaz, on bir hece ile "ağlarım" redifli üç kıtalık bir şiir söyler. Şiirin durakları ve kafiye düzeni diğerlerinde olduğu gibidir. Son dördlükte Kamber'in ismi bulunmaktadır (s.165). Aynı şiir, V₄'te de vardır (s.72).

V₁'de Kamber, bindiği geminin batması üzerine, bir tahtaya tutunur. Orada bir türkü daha söyler. Bu şiir de diğer varyantlarda yoktur. Şiir on bir heceli olup ikinci kıta eksiktir (s.167).

V₂'de ise kardeşini arayan Kamber, diğer varyantlarda olmayan bir deyiş söyler. Bu on bir heceli ve genellikle 6+5 duraklı bir şiirdir (s.185). Kafiye düzeni (abcb, dddb, eeeb) şeklindedir. İkinci kıtada tam kafiye olmasına rağmen, son kıtada sadece redif vardır.

V₃'te de Mahmud'un Şat'atılmasından sonra Kamber;

Vezirler içinde vezirsin vezir
Nerede çağırırsam orada hazır
Deryanın bekçisi boz atlı Hızır

Meyitimi gardaşıma yetiştir (s.41)

diyerek kendini Şat'a atar. Bu tek dördlük diğer varyantlarda yoktur.

V₄'te öteki varyantlarda olmayan bir şiir daha vardır ki, bunu da Kamber, Mansurlu Şahı'na karşı söyler. Mansurlu Şahı, Mahmud'u kurtarmıştır, ancak bundan Kamber'in haberi yoktur. Kamber, şiirini bitirince Şah da Mahmud'u kurtardığını ve yanında olduğunu bildirir. Kamber'in Mansurlu Şahı'na söylediği türkü şöyledir:

Cüda düştüm vatanımdan
Kan ağlar illerim benim
Bülbül teki viran bağda
Soluptur güllerim benim

Figanım arşa çekildi
Genciken belim büküldü
Danesi yere döküldü
Perişan tellerim benim

Bu Kamber`in genç çağında
Sinesi kardeş dağında
Kaldım Şahlar ayağında
Sunalı göllerim benim (s.74)

8. Kahramanların cezalarının sona ermesi ile ilgili şiirler

V_1 (s.170) ve V_4 (s.75) te Kamber sonunda Mahmud`u ve Nigâr`ı bulur. İki sevgilinin sandığa konulup denize atılmasının üzerinden kırk gün geçmiştir. Sadece, boyunlarındaki şahdamarı atmakta olan sevgililer ölmek üzeredir. O sırada Kamber, on bir heceli bir türkü söyler. 6 + 5 ve 4 + 4 + 3 duraklı olan bu şiirde ikinci kıtanın kafiyeleleri "kimdir, hekimdir, Nigâr Hanım`dır" kelimelerinde de görüleceği gibi bozuktur. Son kıtada Kamber`in ismi vardır ve zengin kafiye kullanılmıştır. Şiirin kafiye düzeni (abcb, dddb, eebb) şeklindedir(s. 170).

V_2 de ise hikâye kahramanlarının öldüğünü görüyoruz. O sıra ortaya Karacaoğlan çıkar. Karacaoğlan sevgilisine kavuşamadığı için sazını toprağa gömmüştür. Uykudayken, Han Nesir bağında ölmüş olan üç genci diriltmesi istenir. Sazını topraktan çıkarıp söylenen yere gider. Sırasıyla Mahmut, Nigâr ve Kamber için on bir heceli birer dörtlük söyler. Türkülerden sonra üçü de dirilir. Şiirin durakları 6 + 5, 4 + 4 + 3 şeklindedir. Kafiyeleler kusurludur(s.187). Birinci ve ikinci kıtaların bazı mısraları, V_1 ve V_4 teki şiirlerin mısraları ile benzerlik göstermektedir.

V_3 te de hikâye kahramanları ölmüş, onları diriltmek için Karacaoğlan gelmiştir. Karacaoğlan, bu varyantta bir bir kıta söyler.

Saraydan üç bülbül uçtu
Uçtu da deryaya düştü
Bunlar da ne hoş bitişti
Açılınsın meyitler Hak emri ile(s.42)

Bu sözü duyan Mahmut, Diyâr Hanım ve Kamber dirilir.
Mahmut Karacaoğlan'dan sazını alıp;

Karac`oğlan gardaş yüzün ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşığın on dört gözü kör olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik(s.42)

diye bir dörtlük söyleyince, kötülük yapan yedi âşığın gözleri kör olur. Daha sonra Kamber de;

Karac`oğlan gardaş yüzün ağ olsun
Hak dediğin yerde Hak elin alsın
Yedi âşığın birer gözü iy`olsun
Anamızdan doğduk dünyaya geldik(s.42)

diyerek kötülük yapan ve Mahmud'un bedduası ile kör olan yedi âşığın birer gözlerinin açılmasını ister. Bu değişler diğer varyantlarda yoktur.

Ayrıca, V₂'de "yetişdim" redifli ve Mahmut tapşırmalı şiir (s.188) de diğer varyantlarda yoktur.

C. VARYANTLARIN ÖZETİ

SİVAS VARYANTI (V₁)

MAHMUD UNAN NİGÂR.

Gençkahraman şehrinde Hurşit Bey adında, çocuğu olmadığı için halka zulmeden bir hükümdar vardır. Hurşit Bey şehirde gülmeyi yasak eder. Fakat, suçları olmadığı halde cezaya çarptırılanların da olması sebebiyle emrini geri alır. Hırsının geçmesi için tebdil-i kıyafet giyerek veziri ile seyahate çıkar. Epey gezdikten sonra Cellatpınarı denilen yerde namazlarını kılarlar. O sırada, bir pir ortaya çıkar. Pir, padişaha bir elma vereceğini ve bunun sayesinde iki çocuğunun olacağını söyler. Çocukların ismini kendisinin koyması ve çocuğun birini kendisine vermesi şartıyla elmayı verir. Padişah şartı kabul eder. Elmayı veren pir gözden kaybolur.

O gece, padişah ve hanımı elmayı yer. Hanım sultan hamile kalır. Dokuz ay sonra Hurşit Bey'in iki oğlu olur. Hurşit Bey, borçluları borcundan kurtarır, yoksulları sevindirir, mahkumların suçunu bağışlar.

Çocuklara beş yaşına kadar isim konmaz. Vezirler, bir-iki defa isim koymaya teşebbüs ederlerse de Hurşit Bey onları oyalar. Sonunda divanı toplar. Bu sırada elmayı veren derviş gelir. Çocukların biri son derece güzel, diğeri çirkindir. Derviş güzel olan çocuğun adını Mahmut, diğeri- nin adını da Kamber koyar. Hükümdarın rıza göstermesi üzerine Kamber'i yanına alır, gözden kaybolur.

Hurşit Bey, Mahmud'u okuması ve yetişmesi için Hoca Cihan isminde birinin yanına verir. Mahmut on yaşında iken Hurşit Bey hastalanır ve ölür. Halk, kırk gün yasını tutar, Mahmud'u da hükümdar eder.

Mahmut, kırk gün hükümdarlık yapar. Fakat, bir gün olsun babası hatırından çıkmaz. O acıyla birgün, babasının aldüğü odaya girer ve orada bayılıp kalır. Rüyasında bir

pir görür. Pir Mahmud`a on sekiz bin âlemi yaratanın; üçler, beşler, kırkların ve Mısır`daki Nigâr Hanım`ın aşkına olmak üzere üç kez bade içirir, iki parmağının arasından Nigâr Hanım`ı gösterir.

Mahmut odada yedi gün baygın yatar. Vezirler merak edip annesinden sorarlar. Onunyanında bulamayınca, her tarafı ararlar. Sonunda, babasının ölmüş olduğu odada, ağzına köpükler dolmuş, dişleri kitlenmiş vaziyette bulurlar. Hoca Cihan, Mahmud`un aşka tutulmuş olduğunu anlamakta gecikmez. Bir saz getirtir, çalmaya başlar. Sazın sesini duyan Mahmut, kendisine gelir. Hoca Cihan`dan sazı ister. O da başından geçenleri anlatması şartıyla verir. Olup biteni annesi hayretle seyreder. Mahmut "kırk yıllık usda gibi" saza düzen verir;

"Canım hoca gözüm hoca

Ben bir aşka düçar oldum(s.105)"

diyerek başından geçenleri anlatır. Annesi Mahmud`u eve getirir. Ertesi gün zorla makamına gönderir. Mahmut, birinci veziri makamına oturtur, kendisi hükümdarlıktan feragat eder. Babasının acısından ve Nigâr`ın hasretinden mecnuna döner.

On beş yaşına geldiğinde etrafını dalkavuklar çevirir. Kardeş olduklarına inandırıp parasını, malını, mülkünü elinden alarak ortadan kaybolurlar.

İyice fakir düşen Mahmut, evi terk etmeyi düşünür. Birgün annesi un elerken gizlice evden çıkar. Ayağı yalnayak, elbisesi yırtık bir vaziyette yola koyulur. Epey yol aldıktan sonra bir şehire rastlar. Şehirde dolaşırken bir sazçı dükkânının önünde durur. İçeri girer, birkaç saz indirtirse de hiçbirini beğenmez. Usta içeriden bir saz getirir. Sazla güzel bir taksim geçerse, sazı kendisine verebileceğini söyler. Mahmut, sazı çalar, usta beğenir ve sazı Mahmud`a hediye eder. Mahmut daha sonra;

"Saz direkt eydi aldım indirdim

İndirdim de başucuma kondurdum (s.113)"

diyerek ustalığını gösterir. Usta onu, bir terzinin yanına götürür. Terzi Mahmud'u tanır ve ona güzel bir elbise yapar.

Mahmut, tekrar yola koyulur. Cellatpınarı'na gelince dinlenmek üzere konaklar. Bu sırada, oradaki ormanda geyik çobanlığı yapan Kamber, rüyasında Mahmud'un Cellatpınarı'na geldiğini görür. Derhal pınarın başına gelir. Vücutunu kıllar kaplamış birinin kendisine doğru koştuğunu gören Mahmut, korkup kaçmaya başlar. Fakat, Kamber O'na yetişir ve yakalar. Kamber kendini tanıtır, sarmaş dolaş olurlar. Mahmut, olup biteni anlatır. Birlikte Mısır şehrini aramak üzere oradan ayrılırlar.

Mahmud'a bade veren pir, Mısır'da Eset Paşa'nın Telli Nigâr Hanım'a da aynı şekilde bade verir ve iki parmak arasından Mahmud'un suretini gösterir.

Nigâr, Mahmud'un aşkından yataklara düşer ve derdini kimseye söylemez. Hatta bu yüzden babasını bile öfkelendirir. Eset Paşa, şehrin kenarında karanlık bir köşk yaptırır, adına "Zindan Köşk" denilir. Nigâr Hanım'ı Eset Paşa bu köşke hapseder, şehirde adından bahsedilmesini yasaklar.

Paşanın Hasan Ağa isminde bir amcası vardır. Her gün gelip iki saat kadar divanda kalmaktadır. Gün görmüş, merhametli bir ihtiyardır. Nigâr Hanım'ın rahatsızlığını duyunca yanına gider. Halinden bir aşka tutulduğunu anlamakta gecikmez. Kızın sevgilisine kavuşması için elinden geleni yapacağına dair kendi kendine söz verir.

Mahmut'la Kamber, yedi yıl dolaştıktan sonra Mısır şehrine varırlar. Fakat, geldikleri şehrin Mısır olduğunu bilmemekte dirler. İki kardeş bir kahveye girer. Mahmut ordakilere;

"Çoktan beri terk-i diyar gezerim
Şu aşkın sevdası yakamda olur (s.120)"

der ve Mısır şehri ile Nigâr Hanım'ı sorar. Kahvede bulunan iki muhafız, Nigâr Hanım'ın ismini söylediği için Mahmut ile Kamber'i yakaladıkları gibi paşaya götürürler.

Yolda, divana gitmekte olan Hasan Ağa bunları görür. Mahmud'un kim olduğunu tahmin eder, muhafızların elinden onları alır.

Hasan Ağa, saraya gelir. Yanında Mahmut ile Kamber de vardır. Hasan Ağa, onları paşaya âşıkları olarak tanıtır. Paşanın kırk âşığı vardır. Paşa amcasına âşıkları karşılaştırmayı teklif edince, Hasan Ağa da tereddütsüz kabul eder. Önce âşıkların ustası;

"Neyile bağlandı dünyanın bendi
O kimdir dünyayı dolandı döndü (s.124)"

diyerek soru sorar. Soruyu Kamber cevaplandırmak isterse de Mahmut müsaade etmez, kendisi cevaplandırır. Mahmut, ustanın hiçbir sorusunu cevapsız bırakmaz. Bu defa, kendisi soru sorar, usta cevap veremez. Kamber, ustanın elinden sazi alır, soruyu cevaplandırır. Bunun üzerine paşa, kırk âşığı huzurundan kovar. Amcasından Mahmut'la Kamber'i kendisine vermesini ister. O da bir kabahat işlerse, cezayı kendisine bırakması şartıyla âşıkları paşaya verir.

İki kardeş, paşaya on gün divan âşıklığı yapar.

Kızının canı sıkılmaması için hergün Zindan Köşk'e iki âşık gönderen paşa, bu arada âşık göndermez. Yedi sendir babasının yüzünü göremeyen Nigâr Hanım, babasına bir mektup göndererek bunun sebebini sorar. Paşa, âşıkları yanına çağırır. Onlara iki saat izin vererek köşke gönderir. Âşıklar, yolda Hasan Ağa'ya rastlar. Hasan Ağa, Mahmut'la Kamber'i geri çevirir. Paşadan, verilen sürenin az olduğunu söyleyerek altı saat izin alır.

Nigâr Hanım, köşkün penceresinden etrafı seyrederken, elma ağaçlarının yanında Mahmut ile Kamber'i görür. Mahmud'u hemen tanır. Yanında bulunan kırk cariyeye sırrını açıklar. Bu sır, Mahmud'a karşı duyduğu aşktır. Cariyelerden bir elma ister. Elmayı iki tarafından dişleyip gelenlere doğru atar. Mahmut;

"Yâr ile etmedik ülfet
Elma seni kim yolladı (s.135)"

deyince, Kamber;

"Elma ağaçta olmuştur
Yel esip yere inmiştir (s.135)"

diye elmanın biri tarafından gönderilmediğini ifade ederse de Mahmut, elmayı Nigâr'ın yolladığına onu inandırır. Cariyeler, bunları Nigâr Hanım'ın huzuruna götürür.

Nigâr Hanım, cariyelerine üç kat tüy döşek hazırlamalarını söyler. Cariyeler yatağı hazırlar. Nigâr Hanım'ı yatak odasına götürüp üç ayaklı gümüş merdivenle yatağın üstüne çıkartırlar. Nigâr cariyelere, Kamber'le beraber bahçeye çıkmalarını söyler. Mahmut ile Nigâr, yalnız kalır. İki kişi birbirine sarılınca heyecandan bayılırlar.

Bahçede cariyelerle saz çalıp eğlenen Kamber, verilen müddeti yarım saat geçirir, derhal Mahmud'un yanına gelir. Cariyeler, gül suyu seyerek, güzel kokular koklatarak onları ayıltır. Kamber, bir an önce gitmek için Mahmud'u zorlar. Mahmut sazını alır ve Nigâr'a;

"Bir sözüm var Nigâr senin yanında
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin (s.141)"

der. Nigâr da;

"Safa geldin safa, ömrümün varı
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme(s.141)"

diyerek zihninden geçenleri söylemesini ister. Mahmut, Nigâr'dan bir hediye ister. O da, babasının Urum Kralı'ndan haraç olarak aldığı "Mısır Yağlığı" nı Mahmud'un koynuna sokar. Fakat, elini çekerken, yüzüğüne takılan yağlığın bir ucu dışarı çıkar. Tehlikeyi hisseden Nigâr Hanım;

"Gelin kızlar gelin, görün halimi
El elden üzüldü yâr elden gitti(s.143)"

.....

"Soyha yağlık sebep oldu yârime
El elden üzüldü, yâr elden gitti(s.143)"

diyerek Mahmud'u ikaz eder. Fakat, onlar korkulu ve telaşlı oldukları için bunun farkına varmazlar.

Yolda bir kahveden saz sesleri duyarlar. Mahmut, Kamber'in elinden, kolunu kurtarıp doğruca kahveye girer. Nigâr'ı da görmenin sevinci ile sazına düzen verip;

"Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var (s.144)"

diyerek o günkü macerayı anlatmaya başlar. Kamber ise Mahmud'un koynunda yağlığı görür. Çevresindekilere hissettirmeden;

"Eyvah kardaş bize n'olmuş
Açıldın kardaş açıldın (s.144)"

der. Fakat, bu sözlerden kardeşinin kendisini övdüğü düşüncesine kapılan Mahmut, hiçbir tedbir almaz. Bu sırada orada, paşanın kovduğu âşıklar da vardır. Âşıklar yağlığı görür ve içlerinden birini gizlice paşanın yanına gönderirler. Paşa, derhal ikisini yakalatır, huzuruna getirtir. Yağlık, Mahmud'un üzerinde çıkınca, paşa, derhal siyaset meydanında boynunun kesilmesi emrini verir.

Mahmut, yanında iki cellat olduğu halde meydana doğru götürülürken, ağlayıp feryat eden Kamber'e hemen Nigâr Hanım'ın yanına gitmesini söyler. Kamber köşke gider. Nigâr'a;

"İki gönül bir olana
Ayrılmak pek yaman olur (s.148)"

diyerek acı haberi vermeye çalışır. Nigâr Hanım, sur penceresine çıkar. Sürükleyerek getirilen Mahmud'u görür.

"Yerleri gökleri yaratan Mevlâ'm
Öz lutfundan bir ihsanı yetiştir(s.149)"

diyerek Allah'a yalvarır. Bu sırada, Mahmut da cellatlara yalvararak ellerini çözmelerini istemektedir. Biri merhamete gelerek Mahmud'un elini çözer. Mahmut Nigâr'a;

"Bana senden oldu zulüm sevdiğim(s.150)"

derken, Nigâr da;

"Sen git bey Mahmud'um ben de gelirim(s.150)"

diyerek karşılık verir. Nigâr, daha sonra babasına mektup yazarak, ya Mahmud'u bağışlamasını ya da kendisinin de boynunu vurdurmasını ister. Cellatın getirdiği mektubu okuyan Eset Paşa, beyninden vurulmuşa döner. Kızının da boynunun vurulmasını emreder.

Cellatlar, Nigâr Hanım'ın kollarını Mahmud'un kollarına bağlar. Elini yüzünü karalayıp şehri dolaştırarak siyaset meydanına götürürken, Kamber de Mahmud'un etrafında

ağlayıp inlemektedir. Onun bu haline acıyan ihtiyarlar, Kamber`i Hasan Ağa`nın yanına gönderirler. Hasan Ağa, kalabalığın önüne çıkar. Cellatların elinden Nigâr`la Mahmud`u alıp paşanın huzuruna çıkar, paşadan verdiği sözde durmasını ister. Çünkü, paşa, âşıklar suç işlerse, cezasını Hasan Ağa`nın vermesine dair önceden söz vermiştir. Paşa, bu suçun namus suçu olduğundan dolayı sözünde durmaz. Hasan Ağa, çok uğraşır ama, onu fikrinden döndüremez. Ancak, ölüm şeklini değiştirir. Buna göre, iki genç bir sandığa konularak denize atılacaktır.

Sandık bir ayda yapılır. Hasan Ağa, bu müddet zarfında yine paşayı yumuşatmaya uğraşırsa da muvaffak olamaz. Nihayet, beklenen gün gelir çatar. Tam sandığa konulacakları sıra, Mahmut son olarak;

"İlahi sen bilin garip halımdan
Âlemi var eden sen imdat eyle (s.160)"

diyerek Allah`a yakarıшта bulunur. İki sevgili sandığa konulur. Sandığın etrafı muşamba ile sıkıca sarılır, sandık denize atılır. Gözden kaybolduktan sonra, Kamber`in dışında herkes, sahili terk eder. Mahmud`un acısına dayanmayan Kamber;

"Ararım ararım derya kenarın
Derdime bir derman ilaç bulunmaz(s.162)"

diyerek kendini denize atmayı düşünür. Fakat, birtürlü beceremez. Yarı deli bir halde, köşke doğru koşar. Köşkte, Nigâr Hanım`ı ve cariyeleri ararsa da kimseyi bulamaz. Bunun üzerine köşke hitaben;

"Hak`tan ateş düşsün külün savrulsun
N`ettin Nigâr köşkü bey kardaşımı(s.163)"

der, yürekten bir beddua eder. Biraz sonra, köşkte yangın çıkar. Muhafızlar Kamber`i yakalayıp paşanın huzuruna çıkarırlar. Paşa, Kamber`e acır, serbest bırakır. Kendisi kızının üzüntüsünden, perişan bir vaziyettedir.

Kamber, sandığın kaybolduğu istikamette denizi takip eder. Yolda, Kürt, Arap, Arnavut köylerine rastlar; onların hiçbirinden bilgi alamaz. Bazan;

"Çarh-ı felek senden şikayetim var
Benim ile düşman oldun ağlarım (s.165)"

deyip teselli bulmaya çalışır. Sonunda, bir Türk köyünden sandığı sorar. Onlar da tahminen sandığın karaya vuracağı yeri söyler. Aralarında para toplayıp o tarafa gitmekte olan bir kayığa bindirirler. Kamber'in kardeşini aramaya çıkmasıyla, kayığa binmesi arasında kırk gün geçmiştir. Denizde bir müddet gittikten sonra gece yarısı bir dalga, kayığı, kayalara çarpıp parçalar. Kamber, bir tahtaya tutunarak canını kurtarır. Aşka gelerek;

"Haydi talih haydi canan eline
Benim ahvalimden hal beyan eyle(s.167)"

diyerek teselli bulmaya çalışır. Kamber, sonunda karaya ayak basar. Rasgele bir yöne doğru gider. İleride, Mansurlu şehrini görür.

Bu arada dalgalar, içinde Mahmut'la Nigâr'ın bulunduğu sandığı Mansurlu Bey'inin bahçesine getirmiştir. Mansurlu Bey'i sandığı açtıracığı sırada Kamber ortaya çıkar, sandığın üzerine kapanır. Sandık açılır. Mahmut ile Nigâr ölmek üzeredir. Kamber ağlayarak;

"Umarım Mevlâ'dan bunlar dirile (s.170)"

der. O sırada, denizden bir atlı kendilerine doğru gelir. Bu, kendisini babasının yanından alıp arkadaşına ge-yik çobanı olarak veren dervişdir. Derviş imam olur, hepsine birden namaz kıldırır. Mahmut'la Nigâr'ı sandıktan çıkarır. Mansurlu Bey'inin köleleri üçünü de dervişin atına bindirir. Derviş, onları bir anda Cellatpınarı'nın başına getirir, Kamber'i yanına alıp tekrar gözden kaybolur.

Mahmut, Nigâr'la birlikte anasının bulunduğu yere gelir. İhtiyar kadın hâlâ un elemektedir. Yukarıya doğrulur, bunları görünce ayağa kalkar, birbirlerine sarılırlar. Nigâr Hanım, altınından incisinden bozdurur. Güzel bir köşk yaptırırlar. Yedi gün yedi gece düğün yapıldıktan sonra iki sevgili cuma akşamı gecesi zifafa girerler.

AZERBAJCAN VARYANTI (V₂)

GUL MAHMUT

Çok eskiden İsfahan`da yaşayan Hoca Mehmed`in Mahmud ve Kamber isminde iki oğlu vardır.

Mısır şehrinde Cefer Paşa`nın kızı Nigâr Hanım`ı Mahmud`a buta vermişlerdir.

Mahmut, birgün kerdeşi Kamber`i yanına alıp Eynel- Yagut isimli pire gider. Gece orada yatarlar. Pir, Mahmud`a bir kapla şarap verir. Mahmud onu içer. Kabin içinde kalanı da Kamber içer. İkisi de şair olur. Mahmud sabahleyin;

"Yatmışdım Üsdüme geldi erenler
Gardaş men Misir`e getmeli oldum(s.174)"

diyerek maşukası Nigâr Hanım`ın yanına gideceğini söyler. Çarşıdan bir saz alır. Anasından vedalaşmadan önce helalliğini almak ister.

"Sene gurban olum ana
Var emeyin halal eyle(s.175)"

Anası da;

"Sene gurban Gul Mahmud`um
Var emeyim helal olsun (s.175)"

diyerek onu yolcu eder. Mahmud, babasının parasından biraz alıp Kamber`le yola düşer. Mısır yakınlarında yollarını haramiler keser, bütün paralarını alıp kaçarlar. Ertesi gün bir tüccar, bunların bağlarını çözer. Mahmud, kendisini kurtaran tüccara;

"Ay sövdekâr, aşkar deyim sözümü
Arhadaş et meni Misr`e gedirem(s. 176)"

der. O da bunları yanına alıp Mısır`a getirir.

Mahmut, bir meydanda altmış çırağı bulunan ustanın yanına gider. Usta bunu önemsemez ama, Mahmud oradaki bütün âşıkları mat eder. Onların sazını kırıp yakar. Bu âşıklar, Nigâr`ın babası Cefer Paşa`nın âşıklarıdır. Âşıklar, ustanın söylediği şekilde paşaya ifade verirler. Ona, ustalarının olmadığı bir zamanda karşılıklarına çıkan âşiğa

yenik düştüklerini söylerler. Paşa, Mahmud`u ve Kamber`i çağırır. Çok geçmeden âşıkların yalanı ortaya çıkar. Paşa, yedi çırağı ayırıp Mahmud`un yanına verir; diğerlerini de zindana attırır. Mahmut`la Kamber`i karşılaştırır. Deyişlerini beğenmesi üzerine Mahmud`u yanına usta alır.

Bu arada, âşıkların ustası gizli gizli fırsat kollar. Mahmud`un yanındaki adamlarını tenbihler. Mahmud`un habersiz olmasına karşılık Kamber olup biteni bilmekte ve işin sonunu beklemektedir.

Günün birinde paşa Mahmud`a, üç günlüğüne gezmeye çıkacağını söyler. Kendisini de yanında götüreceğini anlayan Mahmut, mahsustan hastalanır. Paşa bunun üzerine yedi çırağı yanına alır; Hekim Sahib`i de Mahmud`un yanına tedaviye gönderir.

Hekim, Mahmut`ta bir hastalık göremez. Mahmut ise, ısrarla hasta olduğunu, kendisini iyileştirmese, paşaya şikâyet edeceğini söyler. Öldürülmekten korkan hekim yalvarır, ne isterse yapacağını söyler. O da üç gün yanına uğramamasını tenbih eder.

Mahmud`un yalnız kaldığını gören Nigâr, O`nu Kamber vasıtasıyla yanına çağırır. Bu arada, cariyeleri de dışarı çıkartır. Mahmut gelir. İki üç gün üç gece beraber olurlar. Halbuki, o sırada Mahmud`a gönül veren cariyelerden birisi dışarı çıkmayıp orada kalmıştır. Nigâr, babasının yedi yıllık haraca karşılık aldığı mehrebayı sandıktan çıkartıp Mahmud`un koltuğunun altına sokar. Bu arada cariyeyi görür. Onu döğmek için ağaç aramaya giderken cariyeye kaçır. Fakat, kaçarken de Mahmud`un koynundaki mehrebayı çeker. Mehrebanın bir ucu görünür. Bunu ne Mahmut, ne de Nigâr fark eder.

Nigâr`a babasının geldiğini haber ederler. Mahmut, derhal eve dönmesi gerektiğini söyler. Mahmud`un gitmesine Nigâr`ın gönlü razı olmaz.

"Gel gitme sevdiyim aman gününü (s. 181)"
derse de Mahmut;

"Ağlama Nigâr`ım gene gelerem(s.182)"

der ve oradan ayrılır. Paşa saraya döner dönmez Mahmud`u çağırır. Çağrıldığını Kamber`den öğrenen Mahmut, daha evine gitmeden saraya gelir. Paşanın huzurunda;

"Mehlede bir güzel sevdim
Başında alavası var (s.183)"

deyince, Mahmud`un koynunda mehrebayı gören Kamber;

"Gaçginen çoh uzatma
Açıldın Mahmud, açıldın(s. 183)"

diye ikaz eder. Bu sözlerden kendisini övdüğünü sa-
nan Mahmut, Kamber`in sözlerinden birşey anlamaz. Huzurda
bulunan yedi çırak, mehrebayı görür ve paşaya haber verir.
Paşa, derhal demirci ve dülger çağırıp sandık yaptırır.
Kızı ile Mahmud`u bu sandığa koydurur. Üç yüz altmış altı
çivi ile çiviletip deryaya attırır. Kamber bu acıya dayana-
maz.

"İki âşık bir bir üste goydular
Atdılar deryaya, gardaş vay deyim(s.185)"

diyerek sandığın gittiği istikamete doğru deryayı ta-
kip eder. Sandık epey zaman gittikten sonra Nesir bağı de-
nilen yerde karaya vurur. Sandığı bulan bahçıvan içinde
mücevherat ya da kumaş zannıyla çok sevinir. Sandığı aç-
acağı sırada Kamber gelir, bahçıvana sandıkta iki kişi oldu-
ğunu söyler. Sandığı açtıkları zaman içindekilerin öldüğünü
görürler. Buna dayanamayan Kamber de büyük bir taşı ka-
fasına vurup canına kıyar. Bahçıvan onu da sandığa kor.

Bu sırada, outası boş çıktığı için sazını on dört
sene önce toprağa gömen Karacaoğlan`a rüyasında bir haber
verilir. Han Nesir`in bağında üç ölü vardır. Bunların di-
riltilmesi işi de Karacaoğlan`a verilir. Karacaoğlan top-
raktan sazını çıkarır. Sazı ilk günkü gibi sapa sağlamdır.
Doğruca Han Nesir`in bağına gelir. Sandıktaki ölülere bi-
rer deyiş söyler. Her dörtlükten sonra biri dirilir. Önce
Mahmut, sonra Nigâr, daha sonra da Kamber dirilir. Her bi-
risi rüya gördüğünü, gözlerini açtıklarında kendilerini o-

rada bulduklarını söyler. Karacaoğlan onları Cefer Paşa'nın yanına getirir. Cefer Paşa, üçünü de karşısında tekrar görünce çok sevinir. Mahmut;

"Lâmekan şehrinde cahana geldim
Gan içinde ehl-i cana yetişdim(s.188)"

diyerek o anki duygularını dile getirir. Cefer Paşa Nigâr'ı Mahmud'a, küçük kızı Selbi'yi de Kamber'e verir. Kırk gün kırk gece düğün yapıldıktan sonra mal ve para verip onları Isfahan'a yolcu eder.

OSMANIYE VARYANTI (V₃)

HAN MAHMUT HİKÂYESİ

Vaktin zamanın birinde, çocukları olmayan Kandahar, Urus ve Çin-Maçin padişahları vardır.

Padişahlar, çocuklarının olması için vezirleriyle seyahate çıkar. "Günlerin birinde bir yol kavşudunda bunlar birbirlerine rast geldiler (s.27)." Herkes kendisini tanıtır ve derdini söyler. Yemeklerini yiyip namazlarını kıldıktan sonra istirahatete çekilirler. Bu arada bir pir çıkagelir. Selamlaşırlar. Pir, bunların kim olduklarını bilir. Bunun üzerine, padişahlar ondan yardım ister. Pir, şunu tavsiye eder: "Gidin memleketinize. Her üçünüzün de babadan kalma has bahçelerinizde eskimiş, yıkılmış, kökü kalmış elma ağaçları var. Bu elma ağaçlarını bulun, tımarlatın. Dibini kazdırıp sulatın. Bunlardan birer ışkın meydana gelir. Bu çubukların her birisi birer alma dutar. Bu almaları alırsınız, soyar altın terazide tartarsınız. Yarısını siz yiyin, yarısını da sultanınız yer. Cenab-ı Hak, ikinize oğlan, birinize de kız verir. Ama çok muradını göremezsiniz (s.28)." Pir, bunları söyleyip gözden kaybolur.

Padişahlar, pirin dediğini yapar. Urus ve Çin-Maçin padişahlarının oğlan, Kandahar padişahının kızı olur. Urus Padişahı'nın oğluna Mahmut, Çin-Maçin Padişahı'nın oğluna Kamber, Kandahar padişahının kızına Diyar Hanım ismi konulur. "Çocuklar büyüüp dizdekleşince (s.29)" okula gönderilir. "Çocuklar dizdekleşip dizine su yürümeye başlayınca Mahmut, rüyasında Diyar Hanım'la sevişmeye (s.29)" başlar. Kamber de rüyasında devamlı olarak Mahmud'u görür.

Mahmut, babasının karşı koymasına aldırmayarak, atını hazırlayıp heybesine altın doldurup gizlice oradan uzaklaşır. Günlerce ma'sukasını arar; bulamayınca bir şehirden

kendisine yer alıp saray yaptırır. Yolun kenarına da çeşme inşa ettirerek üstüne; "Allah'ını seven beni görmeden gitmesin (s.29)" yazısını yazdırır.

Bu arada, Kamber de heybesine gümüş mecediye doldurur, atına binip Mahmud'u aramaya çıkar. Epey dolaştıktan sonra, Mahmud'un yaptırdığı çeşmenin önüne gelir, oradaki yazıyı okur. Hemen Mahmud'un yanına gider. Orada kucaklaşıp Mevlâ'ya şükrederler.

Mahmut, Kamber'e ma'sukasını aramaya gideceğini söyleyince Kamber, O'nun yola yalnız gitmesine razı olmaz. Sarayı satıp yola çıkarlar. Epey yer gezdikten sonra, bir şehirde konaklarlar.

Mahmut'la Kamber, şehirde gezerken bir ihtiyarın elinde saz görürler ve satın almak istediklerini söylerler. İhtiyar, "Üç kara metelik" isterse de bunlar daha fazlası olan "Üç altın lira" ya sazı satın alırlar. Fakat, sazı çalmak isterken, tellerini kırarlar. Bir kuyumcuya gidip ondan, altın ve gümüşten iki saz yapmasını isterler. Ellerindeki bütün altını ve gümüşü ona verirler. On beş gün sonra sazlarını alırlar. Ellerindeki para da bitince artık o şehirde kalamazlar.

Bir zaman yol alan iki arkadaş, sonunda yorgun düşer. Geceyi ıssız bir ovada geçirirler. Sabahleyin uyandıklarında kendilerini bir şehrin yakınında bulurlar. Mahmut, orada irticalen seher yeline bir deyiş söyler. Derhal şehre giderler, karınlarını doyururlar, çarşıda dolaşmaya başlarlar. Birisi bunları padişaha haber verir. Padişah ikisini de yanına getirtir.

Padişah gençlerin asaletine bakıp kim ve nereli olduklarını sorar. Gençler, kim olduklarını söylemez. Bunun üzerine padişah ikisine de acır, yatak ve yemek hususunda dirtakım imkânlar sağlar. Artık, Mahmut'la Kamber sarayda yatıp kalkmaya başlar.

Padişahın yedi âşığı vardır. Ustaları da Deli Ali a-

dında birisidir. Deli Ali, padişahın yanına yanına gider, Mahmut ile Kamber`i ileri sürerek onlar ile kendileri arasında bir tercih yapmasını söyler, ısrarla ikisiyle karşılaşmak istediklerini belirtir. Padişah, Mahmut`la Kamber`in fikirlerini sorar; onlar da kabul eder. Önce Kara Memmet isminde bir âşıkla Kamber karşılaşır. Kara Memmet sorar, Kamber cevaplar. Deli Ali onu meclisten kovar. Kamber dört âşıkla karşılaşır, hepsini de mat eder. Deli Ali ile de Mahmut karşılaşır. Soruyu Mahmut sorar, Deli Ali cevap veremeyince Mahmud`un kendisi çözer. Mahmut;

"Nuh peygamber o gemiyi yaptırdı
Ustasının adı Nebi, Ali Emmi(s.34)"

deyince Deli Ali itiraz eder. Orada bulunanlar Deli Ali`ye çıkışır, kendisinin de soru sormasını söyler. Mahmut, Deli Ali`nin sorularına anında cevap verir. Deli Ali sazi bırakıp çıkar.

Mahmut, âşıkların gönlünü almak için ziyafet verir. Âşıklar, koç etinden yerken, Mahmut ile Kamber izin isteyip meyve getirmek için dışarı çıkarlar. Bir bahçeye girip ekşi tatlı demeden elma toplamaya başlarlar. Bu arada Diyar Hanım, cariyesi Ağcakız`ı yanına çağırarak; "Mahmut`un kokusu iki döşüm arasından geldi, burnum doldu. Dışarı çık da diyne bakalım, kim var kim yok etrafta(s.36)" der. Kız iki sefer bakar, fakat, kimseyi göremez. Üçüncüsünde daha kuvvətli bakınca, bahçede elma toplayan iki delikanlı görür ve hanımına haber verir. Diyar Hanım, önceden gümüşle kaplatıp sandığa koydurduğu elmayı istetir. Gümüşlü elmanın gümüşsüz kısmını dişleyip; "Ya Rabbi, Mahmud`umsa boşa gitmesin(s.36)" diyerek elmayı bahçeye atar. Elma Mahmud`un sırtına değer. Mahmut elmayı yerden alır;

"Elma seni kim dişledi
Sapını gümüşledi(s.36)"

diyerek bir türkü söyler. Kız da karşılığını verir. Diyar Hanım, Ağcakız`dan kırmızı ve beyaz iki gül ister.

Diyar Hanım, kırmızı gül olan demeti, Ağcakız da beyaz demeti alır ve kollarını dışarı çıkarır. Mahmut;

"Bir çift bülbül geldi konu bacaya
Başı yeşil ayakları kırmızı (s.37)

diye başlayan bir deyiş okur. Bunun üzerine Diyar Hanım, perdeyi açıp kendini gösterir. Ağcakız vasıtasıyla Emine Hoca'yı çağırır. Emine Hoca, Mahmud'u baygın vaziyette bulur. Kızı da onun yanına yatırır. Ağcakız'la birlikte oradan ayrılır.

Mahmut'la Nigâr Hanım, üç gün birlikte kalır. Tekrar geleceğine söz verdikten sonra, Mahmut oradan ayrılır. Dışarıda Kamber'i bıraktığı vaziyette bulur. Onu da alıp eve gelir. Yedi âşık ise, karınlarını doyurup oradan ayrılmıştır.

Aradan zaman geçer. Diyar Hanım Mahmud'un tekrar yanına gelmesi için, başvezire bir mektup yazarak, babasının âşığı Mahmud'u alıp gelmesini bildirir. Aslında Diyar Hanım'da başvezirin de gözü vardır. Vezir; "bir dişi altta kalmış, bir dişi üstte kalmış, tatlı damak olmuş(s.38)" birisidir. Yolda Diyar Hanım'ı öpüp okşadığını söyler. Buna zihni karışan Mahmut, kızı görünce;

"Varayım mı varmayım mı ne dersin(s.38)"

diye bir deyiş söyler. Diyar Hanım da;

"Gel ha Mahmut gel ha kadan alıyım(s.38)"

diyerek karşılık verir. Bunun üzerine Mahmut, veziri orada bırakıp içeri girer. Gün ışıyınca kadar sevişirler. Vakit geçtiği için ayrılmak mecburiyetinde kalır. Ayrılırken kız Mahmud'a kendisini unutmaması için yedi senede işlediği mahramayı hediye eder. Mahmut saraya girerken Kamber mahramayı Mahmud'un üzerinde görür. Şahtan korkan Kamber onu;

"Açıldın gardaş açıldın(s.39)"

diye ikaz eder. Durumun farkında olmayan Mahmut ise;

"Havası var havası var
Hemen geri dönesim var(s.39)"

diyerek karşılık verir. Bu sırada orada bulunan Deli Ali söylenenleri duyar ve dikkat edince Mahmud'un sırtında mahramayı görür. Mahramayı kaptığı gibi doğru padişahın yanına gelir, padişahı Mahmud'un aleyhine kışkırtır. Padişah Mahmud'u çağırır. Mahmut, Diyar Hanım'a gönül verdiğini gizlemez. Padişah cellatı çağırır ve onu Şat'a atmasını emreder.

Şat'ın bir özelliği vardır ki, o da adam atılacağı zaman inlemesidir. Şat yine inlemeye başlayınca ırmağın yolu sarayın önünden geçtiği için Diyar Hanım bunu duyar; yine birisinin suya atılacağını anlar ve baştan ayağa siyah elbisesini giyinip pencerenin önüne gelir. Mahmut, pencerenin önünde Diyar Hanım'ı görünce, yanındakilerden kollarını çözmelerini ister. Deli Ali karşı çıkarsa da Hüseyin isiminde biri Deli Ali'yi azarlar. Mahmud'un kolunu çözerler. Mahmut Diyar Hanım'a;

"Pencereden mayıl mayıl bakan yâr
Aşk oduna ciğerimi yakan yâr
Ben ölürsem sen kimlere bakan yâr
Zalım baban beni Şat'a atıyor(s.41)"

der. O da;

"Pencereden mayıl mayıl bakarım
Aşk oduna ciğerimi yakarım
Sen ölürsen ben sarayı yıkarım
Öldürmen Mahmud'u ben de ölürüm(s.41)"

diye cevaplandırır. Mahmut Şat'a atılır. Buna dayanamayan kız da kendini Şat'a atar. Bunlar dolana dolana Şat'ta birleşirler. Mahmud'un acısına dayanamayan Kamber de kendisini Şat'a atar. Şat iyice bulanıp coşar. Hatta, mahallenin birini su basar. Padişah cesetleri çıkarttıktan sonra Şat sakinleşir. Ancak ölenlerin üçü de birbirlerine sarılı olduğu için birtürlü ayıramazlar. Zira, aralarında kızın bulunması, cenazelerin yıkanmasında güçlük çıkartır. Deli Ali, onları ayırmak için balta ister. Tam bu sırada

"Allah`ın emri ile" Karacaoğlan gelir. Orada bir deyiş söyler.

"Açılsın meyitler Hak emri ile(s.42)"
deyince  genç de dirilir. Mahmut;

"Yedi âşığın on dört gözü kör olsun(s.42)"
der, âşıkların gözü kr olur. Kamber;

"Yedi âşığın birer gözü iy`olsun(s.42)"
deyince de âşıkların birer gözü tekrar açılır.

Padişah, Ağcakız`ı Kamber`e, Diyar Hanım`ı da Mahmud`a verir. Kırk gün kırk gece düğünden sonra bunlar karı-koca olurlar.

FARUK RIZA GÜLOĞUL VARYANTI (V₄)

YARALI MAHMUT İLE NİGÂR

Karaman beyi Hurşit Bey, çocuğu olmadığı için şehirde gülmeyi yasak etmiştir. Can korkusu ile yaşamaktan usanmış Karaman halkı, kendilerini bu dertten kurtarması için Adil Hoca'ya müracaat eder.

Adil Hoca, Hurşit Bey'le konuşur ve onu biraz teskin eder. Hurşit Bey, gülenleri öldürmek yerine zindana atmakla cezalandırır. Aradan aylar geçer, Hurşit Bey'in ikiz oğlu olur. Buna çok sevinen Hurşit Bey, tutsakları salıverir. Çocukların ilkinde Mahmut, ikincisine Kamber ismi konulur.

Çocuklar, yedi yaşına gelince Adil Hoca'nın yanında ders görmeğe başlar. Bu yedi sene sürer.

Birgün, çocuklar bahçede oynarken Kamber, üzerindeki kilerin hepsini soyunur, oradan uzaklaşır. Mahmut arkasından koşarsa da yakalayamaz. Kamber, sık ağaçların arasında izini kaybettirir. Kamber'i kovalamaktan takatı kesilen Mahmut, Viranbağ'a gelince daha fazla koşamaz, orada bir yere uzanıverir.

Bir müddet sonra kendine gelen Mahmut, karşısında bir ihtiyar görür. İhtiyar ona uzun uzadıya Mısır'da Eset Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'dan bahseder. Mahmut, Nigâr Hanım'ın hayalini düşünürken kendinden geçer, orada uyuyakalır.

Adil Hoca, Mahmut'la Kamber'in kaybolduğunu öğrenince Hurşit Bey'e haber verir. Hurşit Bey, her tarafı aratır. Mahmut'u Viranbağ'da havuzun başında bulurlar. Fakat, birtürlü uykusundan uyandıramazlar. Bu sırada, ağaçların arasından bir kadın belirir. Kadın orada bulunanlardan saz getirmelerini ister. Saz getirilir. Kadın, sazın tellerine dokununca, Mahmut uykusundan uyanır. Kadının elinde sazi

görünce kendisine vermesini söyler. Kadın rüyasında gördüklerini doğru olarak söylemesi şartıyla sazı Mahmud'a verir. Mahmut, sazı alır;

"Nine ben bir güzel gördüm
Nine Mısır şehirinde(s.14)"

diye başlayan bir deyiş söyler. Mahmut, daha sonra gökte turnalar görür. Onlara da;

"Doldu feleklere feryad u figan
Ne zalim çağrışır gelen turnalar(s.15)"

diye bir türkü söyler. Hurşit Bey ve Adil Hoca, Mahmud'un Mısır'daki Nigâr Hanım'a âşık olduğunu öğrenince içlerine bir ateş düşer. Ondan Kamber'i sorarlar. Mahmut da Viranbağ'da ağaçların arasında kaybolduğunu söyler. Hurşit Bey tekrar Kamber'i aratırsa da Kamber bulunamaz.

Aradan aylar geçer, fakat, Mahmut Nigâr'ı birtürlü unutanmaz, ağlayıp figan eder. Bir yandan Kamber'in kaybolması, bir yandan Mahmud'un durumu, Hurşit Bey'i yatağa düşürür. Birkaç ay sonra da üzüntüsünden ölür.

Mahmut'un etrafını servetine göz koyan dalkavuklar çevirir. Çok geçmeden Mahmud'un elinde ne para ne mal ne de mülk kalır. Sonunda dalkavuklar birer ikişer Mahmud'un yanından ayrılır. Bu da yetmiyormuş gibi günün birinde anası da ölür.

Anasız, babasız ve parasız kalan Mahmut, memleketi terk etmeyi düşünür. İlk olarak bir sazıcı dükkânına girer, sazıcıdan iyi bir saz ister. Sazıcı içeriden güzel bir saz getirir ve parasını ister. Cebinde para olmayan Mahmut;

"Eğlen usta eğlen hakkın vereyim
Gönül ister geze Hind'i Yemen'i(s.19)"

diye başlayan deyişini okuyunca, usta, Mahmut'ta para olmadığına kanaat getirir ve sazı hediye eder. Daha sonra Hurşit Bey'e borcu olan bir terzi de Mahmud'a iki takım elbise hediye eder.

Bu arada Kamber, dağlarda kurtların kuşların arasında kalmıştır. Birgün, çeşmenin başında bir delikanlı görür

ve ona yaklaşıp; bu, Mahmut`tur. Mahmut, vücutu kıllarla örtülü olan Kamber`i tanıyamaz, korkuyla oradan uzaklaşıp. Kamber, peşine takılır, bir yandan da kendisinin kim olduğunu söyler. Sonunda Mahmut durur, birbirlerini kucaklarlar. Mahmut olup biteni anlatır. Kamber de yediği her lokmada fukaranın hakkı olduğunu düşünerek evi terk ettiğini söyler. İki kardeş Mısır`a gitmek için yola koyulur.

Aradan epey zaman geçer, ikisi de Mısır`a ulaşır. Nöbetçiye, âşık olduklarını ve paşanın huzuruna çıkmak istediklerini bildirirler. Paşa, bunları kabul eder.

Paşa, Mahmud`u kendi âşıkları ile karşılaştırır. Sözü, âşıkların ustası açar. Mahmut cevaplandırır. Daha sonra Mahmut sorar, âşıkların hiçbirisi cevap veremez, Kamber cevap verir. Bu durum karşısında paşa âşıklarını kovar, iki kardeşi âşık olarak yanına alır.

Bu arada, küçük yaşlarda annesini kaybeden Nigâr Hanım`ın bir dediği iki olmamaktadır. Birgün, Nigâr Hanım`ın üzerine, bir durgunluk ve neş'esizlik çöker. Eset Paşa, kızının aşka düştüğünü anlamakta gecikmez. Nigâr Hanım, babasından kendisine bir köşk yaptırmasını ister. Köşk kısa zamanda yapılır. Nigâr Hanım, cariyeleri ile birlikte köşke yerleşir. Eset Paşa, kızının canı sıkılmasın diye köşke hergün iki âşık gönderir.

Köşke birkaç gün âşık gönderemeyen Eset Paşa, Mahmut`la Kamber`i yanına çağırır. Onlara köşke gidip saz çalmalarını söyler ve kısa zamanda dönmelerini tenbih eder.

İki kardeş, sora sora köşkü bulur. Bir elma ağacının gölgesinde oturup çağrılmalarını beklerken, pencereden bakan Nigâr Hanım, Mahmud`u görür ve tanır. Hemen ağaçtan bir elma koparıp dört tarafını dişler. Elmayı cebinden çıkardığı elmaslarla süsler ve bahçeye atar. Elma Mahmut`la Kamber`in arasına düşer. Kamber elmanın daldan düştüğünü söylerse de Mahmut inanmaz, manzum olarak elmayı Nigâr`ın gönderdiğini söyler. Nigâr ikisini de divana çağırır. Mahmut, Nigâr`ı görünce güzelliğine hayran olur. Kendisini tutama-

yıp;

"Nigâr bir söz duydum senin şanıdan
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersin(s.35)"
diye o anki duygularını dile getirirken, Nigâr da;

"Eğlen Mahmut eğlen iltimasım var
Söyle bey Mahmud`um söyle çekinme(s.35)"
şeklinde cevap verir. Nigâr, Kamber`e ve cariyelere dışarı çıkmalarını söyler. Mahmut`la Nigâr içeride, Kamber`le cariyeler bahçede eğlenceye dalarlar. Böylece saatler geçer. Kamber, hemen kardeşinin yanına giderek, vaktin geçtiğini söyler. Nigâr, babasının yedi sene önce haraca karşılık olarak aldığı "Mısır Yağlığı" nı Mahmud`un koynuna sokar, fakat, bir ucu dışarıda kalır. O sırada, geciktikleri için korkulu olan Mahmut ve Kamber, bu durumu fark etmezler. Nigâr tehlikeyi sezer ve;

"Eğlen Mahmut eğlen derdim çoğaldı
El elden üzüldü yâr elden gitti(s.38)"
diyerek onlara hissettirmeye çalışır. Fakat, onlar bu sözden birşey anlamaz. Yola koyulurlar. Şehre girdiklerinde bir kahvenin önünden geçerken, orada paşanın kovduğu kırk âşığı görürler. Âşıklar üç gündür kahve sahibi Hasan Ağa`nın askıdaki muammasını çözmeye uğraşmaktadır. Mahmut içeri girer, sazla bir açılış yaptıktan sonra;

"Bugün ben bir güzel gördüm
Başında al valası var(s.39)"
diyerek, o gün yaptıklarını söylemeye başlar. Kamber, bu sırada Mısır Yağlığı`nı görür.

"Kardeş ne güzel olmuşsun
Açıldın kardeş açıldın(s.41)"
diyerek ikaz etmeye çalışır. Fakat, Mahmut birtürlü tehlikenin farkına varamaz. Âşıklar bu arada içlerinden ikisini paşanın yanına gönderirler. Giden âşıklar, Mahmud`un üzerinde Mısır Yağlığı`nı gördüklerini söyler. Paşa, derhal ikisini de huzuruna getirtir. Yağlık Mahmud`un üzerinden çıkar. Paşa, cellat çağırarak Mahmud`un boynunun vurulmasını ve her tarafa duyurulmasını emreder.

Mahmut, Kamber`i Nigâr`ın yanına gönderir. Nigâr habere çok üzülür. Çok geçmeden Mahmud`un, iki cellat arasında, köşke doğru geldiğini görür. Mahmut, ellerini çözmele-ri için cellatlara yalvarır. Cellatlar, onun bu haline acı-
yıp elini çözer. Mahmut;

"Bana senden oldu kanlı sevdiğim(s.45)"

derken, Nigâr da;

"Sen git bey Mahmud`um ben de gelirim(s.45)"

diyerek karşılık verir. Nigâr, cellatlardan birine babasına hitaben yazmış olduğu bir mektup verir. Nigâr, mektubunda, Mahmud`un canının bağışlanmasını, aksi takdirde kendi canına kıyacağını yazmıştır. Mektubu alan paşa, e-peyce düşündükten sonra, kızının da başının kesilmesini em-reder.

Cellat geri döner. İki sevgilinin de ellerini bağla-yıp şehre götürürler. Ağlayıp feryat eden Kamber`in hare-ketleri şehir halkının dikkatini çeker. Onu paşanın akra-bası Hasan Ağa`nın yanına gönderirler. Kamber, hemen Hasan Ağa`nın yanına gidip yardım ister.

Hasan Ağa, doğruca Eset Paşa`nın huzuruna çıkar. On-dan kızı Nigâr Hanım`ı bağışlamasını ister. Paşa kabul et-meyince ikisini bir sandığa koyup denize attirmasını teklif eder. Paşa, buna razı olur. Kamber;

"İki gönül bir olanda
Dünya Mahdi-zaman olur(s.54)"

diye teselli bulmaya çalışırken, Nigâr`da;

"Yeri göğü yoktan var eden Allah
Öz lutfundan bir ihsanı yetiştir(s.54)"

diye Allah`a yakarıшта bulunur. Bu arada, sandık ya-pılır. Mahmut;

"Görem ko aparsın sel bana(s.55)"

diyerek cesaretini ve pervasızlığını dile getirir. Nigâr Hanım`la Mahmud`u sandığa koyup, yedi kat muşamba ile sararak denize atarlar. Orada tek başına kalan Kamber;

"Ararım ararım derya kenarı
Derdime bir çare ilaç bulunmaz(s.55)"

diyerek acısını dile getirir. Bunun üzerine köşkte bir yangın çıkar. Kamber`i yakalayıp paşanın huzuruna çıkarırlar. Paşa; "Ben kuş derdindeyim, bunlar kafes kaygısında(s.60)" diyerek gelenleri tersler. Kamber`i de zindana attırır. Fakat, daha sonra ona haksızlık yaptığını düşünerek affeder. Kamber`i huzuruna çağırır, ona yanında kalması için bir oda verirse de Kamber kabul etmez, oradan ayrılır. İhtiyar bir kadın, onu üç gün misafir eder. Dördüncü gün ihtiyar kadının yanından ayrılan Kamber, yolda bir pire rastlar. Pir, ona derya kenarını takip etmesini söyler. Kamber, pirin dediğini yapar. Yolda rastladığı köylüler, Türk köyü olmadığı için birtürlü anlayamaz. Sonunda bir Türk köyü bulur. Kamber, deryada, sandık aradığını söyler. Köylüler, böyle bir sandığın "Kayraz" adasına sürüklenebileceğini söyler. Kamber, orada üç gün bekler ve dördüncü gün, balıkçılarla beraber denize açılır. Birkaç saat sonra, fırtına çıkar. Sandallar sulara gark olur. Kamber, bir sandığa tutunur ve günlerce dalgalarla boğuşur, sonunda karaya ayak basar.

Eset Paşa`nın denize attirdiği sandık, sularda sürüklenene sürüklenene Mansırlı Şahı`nın başına kadar gelir. Mansırlı Şahı, adamlarına emreder, sandığı açtırır. Sandıkta bulunan Mahmut ile Nigâr Henüz ölmemiştir. Şah, hemen onları saraya aldırır, bakımlarını sağlar.

Kamber`in karaya ayak bastığı yer, Mansırlı Şahı`nın başına yakın bir yerdir. Bağda karnını doyuran Kamber, bir ağaca yaslanıp;

"Çarh-ı felek senden şikâyetim var
Felek ile düşman oldum ağlarım(s.72)"

diye derdini dile getirir. Şahın adamları bunu hemen Şah`ın yanına götürürler. Kamber Şah`ın yanında da;

"Cüda düştüm vatanımdan
Kan ağlar illerim benim(s.74)"

diyerek kendini tanıtmaya çalışır. Daha sonra da başına gelenleri tek tek anlatır. Şah, Mahmut`la Nigâr`ın yanında olduğunu müjdeler. Kamber, sevinçle onların yatmakta olduğu odaya koşar. Baygın bir şekilde yan yana yatmakta olan sevgililere;

"Hey ağalar Mansırlı`nın bağında
İki gül sarılmış biri birine(s.75)"

der ve ayılmaları için dua eder. Çok geçmeden iki sevgili kendilerine gelir.

Bu arada, kızını denize atan Eset Paşa, çektiği acıya daha fazla dayanamaz, sonunda çıldırır.

Şah, Mahmut`la Nigâr`a düğün hediyelerini verir, memleketine yollar. Halk, Nigâr`ın gelişini sevinçle karşılar. İhtişamlı bir düğünden sonra sevgililer bir cuma akşamı murada erer.

D. V A R Y A N T L A R I N

K A R Ş I L A Ş T I R I L M A S I

Mahmut ile Nigâr hikâyesinin elimizde dört varyantı bulunmaktadır. Varyantlar yapı olarak benzer ve farklı motifler arz eder. Biz burada, varyantların karşılaştırmasını yaparken, hikâyelerdeki mevcut epizotları gözönünde tutacağız. Epizotların başlıcası şunlardır:

1. Kahramanların doğumu, ailesi ve yetiştirmeleri,
2. Aşkın doğuşu,
3. Saz çalma yeteneğinin kazanılması,
4. Kahramanın yoksul hale gelmesi,
5. Kahramanın gurbete çıkması,
6. Kahramanın kardeşi Kamber`le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları,
7. Kahramanın imtihan edilmesi,
8. Sevgili ile ilk karşılaşma,
9. Araya giren engeller ve kıskançlıklar,
10. Kahramanların cezalandırılmaları,
11. Kamber`in Mahmud`u araması,
12. Kahramanların cezalarının sona ermesi,
13. Düşün.

1. Kahramanların doğumu, ailesi ve yetiştirmeleri:

Hikâye kahramanlarından Mahmut ile Nigâr ayrı bölgelerde yaşayan ailelerin çocukları olup aralarında herhangi bir yakınlık yoktur. Her ikisi de varlıklı ailelerin çocuklarıdır.

Mahmut, Sivas Varyantı (V_1)`nda Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşit Bey`in, Faruk Rıza GÜLÖĞÜL Varyantı (V_4)`nda Karaman beyi Hurşit Bey`in, Azerbaycan Varyantı (V_4)`nda da İsfahan`da Hoca Mehmed`in, Osmaniye Varyantı (V_3)`nda

Urus Padişahı'nın oğludur.

Nigâr Hanım ise, V_2 'de Mısır'da Cefer Paşa'nın, V_3 'te Kandahar Padişahı'nın, V_1 ve V_4 'te Mısır'da Eset Paşa'nın kızıdır.

Kamber, V_3 'te Çin ü Maçın Padişahı'nın oğludur. Diğer varyantlarda Mahmud'un kardeşi olarak gözüktür.

Hikâyelerde adları geçen Gençkahraman, Karaman, Kandahar, Çin ü Maçın gibi yerler masallarda geçen memleket isimleri gibidir.

V_1 ile V_4 'te hikâyenin başlangıcında Mahmud'un babası ölür. V_4 'te babasından kısa bir müddet sonra Mahmut, annesini de kaybeder. Diğer varyantlarda (V_2 , V_4) Mahmud'un baba ve annesi hakkında, hikâyenin başlangıcındaki bilgilerin haricinde bilgi yoktur.

Nigâr Hanım, ailenin tek çocuğudur. Annesi hakkında sadece V_4 'te bilgi bulabiliyoruz. Bu varyantta Nigâr küçük yaşlarda annesini kaybetmiştir.

Halk hikâyelerinin çoğunda gördüğümüz zürriyetsizlik motifini, bu hikâyede de görmekteyiz. Gerçi, V_2 ile V_4 'te kahramanlar olağan olarak vardır, fakat, diğer varyantlarda kahramanlar, bir dervişin tavassutu sonucu dünyaya gelir.

Mahmut ile Kamber'in doğumu V_1 'de şu şekilde olmuştur:

Gençkahraman şehri hükümdarı Hurşit Bey'in çocuğu yoktur. Halk, ülkeyi iyi idare edemeyen ve kendilerine zulmeden bu hükümdardan memnun değildir. Hükümdarın böyle davranmasının sebebi, çocuğunun olmayışıdır. Halka zalimce davranışının farkına varan Hurşit Bey, kendini teskin etmek ve hırsını gidermek için veziri ile seyahate çıkar. Cellatpınarında konakladıkları sıra, bir derviş çıkagelir. Derviş, hükümdara, bir elma vereceğini, bu elmayı yedikten sonra çocuk sahibi olacağını söyler. Ancak, bunun için iki şartleri sürer. Birincisi, çocuklar ikiz olursa birini kendisi alacak; ikinci şartı da çocukların ismini kendisi koyacaktır. Şartları kabul eden hükümdar, elmayı alır, sarayına döner. Zamanı gelince, Hurşit Bey'in ikiz oğlu olur. Çocuklar-

dan birisi son derece güzel, öteki çirkindir. Hurşit Bey, beş sene çocukların ismini koymaz, dervişi bekler. Zamanın uzaması ve saray erkânının etkisiyle çocuklara isim koymak için toplanıldığında, derviş çıkagelir. Çocuklardan güzel olanın ismini Mahmut, çirkin olanın ismini de Kamber kor. Daha önce ileri sürdüğü şartlar gereği, Kamber`i alıp gözden kaybolur.

V_3 `te ise kahramanlar üç ayrı bölgede bir dervişin tavassutu sonucu dünyaya gelir. Bu varyantta Mahmud`un sevgilisi Nigâr değil, Diyâr Hanım`dır. V_3 `te çocukların dünyaya gelişi şu şekildedir:

Çocukları olmayan Kandahar, Urus ve Çin ü Maçın Padişahları seyahate çıkar. Bir müddet sonra üçü birbirine rastlar. Bu sırada, yanlarında bir derviş peyda olur. Pir, çocuk sahibi olabilmeleri için üçüne de bahçelerindeki kurumuş elma ağaçlarını canlandırmalarını ve yetiyecek meyvelerden yemelerini söyler. Pirin dediğini yapan padişahlardan Kandahar Padişahı`nın kızı, diğerlerinin oğlu olur. Kıza, Diyâr Hanım; Urus Padişahı`nın oğluna Mahmut; Çin ü Maçın Padişahı`nın oğluna da Kamber ismi konulur.

Görülüyor ki, V_1 ile V_3 `te kahramanlar, birçok masal ve halk hikâyelerinde rastladığımız gibi cinselliği ve çoğalmayı sembolize eden mucizevî bir elmanın etkisiyle doğmuştur. Varyantların ileriki epizotlarında yine elma ile ilgili motifler bulunmaktadır. Yeri gelince tekrar bu konuya temas edeceğiz.

Türk halk hikâyelerinde kahramanlar belli bir yaşa gelince, okula gönderilir. Mahmut ile Nigâr hikâyesinde de bu motife rastlıyoruz.

V_1 `de derviş, Kamber`i alıp gözden kaybolur. Babası Hurşit Bey, yalnız kalan Mahmud`u Hoca Cihan isminde birinin eğitimine verir. Mahmut, beş sene O`nun yanında ders görür. On yaşına geldiğinde babası vefat eder ve onun yerine geçer.

Ders görme motifi V_4 `te yedi yaşından on dört yaşına kadardır.

V_3 'te sadece, Mahmud'un okula gönderildiğinden söz edilmiştir. V_2 'de ise, bu konuda herhangi bir bilgi yoktur.

Mahmud'un sevgilisi Nigâr Hanım'ın yetişmesi ve okula gönderilmesi hususunda V_1 ile V_2 'de hiçbir bilgi bulunmamaktadır. V_3 'te büyüdüğü zaman okula gönderildiğinden, V_4 'te de küçük yaşta annesini kaybettiğinden bahsedilmiştir.

Hikâyenin ikinci derecede kahramanı olan Kamber'i, V_1 'de ismini koyan derviş, bir arkadaşının yanına bırakır. Kamber, dağda, geyik güder ve kardeşi Mahmut'la karşılaşmaya kadar insanlardan uzakta büyür. V_3 'te Kamber'in okul çağına geldiğinde, babası tarafından okula gönderildiğinden söz edilir. V_4 'te ise Kamber, Mahmut ile beraber Adil Hoca'nın yanında ders görür.

Hikâyemizde, genelde, Mahmud'un çocukluktan gençlik dönemine geçişi, bir hocanın yanında eğitim görmesi ile olmuştur. Hoca, bilgili, tecrübeli, basiret sahibi bir ihtiyardır. Bildiklerini çocuklara öğreterek onları hayata hazırlar.

2. Aşkın doğuşu:

Mahmut ile Nigâr hikâyesinde, kahramanların âşık oluşuna dair varyantlarda farklı motifler bulunmaktadır.

V_1 'de Mahmud'un Nigâr Hanım'a âşık oluşu şöyledir:

Mahmut, babası ölünce hükümdar olur. Babasının yokluğu, onu derinden etkilemiştir. İçindeki ateşi hafifletmek düşüncesiyle, babasının öldüğü odaya girer ve aşırı üzüntüden baygınlık geçirir. Baygın olarak yatmakta iken gözüne bir pir görünür. Pir, Mahmud'a önce, on sekiz bin âlemi yaratan ile, uçler, beşler, yediler ve kırkların aşkına bade içirir. Üçüncü olarak da Mısır'daki Eset Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'ın aşkına bade verir; O'na iki parmağının arasından kırk cariyesi ile köşkünde gezinen Nigâr Hanım'ı gösterir. Mahmut, Nigâr'a âşık olur. Pirlere aynı anda Nigâr Hanım'a da bade verir ve O'nu Mahmud'a âşık eder.

V₂'de kahramanların aşkı çok kısa anlatılmıştır. Sadece, Nigâr Hanım'ın Mahmud'a badeli oluşundan ve Mahmut ile Kamber'in Eynel Yagut adlı pirin elinden şarap içerek şair oluşlarından söz edilmiştir.

V₃'te Mahmut, bülûğ çağına geldiğinde, rüyasında Diyâr Hanım'ı görür âşık olur.

V₄'te ise, âşık olma motifi oldukça değişiktir. Mahmut ile Kamber, Âdil Hoca'dan ders gördükleri birgün, Kamber üzerindeki çıkarıp ormana kaçar. Kardeşinin peşinden giden Mahmut, yorgun düşüp Viranbağ'da uyuyakalır. Kendisine geldiğinde, karşısında bir ihtiyar görür. İhtiyar O'na, uzun uzadıya Mısır'daki Eset Paşa'nın kızı Nigâr Hanım'dan bahseder. Mahmut tekrar kendinden geçer.

3. Saz çalma yeteneğinin kazanılması:

V₁'de her tarafta Mahmud'u aratan annesi, O'nu, Hurşit Bey'in öldüğü odada, ağzına köpükler yığılmış olduğu halde bulur. Onun aşk badesi içtiğini anlayan Hoca Cihan, yanında saz çalar. Sazın sesini duyan Mahmut, Hoca Cihan'daki sazı alıp kırk yıllık usta gibi çalar ve şiirle başından geçenleri anlatır.

V₂'de kardeşi Kamber'le birlikte Eynel Yagut isimli pirin elinden şarap içerek şair olan Mahmut, kendisini denemek için orada bir şiir söyler.

V₃'te kahraman, saz çalmasını kendi kendine öğrenir ve zamanla şiir söylemeye başlar. İlk şiirini de seher yeline söyler.

V₄'te ise Mahmud'un saz çalmaya başlaması şu şekilde olmuştur:

Hurşit Bey ve maiyeti her tarafta oğlu Mahmud'u ve Kamber'i aratır. Sonunda Mahmud'u Viranbağ'da bulurlar. Fakat, Mahmut, birtürlü kendine gelemez. O sırada ağaçların arasından bir kadın ortaya çıkar. Kadın, Mahmud'un yanına gelir ve başucunda saz çalar. Sazın sesini duyan Mahmut, kendisine gelir ve o anda sazla bir deyiş söyler.

4. Kahramanın yoksul hale gelmesi:

Pekçok halk hikâyelerinde olduğu gibi, kahramanın varlıktan yokluğa düşmesi motifi bu hikâyede de karşımıza çıkar. Ancak, bu, varyantlarda değişik şekildedir.

V_1 'de Mahmut, Nigâr Hanım'a olan aşkı yüzünden hükümdarlık yapamayacağına kanaat getirir. Hükümdarlığı birinci vezire bırakıp evine gelir. Bu sıralarda on- on bir yaşlarındadır. Babasının üzüntüsü ve Nigâr Hanım'a duyduğu aşk, O'nu kendinde komaz, dünyası kararır. On beş- on altı yaşlarına geldiğinde Mahmud'un sağlığından istifade eden dalkavuklar etrafını çevirip "Bizsenin kardeşiniz" diyerek Mahmud'u kandırmaya muvaffak olurlar. Dalkavuklar kısa zamanda Mahmud'un servetini tüketip ortadan kaybolur. Mahmut, dilenecek duruma gelir.

V_4 'te de durum aşağı yukarı V_1 'deki gibidir. Hurşit Bey ölünce, birkaç tane dalkavuk, Mahmud'un yanına gelir. Dalkavuklar, güzel sözlerle Mahmud'un dostluğunu kazanır. Mahmut onlarla düşüp kalkmaya başlar ve baba dostlarının ikazlarına kulak asmaz. Dalkavuklar, çok geçmeden Mahmud'un e- lindeki malı ve parayı alıp ortadan kaybolur.

V_2 'de Mahmut, Nigâr Hanım'ı aramaya giderken bütün parasını haramilere kaptırır.

V_3 'te ise Mahmut, yanındaki altın ile Kamber de gümüş ile bir ustaya altın ve gümüş sazyaptırması sonucu beş parasız kalır.

5. Kahramanın gurbete çıkması:

Kahramanın sevgilisini aramak için memleketini terk edip gurbete çıkması motifi, bütün varyantlarda geçmektedir. Ancak, olayın akışı farklıdır.

V_1 'de günleri Nigâr Hanım'a kavuşmak düşüncesiyle geçen Mahmut, sonunda dayanamaz; annesini evde yalnız bırakıp evden ayrılır. Yolda, saz ve sözdeki ustalığı sayesinde bir saz ve bir takım elbise sahibi olur.

V₂'de Mahmut, annesinin yanına gelerek şiirle, Nigâr Hanım'ı aramaya gideceğini söyler ve iznini ister. Annesi de şiirle karşılık verir ve gitmesine rıza gösterir. Mahmut, yanına kardeşi Kamber'i alarak yola çıkar.

V₃'te Diyâr Hanım'ın hasretine dayanamayan Mahmut, babasının ısrarına rağmen yanına altın alır ve atına atlayıp yollara düşer. Bu arada, Mahmud'u rüyasında tanıyan Kamber de O'nu bulmak için memleketini terk eder.

V₄'te önce babasını kaybeden, sonra da servetini dalkavuklara kaptıran Kamber'in bir müddet sonra annesi ölür. Parasız ve kimsesiz kalan Kamber, daha fazla memleketinde kalamaz. Önce, ustalığı sayesinde saz ve elbise sahibi olur ve birgün doğup büyüdüğü Karaman şehrinden ayrılır.

6. Kahramanın kardeşi Kamber'le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları

V₁'de Mahmut, Cellatpınarı denilen yerde mola verir. Dağda geyik çobanlığı yapmakta olan Kamber, rüyasında, Mahmud'un Cellatpınarı'nda olduğunu görür, hemen oraya gelir. Mahmut, kardeşini tanıyamaz ve oradan kaçır. Peşine takılan Kamber, çok geçmeden Mahmud'a yetişir. Kamber, kendisini tanıtır. İkisi birbirine durumlarını anlatır. Mahmut, Nigâr Hanım'ı aramaya gittiğini söyler, Kamber de O'nunla gitmek ister. Birlikte yola devam ederler. İki kardeş yedi sene Mısır şehrini arar.

V₂'de annesiyle vedalaşan Mahmut, kardeşi ile birlikte yola çıkar. Yolda haramiler tarafından soyulup beş parasız kalırlar. Haramiler onları bağlayıp kaçır. Oradan geçmekte olan bir tüccar bunların bağlarını çözer. İki kardeş bitkin bir halde Mısır şehrine ulaşır.

V₃'te Çin ü Maçın Padişahı'nın oğlu Kamber, uzun aramalar sonucu bir şehirde Mahmud'u bulur. Ellerindeki para ile Mahmut altın, Kamber de gümüş saz yaptırır. Birlikte Diyâr Hanım'ı aramaya başlarlar. İki arkadaş günler sonra Diyâr Hanım'ın bulunduğu Kandahar şehrine gelir.

V₄'te Nigâr Hanım'ı bulmak için yola çıkan Mahmut, bir çeşme başında Kamber'le karşılaşır. Yola birlikte devam ederler. Epey yolculuktan sonra birgün Mısır'a ulaşırlar.

7. Kahramanın imtihan edilmesi:

V₁'de Mahmut ile Kamber, memleketleri Gençkahraman şehrinden ayrıldıktan yedi yıl sonra Mısır'a gelirler. Ne var ki, buranın Mısır olduğunun farkında değillerdir. Bu arada, Nigâr Hanım'ın babası Eset Paşa, şehrin dışında bir köşk yaptırarak kızını, kırk cariyesi ile oraya hapseder. Ayrıca, isminin şehirde söylenilmesini yasaklar ve Nigâr ismini söyleyenin boynunu vurdurur. Bunları yapmasının sebebi de, Mahmud'un aşkıdan yataklara düşen Nigâr Hanım'ın bunu babasından gizlemesidir.

Mahmut ile Kamber, bir kahveye gelir. Mahmut, orada bulunanlara türkü ile Nigâr Hanım'ı ve Mısır şehrini sorar. Paşanın muhafızları, ikisini de yakalayıp paşaya götürmek üzere yola çıkarlar. Yolda, Eset Paşa'nın amcası Hasan Ağa, ikisini de muhafızların elinden alıp paşanın huzuruna götürür ve paşaya ikisini de âşıkları olarak tanıtır. Paşanın ise kırk âşığı vardır. Eset Paşa, âşıkları karşılaştırmayı teklif eder, Hasan Ağa da kabul eder. Mahmut, âşıkların ustası ile karşılaşır, onu mat eder. Bunun üzerine Paşa, âşıklarını kovar, Mahmud'u ve Mahmud'un sorularına cevap veren Kamber'i yanına alır.

V₂'de Mahmut ile Kamber'i, tacir Mısır'a getirir. Mahmut, pazar yerinde bir usta ile altmış çırağının çalıp söylediğini görür. Onlarla karşılaşır ve mat eder. Usta ile çiraklarının sazını alır. Bunlar Cefer Paşa'nın âşıklarıdır. Durumu çiraklarından öğrenen Cefer Paşa, yedi çırağı yanında alıkoyup diğerlerini zindana attırır. Sazını ve sözünü beğendiği Mahmut ile Kamber'i yanına alır, Mahmud'u çiraklara usta eder.

V₃'te Mahmut ile Kamber, Diyar Hanım'ın memleketi Kandahar'a gelir ve padişahın huzurunda, onun yedi âşığı ile

karşılaşırlar. Çırakları Kamber, usta Deli Ali`yi de Mahmut mat eder. Deli Ali, sazı bırakıp çıkar. Padişah ikisini de himayesine alır.

V₄`te Mahmut ile Kamber, epey gezdikten sonra birgün Mısır`a vasıl olurlar. İstekleri üzerine muhafızlar ikisini de paşanın yanına çıkarır. Paşa, Mahmud`u kendi âşıkları ile karşılaştırır. Mahmut, tek tek hepsini mat eder. Paşa, âşıklarını kovup onları yanına alır.

8. Sevgili ile ilk karşılaşma:

Varyantların hepsinde, Mahmut ile Kamber, kızın babasının âşıklarını yenmeyi başarır. Paşa, ikisini de yanına alır. Böylece Mahmut, Nigâr`la buluşmak için iyi bir fırsat yakalamış olur.

V₁`de kendisine sırrını söylemediği için yaptırdığı köşke kızını hapseden Paşa, yine de ona acır, canı sıkılmasın diye, yanına hergün iki âşık gönderir. Önceki âşıkları kovduğu için, buna on gün ara veren Paşa, Mahmud`u ve Kamber`i yanına çağırır, durumu anlatır. Zindanköşk`e gidip gelmeleri için altı saatlik süre tanır. İki kardeş köşke gider. Nigâr, saraya doğru gelmekte olan Mahmud`u tanır, pencereden bir elma atar. Mahmut, elmayı Nigâr`ın gönderdiğini anlar. Elma sayesinde ikisi arasında yakınlık doğar. Birbirlerine kavuşan iki sevgili, aşkın şiddetinden bayılır; saatlerce öyle kalırlar. Nigâr, babasının Urum Kralı`ndan yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı Mısır Yağlığı`nı Mahmud`un koynuna sokar. Elini çekerken, yüzüğü takılır, yağlığın bir ucu dışarıda kalır.

V₂`de Nigâr Hanım`ın babası Cefer Paşa, üç günlüğüne gezmeye çıkar. Mahmut, paşanın kendisini yanına almaması için, mahsustan hastalanır. Mahmut, kendisini iyileştiremeyen Hekim Sahib`i tehdit ederek yanından uzaklaşmasını sağlar ve sevgilisi Nigâr`la buluşur. Üç gün üç gece Mahmut`la beraber olan Nigâr, babasının yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı mehrebayı Mahmud`un koynuna sokar. Orada gizlen-

miş olan bir cariyeye mehrebayı çeker, fakat iki sevgili bunun farkına varmaz.

V₃'te ise Mahmut, yendiği âşıklarla dost olmak için bir ziyafet verir. Onlar yemek yerken, meyve getirmek için Kamber'le birlikte bir bahçeye gider. Burası Diyar Hanım'ın bahçesidir. Diyâr Hanım, kendi bahçesinde gördüğü Mahmud'a bir elma atarak kendisini belli eder. İki sevgili üç gün birlikte kalır. Mahmut, saraya döner. Birkaç gün sonra, Diyar Hanım, başvezire bir mektup göndererek, babasının âşığı Mahmud'u alıp gelmesini ister. Mahmut'la tekrar beraber olan Diyar Hanım, yedi senede işlediği mahramayı O'na hediye eder.

V₄'te de köşkteki kızına hergün iki âşık gönderen Eset Paşa, bu defa da Mahmut ile Kamber'i gönderir, çabuk gelmelerini tenbihler. Nigâr Hanım, köşke yeni gelen âşıklara elma atar. Mahmut, elmayı Nigâr'ın gönderdiğini anlamakta gecikmez. Kamber, bahçede, cariyelerle eğlenirken, Mahmut da birkaç saat Nigâr'la beraber olur. Nigâr Hanım, babasının yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı Mısır Yağlığı'nı Mahmud'un koynuna kor, elini çekerken yağlık yüzüğüne takılır, bir kısmı dışarıda kalır.

9. Araya giren engeller ve kıskançlıklar:

Genelde halk hikâyelerinde, âşığın sevgilisine kavuşması, pek kolay değildir. Âşığın sevgili ile buluşması birçok mücadeleden ve maceradan sonra olur. Âşığın karşısına birtakım engeller çıkar. Bizim hikâyemizde de bu durum açıkça görülmektedir.

V₁ ile V₄'te Mahmut ile Kamber, Eset Paşa'nın sarayına dönerken, yol üzerindeki bir kahveye girerler. O sırada kahvede bulunan paşanın kovduğu âşıklar, Mısır Yağlığı'nı Mahmud'un üzerinde görür ve Paşa'ya haber verirler. Yağlığı Mahmud'un üzerinde bulan Paşa, O'nu cellata teslim eder. Bunu haber alan Nigâr Hanım, babasına mektup göndererek, ya Mahmud'u affetmesini ya da kendisini de öldürtmesini bildirir. Paşa, bunun üzerine kızının da öldürülmesini emreder.

V_2 'de Paşa'nın yedi âşığı mehrebayı Mahmud'un üzerinde görür ve Paşa'ya ihbar eder.

V_3 'te ise, Mahmud'un üzerinde mahramayı gören Deli Ali, onu kaçırıp padişaha götürür. Padişah, üzerinde mahrama çıkan Mahmud'un Şat'a atılmasını emreder.

10. Kahramanların cezalandırılmaları:

V_1 ile V_4 'te Paşa'nın akrabası Hasan Ağa, sevgililerin öldürülmemesi için Paşa'nın yanına gider. Paşa, Hasan Ağa'nın ricası üzerine, boyunlarının vurulması yerine, ikisinin de sandığa konulup denize atılmasını kabul eder. Sevgililer sandığa konulup denize atılır.

V_2 'de Paşa, yedi senelik haraca karşılık olarak aldığı mehrebayı Mahmud'un üzerinde bulunca, Mahmud'u ve kızı Nigâr Hanım'ı bir sandığa koydurtup denize attırır.

V_3 'te padişah, aynı sebepten Mahmud'u Şat'a atmakla cezalandırır. Mahmud'un üzüntüsüne dayanamayan Diyâr Hanım ve Kamber de kendisini Şat'a atar.

Varyantların hepsinde kahramanların cezalandırılmalarına, Mahmud'un mat ettiği âşıkların kıskançlığı sebep olmuştur. Sebep olan eşya ise yağlık (mehreba, mahrama)tır. Cezayı verenin, kızın babası oluşu da diğer bir ortak özelliktir.

11. Kamber'in Mahmud'u araması:

V_1 , V_2 , V_4 varyantlarında kahramanların sandığa konulup denize atılarak ölüme terk edilmesi üzerine Kamber onları aramaya çıkar. V_3 'te ise bu durum farklıdır.

V_1 ile V_4 'te kardeşinin denize atılmasına çok üzülen Kamber, kendini denize atmak isterse de başaramaz. Yarı deli halde Nigâr Hanım'ın köşküne gelir. Orada kimseyi bulamayınca köşke beddua eder. Bunun sonucu köşk yanıp kül olur. Yaptıklarına pişman olan Eset Paşa, muhafızların yakalayıp getirdiği Kamber'i salıverir. Kamber, sahilden sandığın gittiği istikamette Mahmud'u aramaya başlar. Atılan sandık Mansurlu

Şahı'nın başına kadar gelir. Bu sırada uzun çabalar sonucu Kamber de oraya gelmiştir.

V_2 'de Kamber, Mahmud'u tekrar bulma ümidiyle sandığı takibe koyulur. Sandık Nesirbağı denilen yerde karaya vurur. Bahçıvan tam sandığı açacağı sırada, Kamber çıkagelir. Kardeşinin ve Nigâr'ın öldüğünü gören Kamber, kafasına bir taş vurarak intihar eder.

V_3 'te ise diğerlerinden farklı bir durum vardır. Paşa, Mahmud'u Şat'a attırdıktan sonra Dilay Hanım ile Kamber de O'nun arkasından kendilerini suya atarak canlarına kıyarlar.

12. Kahramanların cezalarının sona ermesi:

Kahramanların çile çekmeleri ve akıbetleri varyantlarda farklılık göstermektedir. V_1 , V_4 'te kahramanların sağ kalmalarına karşılık, V_2 ile V_3 'te ölürlür.

V_1 ile V_4 'te Mansurlu Şahı, dalgaların, başına kadar getirdiği sandığı açtırır. İki sevgilinin henüz ölmediğini görür, gerekli yardımları yapar.

V_2 'de Nigâr'ın, Mahmud'un ve Kamber'in ölümünü rüyasında haber alan Karacaoğlan, oraya gelir, Üçüne de ayrı ayrı deyiş söyleyerek dirilmelerini sağlar.

V_3 'te de halk, birbirlerine sarılı olarak ölmüş bulunan üç genci Şat'tan çıkarır, fakat, birtürlü ölenleri birbirinden ayıramaz. O sırada Karacaoğlan çıkagelir. Bir deyiş söyleyerek üçünü de diriltir.

13. Düğün:

V_1 'de Mansurlu Şahı'nın iki sevgiliyi kurtarmasından sonra, doğumlarına sebep olan derviş, atına binmiş olduğu halde denizden kendilerine doğru gelir. Mahmud'u, Nigâr'ı ve Kamber'i atına alıp Gençkahraman şehrine gelir. Mahmut, Nigâr'la birlikte, annesinin yanına gider. Derviş de Kamber'i yanına alarak ortadan kaybolur. Mahmut, Nigâr'ın mücevheratı ile köşk yaptırır. Yedi gün yedi gece süren düğünden sonra murada ererler.

V_2 'de Karacaoğlan, dirilen üç genci Cefer Paşa'nın yanına getirir. Cefer Paşa, Nigâr'ı Mahmud'a, küçük kızı Selbi'yi de Kamber'e verir. Kırk gün kırk gece düğünden sonra, onları İsfahan'a gönderir.

V_3 'te Şat nehrinde boğularak ölen, fakat, Karacaoğlan'ın bir deyiş söylemesi üzerine tekrar dirilen gençlerden Dilay Hanım'ı Paşa, Mahmud'a verir. Kamber'e de Dilay Hanım'ın cariyesi Ağcakız'ı uygun görür. Evli çiftlere kırk gün kırk gece düğün yapılır.

V_4 'te Mansurlu Şahı, Mahmut'la Nigâr'ın düğün hediyelerini verip Mısır'a gönderir. Mısır'da sevgililere ihtişamlı bir düğün yapılır.

Varyantlarda, sevgililerin kavuşmasını engelleyen kişi hakkında farklı hükümler vardır. Varyantların hepsinde de kızın babası olan bu kişi, V_1 'de kızının ölümüne sebep olduğu için bunalıma düşer. İki varyantta (V_2 , V_3) ise yaptığına pişman olur, sevgililerin evlenmelerini sağlar. V_4 'te ise, kızının üzüntüsünden delirir. Pertev Naili BORATAV, inceleme imkânı bulamadığımız metne dayanarak verdiği bilgide, bu merhametsiz babanın burnunun Hızır tarafından hergün uzatılarak cezalandırıldığını kaydeder. Cerrahlar, hergün uzayan bu burnu keser, fakat, ertesi gün burun tekrar uzar(1).

Varyantlarda Kamber hakkında da farklı bilgiler yer almaktadır. V_1 'de Kamber, dervişle beraber ortadan kaybolur. V_2 ile V_3 'te paşa veya padişah tarafından evlendirilir. V_4 'te ise ne evlenmesi, ne de ortadan kaybolması hususunda bir kayıt yoktur.

(1) Pertev Naili BORATAV, Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, s.93

V A R Y A N T L A R I N K A R Ş I L A Ş T I R I L M A S I

H A R E K E T N O K T A L A R I	Sivas Varyantı V ₁	Azerbaycan Varyantı V ₂	Osmaniye Varyantı V ₃	Faruk Rıza Güloğul Varyantı V ₄
Mahmut ile Nigar'ın ailesi ve memleketleri	Mahmut hükümdar oğlu olup Gerağkahraman şehridendir. Nigar paşa kızıdır ve Mısır şehridendir.	Mahmut, hoca oğlu olup İsfahan şehridendir. Nigar, paşa kızıdır ve Mısır şehridendir.	Mahmut, padişah oğludur ve Urus(Rus) elindedir. Sevgilisi ise padişah kızı olup Kandahar şehridendir. İsmi de Diyar Hanım'dır.	Mahmut bey oğlu olup Kahraman şehridendir. Nigar paşa kızıdır ve Mısır şehridendir.
Mahmut ile Nigar'ın doğumu	Mahmut, bir dervişin tavassutu ile(bir elmanın yenilmesinden sonra)dünyaya gelir. Nigar ise olağan olarak vardır.	Kız ve erkek kahramanlar olağan olarak vardır.	Kahramanlar bir dervişin tavassutu ile(bahçedeki elma ağacının meyvesinin yenilmesinden sonra)dünyaya gelir.	V ₂ 'de olduğu gibi
Mahmut ile Nigar'ın yetişmesi	Mahmut bir hoca yanında ders görür.	V ₁ 'de olduğu gibi	Mahmut ile Nigar okula gönderilir.	V ₁ 'de olduğu gibi
Aşkın doğuşu	Mahmut, rüyasında pirlere verdiği badeyi işerek Nigar'a âşık olur. Aynı gece Nigar da Mahmud'un aşkına bade içen.	Mahmut, Nigar'ın aşkına bade içmiştir.	Mahmut, rüyasında Diyar Hanım'a âşık olur.	Mahmut, birinin kendisine bahsetmesi üzerine Nigar'a âşık olur.
Saz çalma yeteneğinin kazanılması	Mahmut, rüya görür, uandıktan sonra saz çalar.	Mahmut, piri verdiği şarabı içtikten sonra saz çalar.	Mahmut, olağan olarak saz çalar.	V ₁ 'de olduğu gibi
Mahmut'un yoksul hale gelmesi	Mahmut, servetini dalkavuklara kaptırır fakir düşer.	Mahmut, servetini haramlilere kaptırır, parasız kalır.	Mahmut, parasıyla altın saz yaptırır, parasız kalır.	V ₁ 'de olduğu gibi
Mahmut'un gurbete çıkması	Mahmut, Nigar'ı bulmak için evden kaçır, yolda saz ve elbise temin eder.	Mahmut, annesinin rızasını alıp Nigar'ı aramaya çıkar.	Mahmut, babasının karşı koymasına rağmen hazırladığını yapıp yola çıkar.	Mahmut, kendisine saz ve elbise temin edip yola çıkar.
Mahmut'un Kamber'le karşılaşması ve sevgiliyi aramaları	Mahmut, yolda kardeşi Kamber'le karşılaşır; Nigar'ı birlikte arar.	Mahmut gurbete çıkarken kardeşi Kamber'i de yanına alır.	Mahmut, kendisine rüyasında tanışan ve Çinli Naçin padişahının oğlu olan Kamber'le tanışır. Kızı birlikte ararlar.	V ₁ 'de olduğu gibi
Mahmut'un imtihan edilmesi	Mahmut ile Kamber, Nigar Hanım'ın memleketine gelir. Orada kızın babasının âşıkları ile karşılaşır mat ederler.	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi
Sevgili ile ilk karşılaşma	Nigar'ın babası, Mahmud ile Kamber'i kızının yanına gönderir. Mahmud, birkaç saat onun yanında kalır.	Mahmut, kızın babası yokken sevgilisi ile buluşur, üç gün yanında kalır.	Mahmut, sevgilisi Diyar Hanım'la buluşur, üç gün onun yanında kalır.	V ₁ 'de olduğu gibi
Araza giren engeller ve kıskançlıklar	Mahmut'un ve Kamber'in mat ettiği âşıklar kızın hediyeye ettiği mendili Mahmud'un üzerinde görür, kızın babasına ihbar ederler.	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi
Mahmut ile Nigar'ın cezalandırılması	Kızın babası Mahmud'u ve Nigar'ı sandığa koydurup denize atar.	V ₁ 'de olduğu gibi	Kızın babası Mahmud'u Şat nehrine atar. Bu duyan Kamber ve Diyar Hanım da kendilerini Şat'a atar.	V ₁ 'de olduğu gibi
Kamber'in Mahmud'u araması	Kamber, içinde Mahmud ve Nigar'ın bulunduğu sandığı aramaya başlar. Dalgalar sandığı bir bağa sürükler.	V ₁ 'de olduğu gibi	---	V ₁ 'de olduğu gibi
Mahmut ile Nigar'ın cezalarının sona ermesi	Mahmut ile Nigar sandıktan sağ olarak çıkar.	Mahmut ile Nigar'ın öldüğünü gören Kamber canına kıyar. Bu sırada Karacaoğlan gelir, şiir söyler, onlar da dirilir.	Şat'tan cesetleri çıkarılan Mahmud, Diyar Hanım ve Kamber'in yanlarına Karacaoğlan gelir, şiir söyler, diriltir.	V ₁ 'de olduğu gibi
Düğün	Mahmut ile Nigar evlenir.	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi	V ₁ 'de olduğu gibi

III. BÖLÜM

METİNLER.

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

- : a, e, ı, i, u gibi vokallerin uzun telaffuz edilmesinde kullanılmıştır. (aṣṣā, ʔrk̄n, kaldīnı, geldīnden, ocūn gibi...)
- : (e) vokalinin üzerinde kullanılmış olan bu işaret, onun kapalı olarak telaffuz edileceğini gösterir. (b̄el, ḡeyik, s̄eyir, v̄ermek gibi...)
- ˘ : (h) konsonantının altında bulunan bu işaret, Arap alfabesindeki hırıltılı h (ħ) harfini karşılar. (yoħarı, yataħ, ğaħdı gibi...)
- : (g) konsonantının üstünde bulunmaktadır. Bu işaret art damak "g" sini karşılamaktadır. (Ġamber, ğızartmış, ğardaş, ğuyu gibi...)
- ˜ : (n) konsonantının üstünde bulunmaktadır. Bu işaret "nazal n" sesini karşılar. (Mahmud`uñ, diñeldi, seyrédiyoñ gibi...)

M E T İ N L E R

S İ V A S V A R Y A N T I :

M A H M U D ` U N A N N İ G Â R

MAHMUD'UNAN NİGÂR

Vahdiyle Gençgahraman şehrinde Hurşid Bey nâmında bir hükümdar vardı. Hurşid Bey çoğ âdil hükümdarıydı. Fakat bazan da gazaba geldi zaman, edirafı gan deryâsı etse gönü ferahlanmıyordu, bu gader hêrsi vardı. Adli adâleti gendi sülâlesinden geliyordu. Hêrsi de dünyada çocû olmamışdı, onuñ için bazan gönü gamlendigce gazaba geliyordu.

Birgun Hurşid Bey divanhânededen çığdı. Düşüncesiyen, gafasının dalğın bir hâlinde evine geliyordu, evle zamanı. Mahalle çocuğları da evlerinin oğünde, balğonlarında, pencerelerinde birbirleriynen şağalaşıp oynayıp gülüşüyorlardı. Hurşid Bey bunu görüştün gönüne bir gazab geldi. "Benim çocûm yoğdur da çocuğlar baña garşı alay ediyor" dedi. Gazab geldi, canı sıhıldı.

Evleden evvel divan açıldı. Divanhânesine gelip, geğdi mağâmına oturdu. Tacını gafasına goyduğdan sonra, veziri vüzerâsı geldi. Yerli yerine oturdular. Yoğarıya döruldu:

-Ey benim on iki mirzahanlarım!

-Buyruñ şahım, dediler.

-Ben boğün gendi gendimile başbaşa ũraşırken, siziñ mahalle çocuğları, baña baña baña guldüler, alay etdiler. Ben bundan böyle çocuđlarıñ masğarası mı olacâm? Gati olarak emir veriyorum, eylan yapıyorum; bundan sonra Gençgahraman şehrinde her kim gulse, sorğu suvalsiz gafasını kesdirecâm, dedi.

Emir ferman yazdı, dellala vêrdi, edirafa bârtdı. Bütün Gençgahraman şehrinde duymuyan galmadı. Edirafa husüsü hafiye muafızlar çığardı. Halğı tâğıb edip geziyorlardı. Tabi can görğusuynan heç kimse gulemiyordu. Şâyed cahil cühelâ gençler unudur da guleceg olursa, Hurşid Bey'e getiriyorlar, O da vêrmiş oldū emri geri aldırmyaraq derhal öldürtüyor. Bu minval üzere épey zaman devam edip gëdiyor.

Evelce éyleydi, şimdi de olabiliyor. Muafızlar, arğalarını Hurşid Bey'e vêrdikleri için durumu artırdılar. Adamı çekemezlerse veyahut canları sıhılırsa, bir gence, gulsün gulmesin, guldü diye onun da başını kesdiriyorlar. Böyle durum çoalmıya başladı. Henüz koyden gelmiş, genç deliğanlı, bir arğadaşıynan gonusurken muafızlarıñ nazarını çekdi. Bunun gençliğini, gıyahlını, duruşunu çekemediler. Duttular kemerleriniñ arğasından bályıp Hurşid Bey'iñ huzürüne getirdiler. Hurşid Bey çocua bağdı, hayran mefdun oldu.

-Bunun ğabâtı ne, diye sordu.

-Guldü hökumdârim, dediler.

Çocūn vaziyeti hökumdârın hoşuna ğetdi için Hurşid Bey buna yek-
den emir vermedi. Yoğarı döruldu:

-Gel ölüm, dedi. Genşsin. Gun ğorüp murad alacağ zamanların. Ben
ğoca bir hökumdârim. Benim emrimi nasıl ayağlar altına alıyon, canına ğı-
yıyon, dedi.

Çocuğ:

-Hökumdârim! Ben seniñ emriñi bilmiyom neyse, dedi.

-Ben éylen étdim; her kim suvalsiz ğulerse, boynunu vurduruyorum.

Sen bunu heğ duymadıñ mı?

-Duydum hökumdârim, dedi.

-Niye guldün ya?

-Ēulmedim hökumdârim. Yalınız, muafızların saña ğuvenereg ve da-
yanarağ zulumu artırdılar. Culenide ğulmüyeni de çekemediglerinden dutup
buruya getiriyorlar. Ben ğulmuş değilim hökumdârim. Yalınız seniñ emriñ ğe-
ri ğalmasın, benim boynumu da kesdir, dedi.

Hökumdar bunun hağığı hörmetine ğanaat édereg emrini ğeri aldı, bu-
nu azad étdi. Deliğanlı ğetdigden sonra gendi gendine şeyle bir düşündü.
"Ben bir köy deliğanlısı ğadar düşünememişim. Evet, muafızlar baña çeke-
mediglerini de getiriyor. Bende şindi, Hurşid Bey emrini ğeri almış, diye
milletin içinde baña bir noğda oldu." Birinci vezirine:

-Vezirim, dedi.

-Buyur hökumdârim!

-Ēel bağalım.

Ēeldi.

-Buyur hökumdarım!

Dedi ki vezirine:

-Ēılığlarımızı deñişek, bizi kimse tanımasın. Birez azığ tozuğ pey-
dâ ét. Melmeketden uzağda birğaç ay orda burda birez gezek de hersimiz ğeç-
sin.

Ēetdi, bir dervişan elbisesi getirdi. Bunlar ğılığından çığdılar,
dervişân ğilına girdiler. Esgi ğeyim şal, aba ğeydiler. Ēafalarına ğavuh
örttüler. Ellerine asa aldılar -yani deynek- dayanmağ için. Allasmarladı
çekip Ēahraman şehrinden çığdılar.

Hurşid Bey geziyor, hêrsi tesgin olsun diye. Hemi de "Belki bir Āzı divālı bulursam, birez ėhsan vèrirsem, belki bir divā ėder de çocuh babası olurum. Āzı divālı gulu belki ŗurda bulurum, belki bu mihütde bulurum" diye o yanna bu yanna bir, bir buçuĥ ay ġadar dolaŗdı. Çoĥ yètim, oksüzler, yoĥsullar sevündürdü.

-Vezir!

-Buyur hökumdārim!

-Osandım ġayrı. Çoĥ yètim oksüz sevündürdüġ amma gine de ġönüm müt-māin olmadı heralda. Āzı divālı gul bulamadıĥ, dèdi.

Döndüler geliyorlar, yavaŗ yavaŗ. Genŗġahraman ŗehri civarında yüce Cebel dā varıdı. O dāñ dibinde gozel bir çeŗme varıdı. Oruya Cellatpuñarı dèrlerdi. Bu Cellatpuñar'ıñ başına ġètdiler.

-Vezir!

-Buyur hökumdarım!

-Gel seniñnen ŗurda bir abdes alaĥ, ėvle namazı ġılaĥ. Bir de divā edek de ġèdek.

Orda abdes alıyorlar. Çimenlīñ üsündè hökumdar imam oldu, vezir cömaat oldu. Orda ėvle namazını ġıldılar, divālarını ėtdiler. Ellerini yüzlerine çaldıĥlarında ġèriye döndüler ki, çeŗmeniñ başında, azıĥlarınıñ ve ŗal cübbeleriniñ yanında iĥdiyar, aġ saĥallı, aynı ŗal cübbelerine bürümüş bir adam oturuyordu. Tabi eŗyaları orda olduġuçün oruya mecbur geleceġlerdi. İĥdiyar ayā ġaĥdı, ġıyām ėtdi. Bunlar geldiler. Selam vèriŗin, iĥdiyar;

-Va aleykümselam Hurşid Bey, dèdi.

Gelip oturdular. Hurşid Bey:

-Merhaba dervüş baba, hoŗ geldiñ.

-Merhaba Hurşid Bey, hoŗ bulduĥ.

-Dervüş baba, sen beni bir bey olarak taĥdim ėdiyorsuñ. Hurşid Bey isminde bir adama beñzediyuñ. Her sözünde Hurşid Bey diye hitab ėdiyuñ. Faġat ben seniñ bildiñ bir bey ve Hurşid Bey dèġilim. Ben de seniñ gibi bir derviŗānım. İŗde vaziyetimi ġörüyuñ.

-Yoĥ bey yoĥ. Ben seniñ Genŗġahraman ŗehri hökumdarı Hurşid Bey olduñu pek ālā biliyorum. Yaniñdaki de gendi māyetin, veziriñ, dèdi.

O zaman Hurşid Bey, tabi iĥdiyarın ŗal cübbesinden yavaŗca dutdu.

-Ėyleyse, benim derdimi de bilirsuñ. Ney benim derdim?

-Seniñ derdiñ, dünyada çocũn yoħdur. Bazan gazaba geliyoñ, millete zulum eđiyoñ, sonra da pişman oluyoñ. Seniñ derdiñ, dünyada bir aızı divalı gul arıyoñ ki, bir çocuħ babası olasıñ. Dolandıñın sebebi bu.

-Gètme dervüş baba. Derdi bilen, devāsını verir. Benim derdimiñ sende devāası vardır. Baña da bir derman yėtiřdir, dervüş baba.

-Evet, dedi. Seniñ derdiğini devāası bende var. Aradıñ aızı divalı işde benim.

O zaman hokumdar elini cebine atıp cüzdanını çıħardı.

-İsde ücretiñe dervüş baba, dedi. Baña bir divā et.

Dedi ki:

-Bey! Ben diva eğiyom amma, ücretinen değıl.

-Ya?

-Benim iki şartım var, araya sürüyorum. Kim ğabul eğerse ona bir divā eğiyorum. Ğabul etmiyene divā etmiyorum. Sen de ğabul eğersen saña da bir divā eğiyim. Ğabul etmeseñ saña da diva etmiyecem.

Hurşid Bey:

-Dervüş baba, ben seniñ araya sürecāñ şartları bilmiyorum. Neyse şartlarıñı söyle. İşime gelirse ğabul eğiyim, işime gelmesse ğabul etmem. Sen de ğeden, ben de ğederim.

Dedi ki:

-Beyim! şimdi ben saña bir elma verecām. Bu elmayı alıp götürceğsiñ. Aħřamınan hanım sultannan yataħ odasına geldiñde elmayı tam ortasından keseceñ. Yarısını gendiñ yiyecāñ. Hanım sultanıñnan beraber ğalacāñ. Çenāb-ı Haħ, bu elmanıñ řifāsından saña ekiz olarak bir ğarında iki tene olan çocũ eysan eğeceg. Şartımıñ bir tenesi; ben gelmemiş çocuħların ismini başğa kimseler goymuyacaħ. Çocuħların ismini ben gelecām, isim zamanı gelişin ben goyacām. Şartımıñ biri bu, ğabul eđiyoñ mu, etmiyoñ mu, dedi.

-Söz olsun dervüş baba, dedi. Sen ne zaman gelirseñ, o zamana ğadar çocuħlarıma isim goymuyacām. Sen gel çocuħlarıñ ismini goy. Baña ikinci şartıñı da söyle, dedi.

-İkinci şartım da şu, dedi. Ben gelip de çocuħlarıñ ismini goyuşun, çocũn biri saña, biri baña. Rāzı olursañ eimamı veririm, rāzı olmasāñ vermiycām, dedi.

O zaman Hurşid Bey:

-Dervüş baba, şurayı birez sālām ğonuřaħ ki, sonra aramızda eħdilaf

olmasıñ, dedi.

-Gonuş neyi gonuşuyorsañ, dedi dervüş. Çocuğlar iki tene olursa, biri saña olsun, biri baña olsun. Amma bir olursa vermem. Sonra ehdiraz etme, dedi.

Dervüş de:

-Peki Hurşid Bey. Çocuğ iki olursa biri saña, biri baña. Bir olursa sen verme, ben de alman, dedi.

-Peki.

Garerleşdirdiler. Dervüş gétdi, mahsüsden sahlamış oldū elmasını şal cübbesiniñ cebinden çıhartdı, Hurşid Bey'e vèrdi. Hurşid Bey, elmayı cebine goydu.

-Ulan, bu adam eysan almıyom dedi amma, herkese çoğ ücret vèrdim, buna niye vermiyim, dedi.

Elini cebine atıp cüzdanını çıhardışın yanında vezirinden başğa kimse ğalmamışdı.

-Vezir, n'öldü bu adam, ikimiziñ ortasındaıdı?

-N'öldünü bilemiyom, dedi.

-Tamam vezir, dedi. Boş adam değıl, murad alırığ inşallah.

Çahdılar. Zaten az bir yolları ğalmışdı, bi sahatlig filan. Genç-ğahraman şehrine geldiler. Aşşama ğadar divanhānesinde ğaldı, aşşam oldu evüne ğeldi. Hanım sultannan yatağ odasına ğeldinde elmayı cebinden çıhartdı. Dervüşüñ tārifi üzere ortadan kesdi. Yarısını hanım sultan yèdi, yarısını da gendisi yèdi. Tabi, birğaç aydır hasretleridi. O gun bir arada ğaldılar.

Hekmet-i Perverdigār, o gunden ehdebāren hanım hāmile ğaldı. Doğuz ay, doğuz gun, doğuz sahat, doğuz dağığa tamam oldūnda hanım sultan ekiz olarak, bir ğarında iki tene olan çocu dünyāya getirdi. Hurşid Bey'e müjdeciler ğeldi. İlk emrinde;

-Ne ğadar hapisim varısa hepisini azad etdim, dedi.

İkinci emrinde;

-Milletiñ hükumete ne ğadar borcu varısa hepisini affetdim, dedi.

Üçüncü emrinde;

-Milletiñ birbirine ne ğadar borcu varısa, elmi haberle gelsinler, benim hazneden verileceg, dedi.

Dördüncü emrinde;

-Üç gun bayram olacağ, tatil yapılacağ, yènmek içilmek bütün ehāli için hep benim kesendem, diye éylan étdi.

Yohsüllerle demkeşleriñ göltünüñ altına ğarpuz sīmaz oldu, inğilab cendermesine döndüler. Sāda solda got atanıñ hēsabı yoğudu. "Üç gun yèr içer yaşariğ" dediler. Bu üç tātilden sonra çocuğlara cāriyeler, hizmetciler dutuldu. Bu çocuğlar isimsiz olarağ bēşer yaşına ğadar sūt analarında böyütüldüler. Bēş yaşına deyişin veziri vüzerāsı dediler ki;

-Yav, hökumdarın evelce çocū olmuyordu. Sonra Cenāb-ı Hağ buna iki tene şehzāde éysan étdi. Bēşer yaşına geldiler, daha isimleri ğonulmadı. Kimsede gormediğdig. Hurşid Bey'e bir müracāt édek de çocuğları getirdek. Çocuğlara münāsib birer isim ğoyañ. Herkēs de veziri vüzerāsı çocuğları gorsünler ki, baħañ çocuğlar nasıl, épey böyümüşler mi?

Hurşid Bey gelip de divanhaneye mağamına oturuşun, birinci veziri ayā ğahıp;

-Dövletli hökumdāрім! Müsāde ferman buyurursañız, biz boğün şehzādelerimizi huzüre getirip münāsib birer isim ğoyacūğ ve herkeş de bizim şehzādelerimizi gorsünler.

Hurşid Bey o yanna bu yanna bağdı, dervüş yoğ. "Acaba yārin gelir mi? Belki gelir!" diye düşündü.

-Arħadaşlar! Boğün duruñ da yārin ğoyañ, dedi.

-Peki, dediler.

O gun durdular, értesi gun gine müracāt étdiler. Gine Hurşid Bey dervüşü ortaliğda goremeyişin, belki yārin gelir umuduynan;

-Arħadaşlar! Boğün de duruñ da yārin ğoyañ, dedi.

Ertesi gun oldu. Dediler ki:

-Beyim heralda sen bu çocuğlarıñ isimlerini ğoydurmağ isdemiyon. Boğün yārin gel diye bize atma yapıyon. Boğün de eğer çocuğlarıñ ismini bize ğoydurmassañ, évladiñdir, bi dā ğarişmıyoğ, ne gorsan ğoy, dediler.

Bunu duyan Hurşid Bey, zavallı, gendi gendine; "Çocuğlarıñ ismini ğoydursam dervüşe yalançı çihıyom, ğoydurmasam vezirlerim baña kusüyor. Yā Raobi! Benim halım saña mālum" dedi. Dışarıya çihdı, yönünü ğıbladan tarafa döndü, ellerini semāya dutdu.

-Éy yoğları var éden, dedi. Vezirlerim baña darılıp inciniyor. İşde görüyon saña mālum. Çocuğlarıñ elmasını veren ihdiyar dede de ğayıp, dedi. Divā étdi, elini yüzüne çaldı, ğapıdan içeri girdi. Mağamına oturuyordu ki,

ıhdiyar içeri girdi. Bunu goren Hurşid Bey, görür gormez tanıdı, ayā ğağdı. Yavaş yavaş adımlarla geldi, divan ortasında ıhdiyari ğarşılıyıp elinden tuttu. Yavaş yavaş adımlarla getirip mağamına oturturdu. Gendi de tek diz olup yanına ğisilip oturdu. Orda oturan vezir vüzerleri birbirleriniñ yüzüne bahışdılar. "Bunda hêkmet var ki, ğoca bir bey, bir dilenciye mağamına oturturdu. Gendi, yanına ğisilarağ oturuyor." Millet tereddüde birbiriniñ yüzüne baharken Hurşid Bey bunu annadı, yoğarıya döndü:

-Ey on iki mirzağanlarım!

-Buyruñ şahım, dediler.

-Çocuğlarıñ isim şöret zamanı geldi. Emir ferman buyuruñ çocuğlar huzüre gelsiñ, dedi, isimlerini ğoyañ.

Gendi başda olarağ vezirler emir buyurdular. Ğapıcılar, hizmetçiler ğêtdiler çocuğları alıp huzüre getirdiler. Bêşer yaşına dâmişlerdi. Babaları Hurşid Bey'iñ işaretiyle çocuğlar ireliye geldiler. Evelce dervüşüñ elini öpdüler. Sonra babaları Hurşid Bey'iñ elini öpdüler. Ondan sonra da oturan on iki veziriñ elini öpüp babası Hurşid Bey'le dervüşe döru el bäladılar, ğarşı durdular. Hurşid Bey yoğarıya döndü:

-Benim vezirlerim!

-Buyur beyim, dediler.

-Bu çocuğlarıñ isim şöreti ne size düşüyor, ne de bana yağışıyor, dedi. Şu gordüñüz ıhdiyariñ hağğı bu. ıhdiyar ne ğorsa, çocuğlarıñ ismi odur. Ben ıhdiyara söz vermişdim zamanında.

-Peki eyleyse, peki, dediler.

Zaten gendiynen seyahat eden vezir de gordü, tanıdı. ıhdiyar ayā ğağdı. Ādet üzerine çocuğlarıñ ikisiniñ arasına ğafasını soğdu. Ğulağlarına azen oğuyarağ çocuñ biriniñ adını Ğamber ğoydu, biriniñ adını da Mahmud ğoydu, gelip yerine oturdu. Çocuğlar ğarşıda el bälı duruyorlar.

-Sağoluñ hökumdārim, dedi. Görüyorum ki birinci ğavlüñü bozmamıssıñ, ğavlüñde durmussuñ. Fağat, ikinci ğavlüñde de duruyon mu? İkinci ğavlüñde de duruyorsañ, ğavlüñü yerine getir ki, ben ğedecām.

Hurşid Bey ikinci ğavlüñde de duruyordu. Fağat iş ağısine olmuş, çocuğlar ağısine dömuşlardı. İsmi Ğamber ğonulan çocuğ o ğadar çirkindi ki, adam yüzüne bi yol bahınca bi da bahımya ğonü çekmiyordu. İsmi Mahmud ğonulan çocuğ da o ğadar ğozel, şığ olarağ halğ olunmuşdu ki, adam yüzüne

bağışın, gözünü geri alamıyordu. Hurşid Bey, "Şimdi ben ikinci ğavlümde de duruyorum dervüş baba dersen, bu adam ğahar da şu gozel olanı alır, şu çirkinini baña bırakırsa, ocāmı batırdı işde" deyi tereddüde düşünmüye başladı. Bu düşünürken dervüş;

-Hadi beyim, niye düşünüyöñ? Beni ehmal etme, ben ğedecām, dedi.

Hurşid Bey, başğa bir laf bulamadı, dedi ki:

-Dervüş baba! Ben ikinci ğavlü unutmuşum. Neyse hatırlıyemiyorum.

Onu düşünüyorum.

-Niye birinciyi unutmuyöñ da ikinciyi unuttuñ?

-Bu, ben-i beşerdir dervüş baba, dedi. Birinciyi unutmamışım amma, ikinci hatirimden çıhmış.

-Peki seniñ hatirinden çıhmıssa, benim hatirimde, dedi dervüş. Ben hatırlıdiyim saña. Ben seniñnen Cellatpuñarı'nıñ başında ğonuşurken çocuğ iki olursa, biri baña olacadı, biri saña olacadı. Bir olursa sen vermiyecadıñ, ben de almıyacadıım. Ğavil kesdig. Çocuğ da ğismetimizden iki olmuş. Hangısını veriyorsañ baña ver ki ben ğedecām.

-Pekālā.

O zaman Hurşid Bey düşündü gine. "Dervüş, bağ beğendiñi al, dersen bu muagğah gozeli alır. Dervüş, şu çirkin olan saña da gozel baña desem, çocuñ ğönü incinir, zāten benden ayrılacağ. Bi dā ya görürüm, ya goremem, içime bi derd ğalır." Tereddüde düşüşün dervüş dedi ki:

-Beyim, düşünceğ yer değil, ben ğedecām. Hangısını verirsen ver.

O zaman Hurşid Bey, başğa çāre bulamadı.

-Dervüş baba, dedi. Bunlarıñ ikisi de benim ciğirim, ikisi de baña aynen bir. Ğah sen gendi beğendiñi al da beğenmediñ baña ğalsın, dedi.

Hurşid Bey'in orda ahlına gelen, dervüşün ta elma yerken ahlına gelmişdi. Ğahdı çirkin olan Ğamber'in elinden dutdu.

-Gel ölüm. Ğismetime sen düşdüñ. Babañ seni baña veriyor, dedi.

Aldı getirdi, gine yerine oturdu.

-Şal ver de çocuñ üsdünü örtüyüm, dedi.

O zaman Hurşid Bey sevündü. "Tam isdedimi aldı. Çeşmeniñ başında ben buna ehşan edememişdim. İkisini bir veriyim." Eliñi cebine atdı, cüzdanını çekdi ki, yanında ne çocuğ ğalmış, ne dervüş ğalmış. Birdenbire çocu yanında ğaybolan Hurşid Bey'in ciyeri parladı, acışdı. Vezirlerine şiddetle;

-N'oldu bu adam? Çocuğ nere ğetdi, dedi.

-Bilmiyoruñ hökumdarım, yanında duruyordu.

Dédi ki:

-Benim, yanım dönülyüdü, ben gormedim. Siziñ hep gozüñüz bu tara-
fa bañıyordu. Bu ğadar gozüñ oğünden iki adam ğaybolabilir mi?

-Oldu beyim, goremedig, dediler.

-Gormeyiz lâzımdı, tıgğatlı bahacañdıñız. Ya bunu bulacañız, ya he-
piñizi cellata vèrecām, dedi.

Çocuñ bile bile ğaybolmasına acışdı ğaldı.

Zaten Hurşid Bey ğazablı adam demişdig.Bi de ğazaba geldini goren
on iki mirzañanlar, can derdine düşdüler. Divanhāneniñ odası, sofası, ma-
sası, ğaryolası nesi varısa altını iğne iplik gibi aradılar, yoñ. Dışarı-
lara dökuldüler, Genşğahraman soñahlarına düşdüler. Gordüğlerine sordular.
"Şeyle bir iñdiyar, şeyle yanında bir çocuğ gordüñüz mü" diye. Heç, "Gor-
düg" diyen yoñ. Oralari birez dolandıñdan sonra Hurşid Bey'iñ ahlı başına
geldi, ğazabı geşdi. Gendi gendine; "Ben Allah'ıñ ğazabına çarpılacām go-
rüyoñ mu?" dedi. Emir ferman buyurdu.

-Vezirlerim gelsinler, dedi.

Vezirleri hep geldiler, ğapıyı vurup içeri girdiler.

-Hökumdarım affèt bizi, bulamadıñ.

-Çeliñ arħadaşlar, dedi. Ben birdenbire herse ğapılmışım, ğusura
bahmayıñ. Geñden geñdi. Şu ğalan çocu aliñ. Bir hoca buluñ da ben oñuduyum.
Benim sevyeme yetişdiriyim, ölmeden evel, dedi.

Tabi buna mumnun oldu vezirler. Araşdırdılar, soruşdurdular. Evelki
iñdiyar hocalardan Hoca Cihan isminde bir iñdiyar buldular. Hoca Cihan'ı
alıp gotürdüler.

-Aha beyim, dediler. Tam aradıñ hocayı bulduñ.

Hoca Cihan'a ölu Mahmud'u teslim etti.

-Hocam! Bunu hökumdarlığ çağına ğadar oñudacañ, dedi.

-Peki hökumdārim.

-Alacañ ehsanıñ sonu yoñ, dedi.

Hoca, Mahmud'u aldı, pādişāñ gendi evünde, gozel bir hücresinde, her
gun gelip dersini vèrmiye başladı. Arħadaşlar, hoca bunu beş sene oñutdu.
Beş de evelden...Çocuh on yaşına dāmişdi. Hoca devam edip oñuduyor...

Gunlerden birgun Hurşid Bey ğasdelendi, yatā düşdü. Gelen doñdurlar
derdine çāre bulamadılar. Üç gun ğasdeligden sonra, Hurşid Bey hayata goz-

lerini ğapadı, öldü. Millet bir zaman beylerinin yasını metāmını dutdu, ğırhı çıhana ğadar. Ğırhı çıhdıhdan sonra bir araya geldiler. Dēdiler ki:

-Bu adam öldü ğētdi. Sülālesinden bir çocū ğaldı. O da ēpeyce elim tahsil ētdi. Cetireĝ maĝāmına oturtdurah. Hemi hokmünü sürdürsün, hemi ēlmini tamam ētsin.

Mahmud'u getirdiler, büyük bir merāsimmē babasınıñ taħdına çıhartdılar. Babasınıñ tacını ğafasına ğoydular. Mahmud babasının taħdında ğırh gun hōkumdarlıh yapı. Ğırh gun hōkumdarlıh yapı amma, babası ğırh sāniye aħlından çıhmıyordu. Her cuma aħşamı günü, babasınıñ mezerine ğēdiyor, fenikene ğadar ālıyordu. Evde baħĝa kimsesi yoħ. Bir ihdiyar annesi var, bi de ĝendi var. Tabi cāriye hizmetcileri de var.

Babasınıñ ĝasdelenip de öldü odayı yas odası ēylān ētmişler, oĝüne de siyah perde daħmışlar, "Oruya girmek yasaħ" dēmişlerdi. Ğırh gun oruya giren yoĝudu. Birgun Mahmud zabaħdan annesiynen yemāni yēdi, divana ğētmek için annesiniñ yanından çıhdı. Salona ĝirişin babasınıñ ĝasde yatdı oda, oĝüne yamaşladı. Perdeyi ĝorüşün; "Babam burda yatdı, burda öldü. Babam öleli ğırh gun oldu. ĝēdiyom mezerine ālıyorsam da içim sakinlemiyor. Bir ŝu babamın odasına ĝirsem. Yatdı yerleri ĝorsem. Belki ĝoħusu vardır, burnuma dāse. Acabā içim sākinler mi? Belki serinlerim" dēdi içinden. Kimseniñ haberi yoħ. Perdeyi ğaldırdı, ğapıyı yavaşca aşdı, örtdü. İçeriye ĝirdi. Babasınıñ orda yatdı yerleri ĝorüşün, aħlı başından ğētdi. Dizleri bukūlup oruya, arħasınıñ üsdüne yatdı, yanı, ussu ĝeçip bayıldı.

O orda yatışın üşler, bēşler, ĝırhlardan bir pir ayrıldı. Elinde bir bardaħ suyla Mahmud'un yanına ĝeldi.

-Ölum Mahmud!

-Buyur baba.

-Beni ĝorüyon mu, dēdi.

-ĝorüyorum.

-Elimdekini de ĝorüyoñ mu?

-ĝorüyorum, dēdi.

-Ney bu?

-Elindeki bardaħ, içindeki su.

-Peki, ēyi bulduñ. Babam öleli ğırh gun oldu. Hasred yürāñi yaħdı. Bu suyu onuñ için getirdim ki, belki sākinlenirsin. Bu sudan iç de ĝönün bir serinlesin ölüm.

Mahmud'un da baba hasretiynen zâten ciyeri yanmışdı. İhdiyarın uzatdı bardâ canına minnet olaraq aldı. Āzına gotürüyordu, ihdiyar sâ eliyne bilânden yavaşca dutdu.

-Dur ölüm, dedi. Bu başga sular gibi içilmez. Bunun bir şartı, ganunu vardır. Mahmud, bunun şartını, ganununu söyle de ondan sonra iç.

Mahmud, hükümdar ölü, aynı zamanda hocada elim tahsil etti.

-Bunun şartını, ganununu ben bilemem baba. Bunun şartı, ganunu neyse söyle, ben de ona göre içiyim, dedi.

-Peki ölüm. Ben söylüyüm, sen de benimnen beraber söyle. Ölüm, bunu seni, beni ve on sekiz bin âlemi yaradaniñ aşgına, diyereg iç bahıyım.

Şehzade Mahmud;

-Seni, beni ve on sekiz bin âlemi yaradaniñ aşgına...diyereg bir bardağ su işdi.

İhdiyar bardâ elinden aldı, bir daha doldurdu.

-Ölüm, o bir bardağ su, seniñ harâretiñi söndürmedi ve kemâla erdiremedi.

Bi dâ uzatdı. Mahmud, onu da aldı. Āzına gotürürken ihdiyar gine sâ eliyne bilâni yavaşca dutdu.

-Ölüm, bunun şartını, ganununu da söyle.

-Bunun şartı, ganununu da ben bilmem, veren baba bilir, dedi.

Dedi ki:

-Ölüm, bunu da üşler, beşler, yediler, gırhlar aşgına iç bahıyım.

Şehzâde Mahmud;

-Üşler, beşler, yediler, gırhlarıñ aşgına... diyereg işdi.

Ahlına geldi ki; "Ben anamdan doğalı hayatım boyunca sular, şerbetler, şuruplar işdim, böyle datlı su dodâma hiç dâmedi. Şu adam verse de şu sudan bi dâ işsem."

İhdiyar gadehi alıp bi dâ doldurdu.

-Al ölüm, dedi. Az geldiyse bunu da iç.

Onu da Mahmud āzına gotürüyordu, ihdiyar gine sâ eliyne bilânden yavaşca dutdu.

-Bunun şartı, ganununu da söyle ölüm, dedi.

-Bunun şartı, ganununu da ben bilmem, veren dervüş baba bilir, dedi.

-Ölüm, bunu da Mısır'da Eset Paşa'nın gızı Telli Nigâr Hanım'ın aşgına... diyereg iç bahıyım, dedi.

Mahmud;

-Mısır'da Eset Paşa'nın gızı Telli Nigâr Hanım'ın aşına...diyereg onu da işdi.

-Birşey gordün mü ölüm?

-Hayır baba, dedi. Seni görüyorum, bir de eliñdeki bardā baña verirken görüyorum. Sen alırken görmüyom.

-Peki, dedi. İki barmānı açacām. Arasından tıggat et bağ. Son verdim bādeniñ sahibını, yanı Telli Nigâr Hanım'ı saña canını olarak, tam gendisini goderēcām, iki barmānıñ arasından bağ. Görüşün gözleriñ gamaşırsa, veyahut o yanna bu yanna çabalayıp pocalarsañ, gavuşmañ mahşere galır. İmdadiña gelemem, dedi.

İki barmānı aşdı. Mahmud, iki barmanıñ arasından bağıp da Mısır'da Nigâr Hanım'ı gırh tene cāriyesiniñ arasında koşkū éyvanında, cāriyeleri sānda solunda gederken görüşün ahlı başından gēdip hayran oldu. "Ulan, bunun yeri uzağ veyahut çarpaşlı dolaşlı heralda ki, bu adam imdadına gelirim, gelmem, diyor. Yanıma gelirken eğilir dutarsam, buna hēç minnetim galmaz daha" diyor. Nigâr Hanım'ı ihdiyarın elinden alıyım gāyesiynen gendini éyle bir atdı ki, sedirin üsdüne arhasınıñ üsdüne düşdü. Odanıñ ortalığ yerinde yatıyordu, sediriñ üsdüne düşdü. İhdiyar çekip getdi.

Mahmud, işmiş oldū üç bardağ suyuñ harāretiynen orda sālām sekiz gun galdı. Kimseniñ haberi yoğdu. Annesi biliyordu ki; çocuğ yaslı da vezirler, cocuñ yasını gamini almağ için dāved édip o yana bu yana gezdirip gotürüyorlar. Onuñ için eve gelmiyor belliyor. Vezirler de çocuğ, babasınıñ perşembe gunleri gēdip mezerinde āladını biliyordu. "Heralda çocuğ babasınıñ yasıyan mağāmına gelmiyor" diye bek araşdırmıyorlardı. Uzatmıyalım, bu minvāl üzere yēdi gun geşdi. Sekizinci gun vezirler cocū divanda goremeyişin dediler ki:

-Yav, bunda bir hal var. Buğader olmaz. Hēç olmassa üç beş gun sonra gelirdi. Bunu bir yoğlamağ lāzım. Hasde mi oldu, sayrı mı oldu? Yoğsa bir derde mi tebelleş oldu?

Birinci vezire dediler ki:

-Ora hōkumdar evüdü, gēt bir yoğla da gel.

Birinci vezir geldi, gāpiyı vurdu. İçerden, "Gel" sesini duyuşun gāpiyı aşdı, içeri girdi. Gordü kü, göcağarı oturmuş -Hurşid Bey'in hanımı

yanı Mahmud'un annesi- üç beş cāriye yanında hizmetcilig ēdiyor, o da o zamanın keyfi neyse işde, gayfeynen, çaynan keyfedip duruyordu. Vezir;

-Selāmın aleyküm hōkumdar annesi, dēdi.

-Aleykumselam vezir ölüm, gel bahıyım, dēdi. Otur, gel, buyur.

-Yoh oturmuyacam nine, dēdi.

-Ne has geldiñ?

-Hōkumdārimız Mahmud, boğün sekiz gundür mağāmina gelmiyor. Onu yohlamak için geldim. Arhadaşlar da beni münāsib gordüler. Bu neden gelmiyor, bir yohlayım dēdim.

-Çaş gundür gelmiyor, dēdi gocağarı.

-Sekiz gun oldu.

-Eyvah! Ben de vezirler çocun yasını gamini alıyorlar diye araşdırmadım. Demek ki çocua zarar ētdiler, gayıb ētdiler de ben ortalıhda gal-dım desene, deyip ālayıp feryād ētmiye başladı.

Bunu goren vezir usullediysin çihip gelip vezir arhadaşlarına keyfiyeti annatdı. Adamlar çārdılar. Sordular soruşdurdular, hēç "Gordük" diyen yoğudu. Gocağarıya, "Mahmud'un bulunamadı" haberi gelişin, annesi ālıyıp feryād edereg gendini dışarı atdı, içerde duramadı. Cāriyeler peşine düşdüler. Dutuyorlar, baş edemiyorlar. Ālıyor, feryād ēdiyor, çekip yağalarını goparıyor, saçını başını yoluyor. Bütün halg başına yıldı. Mahmud'u oğudan Hoca Cihan, ihdiyar, basdonuynan dürtünereg ona aşşā geliyordu. Gordü kü, hōkumdāriñ annesi -yanı Hurşid Bey'in hanımı- ālıyıp feryād ēdiyor. Çekmiş yağasını bārını goparmış, saçını başını yolmiya çalışıyor. İreli geldi hoca:

-Aman ninem, ne yapıyoñ sen? Sen bir goca bir hōkumdar hanımısın. Aynı zamanda hōkumdar annesisiñ. Bu millete garşı ne yapıyoñ sen béyle?

-Aman hocam, gurban oluyum. Ben ālamıyım da kimler ālasın. Seniñ oğuddun benim ölüm Mahmud, sekiz gundür gayıp. Hangi düşman öldürdüyse, gaybetdiyse ortalıhda yohdur.

-Eyle mi?

-Eyle.

Hoca, gocağarının ellerinden dutdu.

-Nine, bunda var bir hēkmet. Goca bir hōkumdar birdenbiriye gaybolmaz. Atalardan galma bir söz vardır: "Eli dilenmeli, evü dolanmalı." dērler. Sen evündeki odalara eyi bahdın mı?

Dedi ki:

-Hocam! Bütün odalara baħdıh. Yalınız babasınıñ öldü yas odası ğaldı. Oruya girme deĝil a, ne o olsun, ne ben oluyum, ne bi cāriyeler olsun, ğapısını açmıyoħ. Üzüntümüz büyük, oruya girmiyoruh.

-Cahal genciñ işi bell'olmaz gine, dedi hoca. Belki babasını özlemiş olur, oruya girer. Babasınıñ yasıynan matāmyınan orda ālar, zarile-nir, durur. Bi de oruyu arıyaħ, dedi.

Ğocagarı buna ğanaat etdi. Ğeriye geldiler. Ğapıyı aşdı içeri gir-diler ki, Mahmud, sediriñ üsdünde yatıyor. Ğazına bir kopük yılmış, diş-leri birbirine kitlenmiş, sinek üsdüne çokmuş, boazı ğarıl ğarıl ğarıl ediyor. Bunu goren ana;

-Vay yavrum! Sana n'öldü, deyi ālıyaraħ üsdüne düşdü.

Mahmud'un āzındaki kopükleri yalıyıp alıyor. Mahmud da ölü gibi ya-tıyordu. Hoca, şeyle gelip de bunun yüzüne baħışın, bağından bir aşğ mā-cerasınıñ ğeşdine ğanaat etti.

-Dur nine dur, dedi. Çocuk zahmet verme. Sen şindi yanında dur, ben şindi gelir bunu iyi ederim.

-Aman hocam, ğurban oluyum, çabuh gel.

Hoca ğapıyı aşdı, dışarı çıhdı. Ğocagarı belledi ki, hocanıñ abdesi yoħdur heralda, abdes alıp geleceg de çocuk oħuyacaħ, ey'edeceg. Hoca dı-şarıya çıhdı, demişdig. Aşğ bādesiynen bayılanıñ, saz sādesi ğulana dāme-yişin ayılmıyacanı bilen Hoca Cihan, bi deliĝanlı çardı, eline para vėrdi.

-Ölum ğoş, dedi. Fılan māzadan baña bir saz al da gel hele.

Deliĝanlı ğoşa ğoşa ğetdi, bir saz aldı getirdi, hocaya verdi. Ho-ca sazi ğoksüne ğısdırdı. Ğapıyı aşdı içeri girişin, ğocagarı şeyle bir baħdı.

-Vay ocāñ bata hoca, dedi. Eliñ hocaları ğasdeniñ yanına abdesiy-nen gelir, oħur üfler, sen de sazınan çalmıya mı geliyoñ?

-Dur nine, intizar etme, dedi. Her ğasdeniñ bir ilacı vardır. Ba-zan, ğasdeler oħuyaraħ, üflüyereg iyi olur. Bazan, ğasdeler musĝa yazaraħ iyi olur. Bazan ğasdeler de sazınan iyi olur, dedi. Ğocagarı dedi ki:

-Hoca! Oħuyup üflemeyi, musĝa yazmayı duydum amma, sazınan iyi olanı da heç duymadım. Bėyle ilaç gormedim amma, bunu da goreg, dedi.

Hoca Cihan;

-Nine, sen şeyle çocuk yan tarafına otur, yüzüne ğolonya suyu sep.

Ben de sazınan vuruyum, dedi.

Çocğarı çocũn yüzüne çolonya suyu sepiyor. Hoca saz çalmayı bilmiyor, tellerin sesini çıhardmağ için gelişi gozel tellere vuruyordu. Orası burası seğarirken, sendelerken, tokezirken Mahmud dörulup sedirin üsdüne oturdu. Hocafendi;

-Çordün mü nene, dedi. Sen böyle ilaç gormedim, diyordun. Bağ ne çabuğ eyi etdim öluñu.

-Vay sağolasın hoca. Ğurban oluyum. Seni Allah gönderdi. Sen gelmeseydin ben bu çocũn böyle olacanı bilmezdim. Sāyeñde ēyileşdi, sağolasın, dedi.

Hoca da;

-Peki ninem, ben gēdiyorum, dedi.

Çağdı, sazi göltünün altına çaldı, ğapiya dōru yeridi. Mahmud, pir elinden bādeli āşıñ. Hocanın göltünde sazi görüşün, içi coşa geldi, gendini zabdēdemedi.

-Hocam, nēriye gēdiyorsun?

-Şahzādem, işim acele, gēdiyorum.

-Hocam, beş on dağga yanımda otur da gine gēt.

-Yoh şahzādem, işim çoh acele, duramiyacām, ğusura bağma, gēdiyorum, dedi.

-Gēdiyom mu?

-Gēdiyom.

-Eyleşsin hocam, şu eliñdekini baña vēr de ondan sonra gēt.

Hoca dedi ki;

-Ölum, ēyi ğonuşuyon emme, bu baña babamdan hatıra ğaldı. Baba hatırası başğasına vērilmiyecā için vēremiyecām, ğusura bağma, dedi.

Şehzāde Mahmud;

-Hocam, benim babam yoğdur. Sen de beni oğuddun, bu çā yetiştirdiñ. Benim babam sayılırsıñ. Gel sen de baña vēr. Senden de baña hātıra ğalsıñ.

Hoca;

-Mahmud, ben bunu saña vēririm amma bi şartınan. Hātıra, hātıra vērilmez, şartınan vērilir, dedi.

-Neymiş şartıñ hoca?

-Bunu eliñe alışın, buruya neden düşdüñ bayıldıñ? Sekiz gündür neden yatıyõñ? Kim sebep oldu? Bunu söylersen baña açığ olarak, ben de bu-

nu saña veririm. Yoħ, söylemeseñ veremiyecām. Sen başga çäreñe baħ, dedi.

Mahmud, başga yerden sazi gine bulurdu, amma o an için içi coşdu için;

-Hocam gotürme söyleyim, dedi.

Hoca da;

-Eyleysin, benden saña hātıra galsın, dedi, getirdi Mahmud'ın e-line verdi.

Mahmud'ın ğarşı tarafına oturdu.

-Haydı baħıyım ölüm. Bunuñnan açıħ olaraq ğonuş ki, anneñ de annesiñ, ben de anniyim, dedi.

Mahmud sazi aldı, ğırıħ yıllıħ usdaymış gibi tellerini gerdirdi. Bārına basıp da aldı baħalım orda Hoca Cihan ile annesi ğocağarıya ne söyledi, onlar ne diynediler? Ben burada ne söyledim aşıyānı, cömaat ne diynedi?

Canım nine gozüm hoca

Ben bir aşğa dücār oldum

İşmişim ğırıħlar tasından

Gizli idim ayān oldum

Mahmud'ın annesi ğocağarı sordu ki;

-Hocam! Bu çocuħ Arapca mı ğonuşuyor, Fārisi mi ğonuşuyor, yoħsa Kürdce mi söyledi? Türkce'ye heç benzemiyordu. Bu çocuħ ne diyor? Ben anniyamadım, sen birşey annediñ mi?

Hoca Cihan;

-Ninem, çoh açıħ Türkce ğonuşdu. Çocuħ diyor ki: "Ben pir elinden bāde işdim, aşıħ oldum" diyor.

-Vay ocāñ bataydı hoca! Allah'dan ğorħmuyoñ mu? Bu ğoca bir şahzāde, nasıl aşıħ olsun?

-Nine, ben ne yapıyım, oluñ diyor. Ölüm anneñ anniyamamış. Şeyle açıħ lisan olarak hele bi dā söyle.

Mahmud aldı bi da:

Yār yoluna ğoydum canı

Didamdan ahıddım ğanı

Babam yoħ ki bilsin ğalım

Gizli derde dücār oldum

Annesi ğocağarı;

-Buğez ne söylüyor hoca?

-Ne söyleyeceğ nine; açık lisan olarak, "Babam yok ki halımı bil-sin. Annem ne anniyacak bunlardan" diyor.

-Vay ocân bataydı hoca! Çocū başdan çıkarılmıya geldiñ sen, dedi.

-Ölum, anneñ baña intizar ediyor, anniyamıyor. Açık olarak bi dâ söyle, dedi.

Mahmud aldı bi dâ:

Ben Mahmud'um arddı gamim

Āsūmāna çıkar ünüm

Mısır'dadır Nigâr Hanım

Ben bu êlden geder oldum

Beyle deyip kesdi. Hoca Cihan yoharıya döruldu, Mahmud'ün annesine;

-Anne, baña intizar ediyordun. Şimdi seniñ ocân batdı mı, dedi.

-Ne oldu hoca?

-Ne olacak, dedi. Bu yaşına geldiñ. Bah dey gafanda tüy galmamış.

Hêç Mısır diye bir şehir duyduñ mu, sen?

O zaman telifon yok, vesāyit yok. Şehirler golay golay bilinmiyordu. Göcagarı;

-Yok duymadım hocafendi, dedi.

-Duymadıysañ duy, dedi hoca. Eşitmediyseñ, ben de saña eşitdiriyim. Mısır diye bir şehir varmış. Orda Eset isminde bir paşa varmış. Onun da Nigâr isminde bir gızı varmış. Öluñ ona aşık olmuş, mādem bilmiyoñ, dedi.

Göcagarı gahdı, hocayı itikleyi itikleyi itikleyi gapıdan çıkardı.

-Sen ne iş görmüye geldiñ? Çocū başdan mı çıkaracāñ? Cehenneme gadar gêt.

Hocayı gödu, geri geldi. Dedi ki:

-Ölum! Sen hocanın sözlerine bahma. Hoca bizi çekemiyor. Babāñ büyük düşmanıydı bu. Babañdan gorharah ses çıkardamıyordu. Şimdi babāñ öldü, seni geniş bulup yurduñu, yuvañı dātmiya çalışıyor. Sen göca bir hükümdar olduñ, seni hükümdar eddiler. Sen aşık olabiliñ mi? Ālemiñ içinde guccülmemize sebep oluñ.

Aldı çocū eve getirdi. O gün tāzim, taħdir...Göcagarı ertesi gün bir mümkün çocū magāma gönderdi. Çocuğ geldi, babasının magāmına oturdu. Amma babasının o şirin taħdı çocua tiken oldu. O yanni bu yanni burhulmuya başladı. Birez oturduğdan sonra, bir-iki sahat gadar, yoharıya durdu.

-Ey babam vezirleri!

-Buyur şahzâdem, dâdiler.

-Bu mağam baña kimden galdı?

-Babañdan, dâdiler.

-Bu benim helal malım değıl mi?

-Evet. Babanıñ malı evladıñ helal malıdır, dâdiler.

-Eyleyi, arhadaşlar, ben bu hokumdarlı yapamıyacam. Ben de bunu anamıñ südü gibi babamıñ birinci vezirine hedaya ediyorum, dedi.

Birinci veziri dutdu, babasınıñ mağamına oturtdurdu. Babasınıñ tacını da vezirin gafasına goydu.

-Mağam da saña yahıdır, hokum sürmek de. Baña allâsmarladıh, deyip gapıdan çıhdı.

Vezirler de ağıllarından -yüzüne söylemediler amma- "Dah eyleyse" dâdiler. Çıhdı evüne geldi. Gocagarı yamaşladı gapıdan.

-Neyiddiñ ölüm?

-Anne, böyle böyle yaptım.

-Aman ölüm, etme dutma.

-Etme dutma değıl ya, yapamıyom. Bu iş zorla olmaz.

-Yapamıyon mu?

-Yapamıyom.

-Yapamıyorsañ ne yapıyım, canıñ sağılsun, dedi. Babañın gazanıp da bırahdı mal, ölüncüye gadar, saña da yeter, baña da.

Mahmud'unan gocagarı, yeyip içip yaşıyorlar, amma Mahmud'un içine aşğ doldu. Gözlerinden nisan yamuru gibi yaş ağıyordu. Gine bu derdiniñ arasında babasını unudamıyordu. Her cuma ahşamı günü babasınıñ mezerine gâdiyor, gine ussu geçinciye gadar âlıyor, zarileniyordu. Nigâr Hanım'ıñ hayalı da gözünüñ oğüne gelişin ne gadar elbisesi varısa, çekip cırıp hepisini atıyordu. Üzerinde heç çaput goymuyordu. Gocagarı yenisimâlıp üsdüne geydiriyordu. Bu minval üzere bir zaman devam etti. Yanı Mahmud, on beş-on altı yaşlarına varıyor, yaş gâtdigce irellyiyor, artıyordu.

O şherde-böyle ağıllıñı gaybedenleriñ malını yiyenlere "mal yiyen" derlerdi- girh tene mal yiyen varıdı. Dâdiler ki:

-Falan yerde fuğara Ahmed'in malını bölüşdüğ, elimize girhar para geşdi. Filan yerde fuğara Memmed'in malını yedig, gine eyle oldu. Hürşid Bey'in ölü gara sevda geçirmiş, ağıllıñı gaybetmiş. Eğer bunu gan-

dırıp da malını yiyebülürsek, ilelebed bizi hayata gāvuşdurur, dēdiler.

Bir yanı dēdi ki:

-Yav, bu goca bir hōkumdar oldu. Ne gadar gara sevdā geçirse de bize mal yēdirmez.

Bir yanı dēdiler ki:

-Gazanc ortaḡ. Tabi heḡinizle olmaz bu iş.

Hünerlilerinden beş-altı tenesi ayrıldı. Biz onu gandırır mandırır çekerik. Tabi gazanc ortaḡ dēdiler.

Mahmud'u tēḡīb ēdiyorlardı. Mahmud her cuma aḡşamı günü babasının mezerine geliyor, dēmişdig. Bunlar, anca burda gandırımayı gārerleşdirdiler. Cuma aḡşamı gününü beklediler, Mahmud'dan evel geldiler. Hurşid Bey'in mezeriniñ edirafına altı gişi oldular. Üçü bir tarafa, üçü de bir tarafa geşdi, oturdular. Dēdiler ki:

Bu buruya gelişin, biz yalandan āliyaḡ, bunu gandırıḡ, gardaş olaḡ. Bu bizim babamızdı diyek. Gandırabilürsek böyle gandırıḡ.

Bi yanını dēdi ki:

-Yav! "Öz ālamassa goz ālamaz." Gozumüzden yaş çıḡmaz, o da şüpe-lenir. Gozüne güvenēn cēbine bi sarımsaḡ goysun.

Cēblerine soyulmuş bi sarımsaḡ goydular, bekliyorlar. Birez sonra Mahmud gēriden āliya āliya, elbisesini çekip cıra cıra hemi Nigār Hanım'ın ḡayaliylen, hemi babasınıñ hasretiynen geliyordu. Mahmud'u gorüşün herkeş sarımsā yüzüne sūrdü. Yalandan āliyaḡ feryād ediyorlar, gendilerini yēden yēre çalıyorlar. Hem de sarımsān acısına da tahamül ēdemiyorlardı. Gozlerinden nisan yāmuru gibi yaş aḡıyordu. Hem ālıyorlar, hem de elleriynen toprā eşiyorlardı.

Mahmud geldi ki, beş-altı adam babasınıñ mezeriniñ edirafına oturmuşlar. Eyle ālıyorlar ki gozlerinden aḡan yaşlar çenelerinden ikisi birbirine duḡlenip duḡlenip yēre düşüyordu.

-Bunlar n'ēdiyor? Heralda bunların da bir ölüsü var. Ölüleriniñ başına ālamıya gelmişler. Şaşırılmışlar, benim babamın mezeriniñ başında alıyorlar.

İreli geldi, dēdi ki:

-Arḡadaşlar! Heralda siziñ de bir ölünüz var, ālamıya gelmissiñiz. Yalınız ölünüzün mezerini şaşırmissiñiz. Herkeş ölüsünün başında ālasıñ ki, bir menfaat ola, içerisi serinliye. Ordan çekiliñ, bu benim babam.

Gediñ ölüñüze ālañ. N'ēderseñiz ediñ, dedi.

İreliye gelişin, Mahmud'un duddular elini iplikmen bāladılar." Bize belā mısıñ sen? Sen bir adam şaşırmyoñ da biz altı adam mı şaşırıyoruñ? Bu bizimbabamız. Biz babamıza ālıyoñ. Bırañ ālıyañ yav. Sen şaşırmissiñ" dediler.

Mahmud, ahlından dedi ki; "Eyle ya, altı adam şaşırmaz, bir adam şaşırabilir. Benim zāten ahlım başımda yoñ. Zaar ben şaşırdım." O yanna, bu yanna gēdip dolaşdı. Yoñ, babasınıñ mezeri oraydı. Gine gēdip oruya geldi.

-Arhadaş! Siz yāniş ālıyorsunuz, benim babam. Siz, babañız nere-deyse buluñ da orda ālayıñ.

-Ula, gēt babam, başımıza belā olma. Gomuyoñ ki ölüñüze ālıyañ.

Bunlar Mahmud'u geriye itiklediler. Birez ālıyıp mezeri eşiyorlar. Mahmud geriye çekildi, bañıyor. Birez bunlar ālıyıp eşdigden sonra Mahmud, tahamül edemedi. "Bunlar şindi, olur ki ölüyü dışarı çıhardırlar. Babamı gorersen tahamül edemem. Eşdiler, ēpey ēndiler aşşā." diye düşündü. İreli geldi.

-Durun arhadaşlar, dedi.

-Ne diyoñ deliğanlı?

-Bu siziñ neyiñiz, bu āladıñız?

-Babamız, dediler.

-Babañızıñ adı neydi?

-Hurşid Bey, dediler.

"Babamıñ benden başga ölu varımış." diye düşündü. Dedi ki:

-Arhadaşlar peki. Babasına ālamıyan evlad olmaz. Gelmissiñiz, babañıza ālıyorsunuz. Demek ki başga yerdeydiñiz, geldiñiz, babañızıñ mezerinde ālıyorsunuz. Zāten Hurşid Bey'in mezeri de bura. Eyi... Babañızıñ mezerini niye eşiyorsunuz? Bunuñ sebebi ne? Bunu bir annıyabilir miyim?

-Anna deliğanlı, dediler. Bizim babamız zenginidi, hükumdarıdı. Zenginline, hükumdarline guvenereg bize sanat öretmedi, bizi oñutmadı. Şindi babamız öldü. Bizim elimizde malımız yoñ. Sanatımız da yoñ ki ek-mek parası gazañ. Babamızı çıhardacuñ ki; "Sen bizi neden oñutmadıñ? Neden bize sanat öretmedin?"

Eyle deyişin Mahmud;

-Şindi bunlar babamı çıhardır, garşımda parçalarlarsa, benim deli

olman lâzım. Dünyanın malı dünyada galır. Gel ki bunlar benim ğardaşım, dedi.

İreliye geldi, dedi ki:

-Arhadaşlar! Bu adam siziñ babañızsa, benim de babam.

-Seniñ adın ney?

-Benim adım Mahmud.

-Vay Mahmud! Biz başga melmeketdeydig, başga hanımdan olmayuñ. Seni duyduñ da biz goremedig. Demek ki, sen bizim ğardaşımız Mahmud'suñ! Gel alayımız da ālıyañ, dediler.

-Babamızı eşme yoñ, dedi Mahmud.

Eyle ālıyordu ki, ussu geçinciye gadar āladı. Ussu geçdigden sonra ahlı başına geldi. Ğahdılar Mahmud'ın yüzünü gozünü sildiler. Elbisesini çekmiş ğoparmışdı, sândan solundan düğumlediler. Dedi ki:

-Arhadaşlar! Bunuñ malı sizde yoñsa, bende daha çoñ var. Size de yeter, baña da yeter.

Aldı bunları ğapınıñ oğüne geldi.

-Anne!

-Ne ölüm.

-Benim altı tene ğardaşım var.

Ğocağarı;

-Yavrum hökumdarlı verdin. Servet bir yandan ğediyor, pərişan olduñ. Seniñ başga ğardaşın yoñ. Bi ğardaşın varıdı ihdiyar gotürdü. Babañ seni bulana ğadar çoñ emek verdi. Vazgeç ölüm, böyle ahlısız işlerden.

-Yoñ anne yoñ. Zâten bunlar öbür hanımındanmış babamın. Sen bunları çekemiyöñ, dedi. Buyuruñ ğardaşlarım.

Ğardaşları hep buyurdular. Hurşid Bey'in malını Mahmud'dan ağır usul çekmiye başladılar. Bâzan babasını ğonuşup gotürüp çekiyorlar. Cuma aħşamı gunleri mezere gotürüyorlar, yarıya bölüp bölüp alıyorlar. Ğısa bir zamanda, her şeyi çekdi gotürdüler. Ğonahlar ğaldı, ğonahları satdılar. Babasınıñ birğaç ğıymetli eşyası varıdı, onları da elinden aldılar. Annadılar ki, bunuñ daha bir dutarı ğalmadı. Bir yandan birer ikişer ğardaşları ğaşdı ğetdi.

Mahmud tek başına ğaldı. Ālıyor, feryād ediyor. Gine Nigâr Hanım'ın hayâli gozünüñ oğüne gelişin, çekip elbiselerini cırıp cırıp atıyordu. Ğocağarının evelce malı varıdı, tezesini veriyordu. Şindi malı yoñdur ki,

tezesini geydirsin, orasını burasını gazahlıyıp sırtına versin. Gısa bir zamanda eyle bir hāle geldi ki, ayā yalnıyah, başı açığ, vücudünün çoğu yara. Cāriye hizmetcisi evi terg etdi. Gocağarının heçbir dutar tarafı galmadı. Fahırın yüzüne kimseler bahmaz. O zaman da bunun yüzüne bahān olmadı. Belleñ ki, def çalıp da sohağlarda dilenmiye başladı. Bunu gören Mahmud, tahāmül edemedi. Birgun acıhdı eve geldi. Bahdı ki, anası hamur yuruyor.

-Anne!

-Ne yavrum.

-Anne, acımdan telef oldum. Dizlerim dutup gezemiyom.

-Ne yapıyım ölüm, dedi.

-Anne, bahsene koşe başında galdıñ. Ayā gahacağ halıñ yoh. Ehdibardan düşdüğ, kimse birşey vermiyor. Babamın zenginliğini görüp de bizi çekemiyenler varmış. Şindi de bu halımızı tñ eden hayınlar var. Sen bu halıñla bir koşede gal, ben gēdecām.

-Nere gēdecāñ?

-Ben Mısır'ı gēdip arıyacām. Ya Nigār Hanım'ı bulur bu derdden gurtarırım, ya yolunda ölür bu derdden gurtarırım. Başga çarem yoh, dedi.

Annesi;

-Yapma etme ölüm.

-Etme dutma deme. Tahāmülüm yoh, ben gēdecām.

-E olum, seni böyle ac susuz nere guveriyim. Hele gel şuruya otur. ben şeyle bir dolanıyım. Belki bir parça birşey peydah edebilirim, ufağ bir azıh yapıyım. Bir de ayrılığ ekma.. Berāber yiyek de gēt, ne yapıyım.

Gocağarı beş-on gapı dolaşıyor. Birer avuç, ikişer avuç derken tepsie epey un godular. Gocağarı geri geldi. Şoruya bir tağda serdi. Eli-ne bir elek aldı. Unu eliyordu ki, Mahmud'a hazır ede. Mahmud da gocağarının arha civarında oturuyordu. Gendi gendine dedi ki; "Bu ihdiyar bu un için belki on beş yeri dolandı. Bunu da acıhır der de baña gorsa, acaba bu ihdiyar ne yer. Bu gormeden ben bunun arhasından gaçıyım gēdiyim de ihdiyar gendi yapıdını gendine nafağa etsin" dedi. Bu fikirle usulladı-
yın sazını duvardan aldı. Annesi gormeden gapıdan çıhdı. Eyle gēdiyordu ki, "Annem arhamdan yetişir duyar da beni millete tñ ettirir." diye. Bu düşünceynen bir zaman gētdi.

Gensğahraman şehrinden epey çıhdı. Bir تنها yere vardı, eğlendi. Bi gılıh gıyafetine bahdı. Ayā yalnıyah, başı açığ, vücudünün çoh yer-

leri cıblah, o yannı bu yannı yelpaze gibi sallanıyor. Elindeki saz tã hocadan galan. Telleri gopmuş, geri düğümlemiş, paslanmış. Sazın bi yannı girilmiş, kotü bir âlet. O zaman Mahmud'un aşkı sâkinleyip ahlı başına geldi. "Hey Yâ Rabbi! Ben göca bir hökumdar oluydum, bir şahzâdehydim. Gëtdim yer, göca paşanın gızı Nigâr Hanım'ın yanı. Acaba bu yırtıh elbi-seynen şu girih sazınan baña ne der. Ben bëylece bunun yanına nasıl va-racãm?" Bu düşünceynen gëdiyordu. Bahdı ki, irelde bir ufağ şeker görü-nüyor. "Eyi! Şu şehere üryum da şeker gayfelerini bir dolaşyım. Belki â-şihlar ordadır, muhabbet gelir de ben de aralarına garişırım. Mevla'nın yardımynan birinin sazını elinden alıyım da elbisem yoğusa da sazım e-limde yem olsun." Bu gäyeynen şehere vardı. O yanna bu yanna dolaşdı, â-şih tesädüf edemedi. Bir mázaniñ oğünden geçiyordu. Şeyle bir goz atdı ki, içeride eyle bir sazlar dahılı ki, hëç ele alınmamış, teller parıl parıl parlıyor. Mahmud bunları görüştün hayran oldu. Elinde de sazi oldü için a-şih oldüna ganaat etti mázacı. "Heralda saz alacah" dedi. İrelı geldi.

-Ölum, içeri gel bahıyım.

İçeri girdi Mahmud.

-Saz mı alacādın?

-Saz alacādım amma...

-Alacāsañ aha ölüm bah.

Mahmud bahdı, ādardı, dönderdi. Saz yeni, eyce ya, parası yoğ ki bazarlıh éde.

-Bu sazi dah da başga birini ver.

Onu dahdı bir daha, onu dahdı bir daha derken on beş-yirmi saz endirtti. Bazarlıh étmiye parası yoğdu. Usda buna on beş-yirmi saz endi-rip dahışın canı sıhıldı. Dedi ki:

-Ölum! Ben seniñ vaziyetiñe bahıyorum fahırsıñ. Engindekini endi-riyorum ki çocun gücü yetsin de alsın diye. Gönüñe bahıyorum, zenginsin. Fağat zengine de hëç benzemiyon. Ben de bir saz var. Bëyle seniñ gibi ge-lip de saz bënmiyen āşihların eline o sazi getirip veriyorum. O saz paralı değıl, bedeha. O sazınan şuruya oturacah, sazi verdim āşih tahsim geçeceg. Eğer tahsimini bënirsem o sazi anamın südü gibi āşia helal edecãm. Tahsi-mini bënmessem sazi elinden geri alıyorum, beş lira da parasını alıyorum Çoh parasını aldım āşihların. Gayrı işiñe geliyorsa, dedi.

Mahmud ahlından dedi ki; "Ulan buherif tahsimimi bënmesse benim

canımı alacak değil ya. Benim beş gurusum yok, beni gövar gönderim. Başka çare olmaz daha, dedi.

-Usda endir şu sazı nerden indiriyorsan, dedi.

Usda; "Gine beş lira gazandı" diye sevünereg sazı getirdi, Mahmud'un eline verdi. Mahmud sazı eline aldı. Tam husüsü yapılmış saz, divan sazı. Mahmud, şöyle çekildi mazzanın bir köşesine oturdu. Pir elinden bādeli āşih. Divan sazını çekip bārına basıp da eyle bir tahsim geşdi ki, usda sazı da unuttu, ne gonusacānı da unuttu. Āzı bir gariş gadar açıldı, Mahmud'a bahıyor. Hayran mefdun oldu. Yoħarıya dōruldu;

-Varol olum, dedi. Demek ki, bu saz otuz beş senedir usdasını bekliyormuş. Tam otuz beş sene oldu yapılabı. Tam erbabını buldu saz. Yalnız, bu sazınan baħa iki ħāne de söz söyliyebilseñ.. Bu saza bir de ğilif yapıdırıyım, güneşden bozulmasın, dedi.

-Peki usdam söyliüyüm ,dedi.

Aldı bahalım Mahmud, orda sazıcı usdasına ne söyledi, sazıcı usdası ne diynedi:

Saz direkdeydi aldım endirdim
Endirdim de baş ucuma gondurdum
Usdam kāmil idi gendim bildirdim
Usdam kerem eyle ben gēder oldum

Usda;

-N'ölur bir daha söyle, dedi.

-Söyliyek usda, dedi.

Ġadir Mevla'm ğarincasın ğayırır
Şahin sarp ğayada özün doyurur
Mevla'm bizi gozū yaşlı ayırır
Usdam kerem eyle ben gēder oldum

-Tamam, dedi usda. Ben saza para almıyorum. Ġilifına da almıyacām. Şu adamlara beş-on gurus kira parası ver. Ne veriyorsan, ğoluñdan ne ğopuyorsa.

Mahmud, bi yol usdanın yüzüne bahdı, bi yol çıraħlara bahdı. Çıraħ parası da yoħdu.

Goğ yüzünde bir ğuş vardır nedendir
Kimse bilmez yēdiceĝi nedendir
Ādem var ki haldan bilmez nedendir
Usdam kerem eyle ben gēder oldum

Usda;

-Ölum, halinđan bilmedüğ de ne yapduğ. Sazı bedaħa vėrdig. Ğılıfını gendimiz yapıracāħ. Beş-on ğuruş çıraħ parası dedig, tān ediyōñ. Onu da ben vėriyim. Gel ğedek.

Mahmud'u aldı, bir terzi dükkanına gotürdü.

-Terzi baba!

-Buyur.

-Bu çocūñ sazına baħ, dedi. Gortıyon baħ. Bu sazı ben anamıñ südü gibi bu çocua hedāya etdim. Sazıma uyacaħ bir ğumaş endirecāñ, aynen sazıma uysun. Bu sazı ölç, biç, kes, dik bu çocua vėr. Defderiñe hesābıñı yaz, gel benden parasını al.

-Peki, mādem isdiyōñ, dikiyim, dedi.

Terzi bir ğumaş endirdi, o zamanıñ ğumaşlarından. Saza ölçdü, kesdi, biçiyor. Mahmud da sazı ğucāna ğoydu, şeyle bir koşeye siparlandı, boynunu bukdü. Ah çekdigce, gozünden tolu danesi gibi yaşlar, çenesinden duğümlenip duğümlenip sazın üsdüne tıpır tıpır düşüyordu. Terzi de ğumaşı hemi dikiyor, hemi de Mahmud'ıñ yüzüne dönüp dönüp baħıyordu. Mahmud'ıñ o zaman canı sıhıldı, evdi.

-Usdam, niye o yannı bu yannı dönüp dönüp baħıyōñ? Benim işim acele. Şunu ğuş gibi yap, dik, vėr. Ğedecām ben yav.

Usda dedi ki:

-Ölum, ğusura baħma. Yüzüne baħdımın sebebi şu: "Adam adama beñzer" derler. Fağat bu ğadar beñzerlig de ben heç gormedim. Onuñ üçün yüzüne baħıyorum.

-Kime beñzediyōñ beni, terzi?

-Sen bizim Hurşid Bey'in ölu guccüg Mahmud'a ne ğadar beñziyorsuñ yā hu.

Mahmud o zaman, eyle bir ah çekdi ki, gine gozünden yaşlar aħdı, sazın üsdüne tıpır tıpır düşdü. Yoħarıya döruldu.

-Usdam, dedi. Beñzetmiyorsuñ. O gormüş olduñ evelki guccüg Mahmud şindi benim işde.

O zaman terzi, ellerine sarıldı.

-Aman şahzādem, saña n'öldü? Neden bu derde girifdār olduñ, dedi. Mahmud, başından geçen serencemi terziye annatdı.

-Mısır'a Nigār Hanım'ı aramıya ğediyorum, dedi.

Terzi;

-Dur ölüm, dedi. Biz seniñ babañın gününde çoğ devranlar sürdüğ, çoğ gününü gordüğ. İnsanlar odur ki, eylie eylik yapsın ve kotülüe de eylik yapsın. Sen bu yırtıh elbiseyner Mısır'a nasıl gèdeceğsin? Saña bir gat da elbise yapıyım da bāri babañın eylini önlemiş olağ.

Bu bir gat da elbise yaptı. Eyle ki, ayāniñ üsdüne goysañ dikiliyordu. O esgi elbisesini de aldı, eyle bir tamir etti ki, yeni haline getirdi. Mahmud'a dedi ki:

-Mahmud! Bu yeni elbiseñinen burdan çih. Bir تنها yere varışın yeni elbiseñi çihard, bohcaya çihıla. Esgi elbiseñi gey. Tā ki sevdünün melmeketini buluncuya gadar, esgi elbiseñinen get. Sevdünün melmeketini buluşun, esgi elbiseñi çihard, bir yere at. Yeni elbiseni gey, temiz temiz parlağ olaraq o şehere gir.

Mahmud da;

-Peki, saol usdam, dedi.

Birez azih tozuğ goydu terzi. Mahmud elbiseyi geydi. O esgi elbisesiniñ bohcasını eline aldı, azinan berāber. "Allāsmarladığ" çekip terzinin yanından çihdı.

İki sahat gadar yol aldığdan sonra, babasınıñ pirden elmasını almış oldū Cellatpuñarı'nın başına geldi. Suyu gorüşün ac adam; "Şurda bir yemek yiyim" dedi. Azını oruya aşdı, orda yemek yemek için oturdu.

Zamanında gonuşduh ki, pir Mahmud'un babasına elmayı verişin; "Çocuğlar ekiz olursa, biri saña biri baña" demişdi. Çocuğlar da ekiz oldu. Mahmud, Hurşid Bey'e galdı, Gamber'i pir gotürmüşdü. Pir Gamber'i gotürüp Cellatpuñarı'nın yan tarafında büyük bir ormanlığ dā vardı, orda bir pir-i fāni arğadaşına geyik çobanı vermişdi. Gamber, o dāda geyikleri gudüyordu. On sene dolaşmış, üzerinde çaput denilen nesne galmamış, çalılar yırtmış almış. Cıblah gezdī için vücutü de gıl getirmişdi. Geyiklerin kimi yayılıyor, kimi yatmış gevişiyor. Gamber de golunu gafasınıñ altına yasdığ etmiş, uyğuya dalmışdı. Uyhusunuñ arasında gulāna bir ses geldi ki; "Gamber! Gadaşın Mahmud, Cellatpuñarı'nın başında. Mısır'a Nigār Hanım'ın peşine gèdiyor. Gağ sen de berāber get." diye. Gamber gozünü aşdı, o yanna bu yana bağdı, kimseyi goremeydi. Dedi ki; "Heralda hayalladığ." Geri yatdı. Uyumamış ve gozünü yummamışdı. Aynı ses gine gulāna dedi. Döruldu; "Cellatpuñarı uzah bir yer değil ya, gèdiyim de bir bağıyım" dedi. Dādan aşşā en-

di. Eyle geliyordu ki, zāten cıblah, geze geze vücutü ğil getirmiş, dā adamlarına, vahşilere dönmüşdü. Dādan aşşā enerken, Mahmud da puñarıñ başında ekmā āzına goymuş, gevmiş, daha yutmamışdı. Gordü kü, dādan aşşā bir ğillı canavar eyle geliyor ki... Bunu goren Mahmud, bunu, dā adamı belledi. "Eyvah felek! Bu vahşi beni parçalıyacağ da beni sevdüme hasret goyacağ." diye düşündü. Elbise çıhısını, ekmek çıhısını orda bırağdı, ā- liyarah ğaşdı. Ğamber peşine düşdü. Gucünüñ yetdī ğadar, hemi goşuyor, hemi bāriyordu.

-Mahmud, ğaşma. Ben seniñ ğardaşın Ğamber'im. Ğardaş ğardaşından ğaşmaz .

Fağat Mahmud'ın ğorhuyla ğulā ğabarmış, vahşi nāra atıyor belliyordu, var gucüynen ğaçıyordu. O ğaşdı, Ğamber goşdu derken, geldi yetişdi. Mahmud'u ğucahlayıp bārına basdı. Aldı çeşmeniñ başına getirdi. Orda;

-Mahmud! Ben seniñ ğardaşın Ğamber'im. Adam ğardaşından ğaçar mı?

Ğardaşı Ğamber oldūnu duyan Mahmud, orda sevünüp ğollarını açıp iki hasret birbirlerine ğavuşdular. Allah cümle hasretleri ğavuşdursun. Orda sarılıp birez dolaşdıhdan sonra, Ğamber sordu;

-Mahmud, babam ne halda, ālemdede? Anam ne yapıyor?

Mahmud dedı ki:

-Ğardaş, babam öldü. Ben de annemiñ servetini ğayıb etdim. Ğayet fahır düşdüğ. Aşşamdan sabaha yiyeceg heçbir şeysi yoğ. Ğaz damında ğalıyor. Ben de şindi Mısır'a Nigār Hanım'ı aramıya ğediyorum.

Ğamber dedı ki:

-Ğardaş! Ölene Allah rahmet etsin. Sā ğalan ğocagarıya Cenāb-ı Allah yardımcı olsun. Beni de saña arħadaş olarak verdiler. Ben de seniñnen berāber ğedecām, dedı.

-Eyle mi?

-Eyle.

Terziniñ o yamayıp tāmır etdī esgi elbise boħcadaydı zāten. Boħcadan çıharddı, onu da ğardaşı Ğamber'e ğeydirdi. İkisiniñ de bir sazi var. Sazi omuzlarına vurdular da nērdesiñ Mısır şehri?.. Allāsmarladı çekip Cel-latpuñarı'nıñ başından ayrıldılar.

O zaman vesāyit yoğ. Telifon, telğıraf da yoğ. Şehirleriñ nērde oldū değil ya vilāyetleriñ nērde oldū da belli değil. Kimse nērde oldūnu bilmiyor şehirleriñ. Anıñ için Mısır şehriñiñ ne tarafda oldūnu bilmiyereg bu

iki şahzâde sâlam altı sene dolaşdılar. Mısır şehriniñ ne tarafda oldunu bilip bulamıyorlardı. Bunlar dolaşadursun biz haberi vereg Mısır şehrinden..

Pirler, aşğ bādesini Mahmud'a verdī gunūñ aynı sahatinde -onlar için uzah yol yohdur- Mısır'a getmişlerdi. Mısır'da Eset Paşa'nıñ gızı Telli Nigâr Hanım girh tene cāriyesiynen has bahçasında, éyvanınıñ üsdün- de otururken gaflete dalmış. Boynu bükülüp gaflet uyhusuna dalmışken Mahmud'a verdikleri aşğ bādesiniñ aynısını Nigâr Hanım'a da verdiler. İki barmānıñ arasından Nigâr Hanım'a da Mahmud'ūñ şeklini şimālını gosderdilerdi. Nigâr Hanım da o gunden ehdibaran buna aşih olmuşdu. Goca bir paşa gızıydı. Babasınıñ ismi Eset Paşa'ydı. Paşa gızı oldū için derdini kimsiye söyliyemedi. Girh tene cāriyesine de söyliyemedi, utandı. Aşihler derdini dilden söylerken gezer dolaşır, senelerce bişey olmaz. Aşğ derdi ataş derdidir. Nigâr Hanım'ın da içindeki ataş getdigce büyüdü, tahāmül edemeyip yatā düşdü. Babası Eset Paşa'ya gızı Nigâr Hanım'ıñ hasde oldū haber oluşun, ne gadar guvendī dohdurları varısa gızınıñ başına celb étđi. Olmadıh inneler, olmadıh ilaşlar.. Aslā éyi olmuyordu. Çünkü aşğ derdiydi, başga hasdelig değildi. Aşğ derdiniñ de māşuğası bulunmassa zāten geçmezdi. Gunlerce ūraşdıysa da babası gızının hasdeline bir çāre bulamadı.

Birgun gahdı gızınıñ koşküne geldi. Fağat, Nigâr Hanım aşğın gendine verdī şiddet dehşet ile on beş- yığirmi dagga baygın yatıyordu. Bazan da Mahmud'u hayallamağ için gozlerini yumup dalıyordu. Babasınıñ geldi zaman gine dalmışdı. Babası geldi ki, yatānıñ içine bayılmış, golları iki tarafa serilmiş, beñzi geşmiş, saşları yüzüne dökulmiş, girh tene cāriyesi yatānıñ edirafına toplanmışlar, alıh alıh yüzüne bahıyorlardı. Babası geldi, ālıyarah gızınıñ baş tarafına oturdu. Nigâr Hanım'ıñ gafasını yasdıh- dan alıp gücana goydu. Alnını ve saşlarını oşşuya oşşuya başında gendi gendine zarilenip doluhuyordu. Birez sonra Nigâr Hanım gozlerini aşdı ki, gafası babasınıñ gücanda. Yavaşca toparlandı.

-Affét baba. Geldiñi gormemişim, gusuruma bahma.

Babası Eset Paşa;

-Çızım! Hasdeniñ gusuru olmaz, hele bir dōrul.

Cāriyeleriniñ yardımıynan dōrölup yatānıñ içine oturdu. Arhasına yasdıhlarını dayadı cariyeler. Paşa;

-Çızım, sen de biliyorsuñ ki, benim senden başga daha evlādım yohdur.

Paşanın başga ne ölü varıdı, ne gız evlādı varıdı. Nigâr Hanım tek idi.

-Gözümün ağı garası sensin. Senin için heç yapmıyacām iş yoh. Dohdurlar derdine çäre bulamıyorlar. Gızım, sen bu hasdelini biliyorsañ baña söyle. Ne bahasına gelirse gelsin, babam olur ki zorsunur veyahut masrafı çoğ olur der gısılır büzülür belleme. Ne bahasına gelirse gelsin, gızım biliyorsañ hasdelini baña söyle de ona gore ilacına bahıyım.

Nigâr Hanım, hasdelini pek ala biliyordu. Fağat babasına garşı; "Baba, ben aşık oldum" diyemedi. Dedi ki:

-Baba, benim hasdelim, içimde bir sırdır. Değil saña ya, heçbir kimseye söyliyemem. Ben ne zaman ölürsem, bu sır benimnen mezere geder.

Bunu duyan paşa gızdı, gazaba geldi.

-Vay saçı buçuğ! Ben senin için ölüyüm, bayılıyom. Saña dünyada yapmıyacām heçbir eyli biraħmıyom, sen benden ürün ürün sırlar daşıyorsun he mi?

Gızını gucahlıyıp yatānın içine atdı. Hışmile gapıdan çıhdı. Döru mağamına geldi. Geçip mağamına oturdu, birez hirsini yenedi. O yanna bu yanna burhulduhdan sonra hışmile emir verdi.

-Gızım Nigâr Hanım'a şehrin kenar tarafında zindan hâlinde bir koşk yapılacağ. Gızım cāriyeleriynen berāber o koşke gotürülüp hapsedileceg. Tā ki derdini baña söyliyüncüye gadar.

Tabi paşanın emri yerini aldı. Mısır şehrinin kenar tarafına zindanhalinde bir koşk yaptılar. Edirafını yuksek duvarlı bir sur içine aldılar. Sura bir gapı goydular. Koşke de pencere pek çoğ goymadılar ki burada ıslah-ı nefis olsun, diye. Nigâr Hanım'ı gotürdüler gırh tene cāriyesiynen berāber babasının emri üzerine oruya hapsédiler. O zaman, paşa ferman buyurdu, dellal bārddı ki; "Bundan sonra Mısır şehrinde kim ki Nigâr Hanım'ın adını konuşursa, sorgusuz sivalsiz gafasını kesdirecām" diye. İsmi şeherde yasağ etdi.

Eset Paşa'nın Hasan Ā isminde bir emmisi varıdı. Yanı, babasının gardaşıydı. Hasan Ā'nin aylesi ölmüş, dünyaya cocu heç gelmemiş, sırf fi-dayi gendisi galmışdı. İhdiyarıdı. Paşa; "Emmim zefil olmasın, bir evde tek canı sıhılmasın" diye divanhane mağamında gendine āyit ona bir sandaliye ayırmışdı. İhdiyar geliyor, orda iki sahat gadar oturuyordu. Yıgeni bāzan canı sıhıldiħca, emmisine fikir danışıyordu. Onun için emmisine de

mayış veriyordu. İhdiyar o mayışla geçiniyordu, başga bir geçim yolu yoktu. İki sahat gadar divanhānede oturuyordu, fazla oturmuyordu, ihdiyarıdı. Bu ihdiyar Hasan Ā duydu ki, paşa, gızını hapsetmiş, ismini de şehirde yasağ etmiş diye. "Bu çocun gābatı ne? Babasına karşı ne gābat işledi acabā ki, buna bu gadar zulüm etdi? Bunu çoh seviyordu. Şindi gendine sormağ icab etmez. Gēdiyim de çocua soruyum" diye düşündü. Nigār Hanım'ın hapsoldü koşke vardı. Geldi ki, yatān içinde gine dalgın yatıyor, cāriyeler edirafında yüzüne bağıyorlar. Orda birez oturduğdan sonra, Nigār Hanım'ın ahlı başına geldi. Döruldu emmisini selamladı. Emmisi Hasan Ā;

-Gızım! Babana karşı ne gābat işlediñ de babañ seni buruya hapsetti, ismini şehirde yasağ etdi?

Dēdi ki:

-Emmi! Babama karşı benim bir gābatım yok. Babam baña hasdelimin sebebini sordu. Benim hasdelim de bende bir sırdır. Dēğil babama saña ya, cāriyelerime dahi söyliyemem. Aynen babama da böyle söyledim. O da gızdı, buruya hapsetti.

Hasan Ā, bunun yüzüne bağıp siftahki dalgınlını da görüşün, gendi gendine dēdi ki; "Ulan, bu çocuhda muaggağ aşğ alāmeti var. Babasına karşı, 'Aşih oldum' diyemedi. Hēy Yā Rabbi! Ben ölmeden bu çocun maşuğası elimde geşse, ben bu çocun o sevdünü birbirine gavuşdursam, bunlardan aldım sevap yeter a, acaba ömrüm buna kāfi gelir mi? Ben öldüğden sonra gelirse, bu zālim adam bunun maşuğasını öldürür, bu çocun hasireti böyle giyāmete galır" dēdi. Bu fikirle ordan çıhdı Hasan Ā.

Efendi bunlar o halde dursunlar, işde demin de söylediğ, bizim aşihlar altı sene Mısır şehrini aradı dolandılar. Nigār Hanım da altı senedir orda yatıyordu. Altı seneyi yēdiye başlayacak. Gece gündüz geziyorlar. Eyle köy, gasaba, şehir, dere, depe heçbir yer birağmıyorlar. İğne işlig arar gibi arıyorlardı. Birgun gece geldiler, bir böyüğ şehere girdiler, Mahmud'unan Gamber. Fağat, nere oldunu bilmiyorlardı. Şeherde o yanını bu yanını birez dolandılar. Gordüler ki, bir gayfe. Sabahcı gayfesiymiş. Orda birgaç adam var. Kimisi sandāliyenin üsdüne boyunlarını bukmüş uyuşmuşlar, kimisi de oturuyorlar.

-Şuruya gerek, bir gayfe içek. Burda da bir sorağ ki, bu şehir ne-reymiş.

Gayfeye girdiler. İkisiniñ zaten bir sazı var. Sazı duvara dahdı-

dılar. Saziñ altındaki sandâliyelere yan yana oturdular. Gayfeci bunlara birer gayfe getirdi. Bunlar gayfelerini işdigden sonra orda oturanlar -bunlar garib adamlar- bunları tanımadılar. Amma sazlarından aşih oldu- na hüküm vërdiler. Birgâç tenesi bunlarıñ masasına toplandı. Dëdiler ki:

-Arhadaşlar! Siz buralarıñ garibisiñiz. Sizi biz tanımyoh. Fa- gat yınıñızda saziñiz var. Siziñ biriñiz muaggañ āşih. Hangiñissañiz āşih, sabahıñ seher vahdı oldu. Zabahdan āşihñ sadesi eyi olur. Şurdan bir iki hane söylüveg de şu sazınan bir muhabbet êdek, dëdiler

Gamber, o yannı bu yannı bağıdı, gendi gendine dëdi ki; "Ulan, bu çocüñ ağılı başında yoh, bu sevdâlı. Olur ki bir taraftan bi pot girar, bu bilmedimiz melmeketde. Ben şu adamlara şu sazınan birgâç tene söz söyleyim Bunlarıñ da arzusu girılmasın." Gamber, gahdı sazi duvardan aldı. Aşşâ ên- dirişin Mahmud belledi ki, gardaşım sazi êndirip de baña vëreceg. Mahmud, saza bağıdı. Gamber getirip sazi bārına basışın, Mahmud ucundan gayımca dutdu. "Gardaş bana ver de, arhadaşların arzusunu yerine getiriyim" dedi.

Gamber dedi ki:

-Gardaş, sen yorgunsun. Sen diyen de ben söylüyüm.

Mahmud dëdi ki:

-Ne münāsebet yav. Āşih ben oluyom, saz da benim oluyor, sen de be- nim sazımnan söz söylüyoñ. Ağar, sen āşihşan, bir saz da saña uydurağ.

Orda mülāhaza êdişin, orda oturanlar dëdiler ki:

-Āşih hangiñissañiz o söylesiñ.

Mahmud dëdi ki:

-Arhadaş, āşih benim.

-Eyleyse sen söyle, daha eyi ya.

Gamber'iñ elinden sazi aldılar, Mahmud'a vërdiler. Mahmud, sazi derdli bārına basıp gendi gendine zarilenereg, ālıyarah aldı bağalım, bil- medi melmeketiñ gayfesinde, bilmedi arhadaşlara ne söyledi, onlar ne diy- nediler? Biz ne söyledig, burda oturan arhadaşlar ne diynediler?

Çohdan beri terk-i diyar gezerim

Şu aşğın sevdâsı yağamda olur

Hağ bilir ki öz canımdan bëzerim

Sevdāya düşenler bu halda olur

Mahmud, zarilenereg bëytini söyleyişin, gendi gendine dëdi ki; "Ulan, şu heriflere bir sorsam. Acaba Mısır şehrini bilen var mı?" Aldı

bi dā:

Irmah̄ gıyısında biter papaḥlar
Bazan sevda gelir beni gāh gāhlar
Size derim size canım ehbablar
Beyler Mısır şehri ne yanda olur

dēyişin, gerideki deliğānlıların ikisi birbirine fisillediler.

"Ulan, bu aşih deli mi yoḥsa? Şehere girmiş de bize soruyor." Bu söz Mahmud'ũñ gulāna dēyişin; "Ulan, ben Mısır şehrine gelmişim. Bunlar Nigār'ı-mı tanır" dēdi. Aldı bi dā:

Deñiz gıyısında olur dalgalar
Zalım sevdā beni beyle halgalar
Yār baḥcasın sümbül susam kolgeler
Beyler Nigār Ḥanım ne halda olur

Bey gızını hapsedmiş, ismini şehirde yaşaḥ etmişdi, diye gonusmuş-duḥ. Edirafa husüsü hāfiye muafızlar çıhardmışdı, "Kim söylerse, baña getiriñ" diye. Beyin muafızlarından iki tenesi ordaydı. Bunu duydular. "Biz bu-nu تنها yerlerde söyletmiyoruz, burda sazınan bāriyoñ he mi?" diyerek Mahmud'u çekip ellerini arḥasından bāladılar. Sazını boynuna geçirdiler. O zamanki zābitler gılıçgullanırlardı. Bellerinde başga silah yoḥdu. Gılışlarını çekip gınından çıhardılar. Mahmud'ũñ bacaḥlarına çaḥa çaḥa gay-feden çıhardılar

-Gel, paşanıñ yanına gotüreg seni de, Nigār Ḥanım'ın ne halda oldūnu gozūñnen gor, dēdiler.

Gamber de ne oldūnu bilemedi, tabi bu da āliyarah peşleri sıra...

Alıp bunları çıhardılar, paşanıñ yanına gotürüyorlar. Zabah da oldu, zaten güneş de dōmuşdu. Divanhāneye gotürüyorlar. "Hasan Ā da gelip yiğeniñ yanında iki sahat gadar oturuyor, geri evüne gēdiyor" diye demin gonusmuşduḥ. O sırada, zabahdan gāḥmış basdununa dürtüne dürtüne divana gēdiyordu. Baḥdı ki muafızlar, iki garib adamıñ birini bālamışlar, sazını boynuna geçirmişler. Biri de āliyarah peşleri sıra.. Gılışlarınıñ ucuyunan bacaḥlarına çaḥa çaḥa gotürüyorlar. Dēdi ki; "Bu garibleriñ gabā-tı ne acaba?" Hasan Ā, bir koşede bunlarıñ oḥüne çıḥdı. Basdununu galdırdı.

-Duruñ baḥıyım.

Muafızlar durdular.

-Ölum, bunlarıñ gabāti ne? Nēriye gotürüyorsunuz?

Dediler ki:

-Emmi! Sen de biliyoñ. Herkêş duydu ki, yiğeniñ ismi bu şehirde yaşağ. Biz ona muafız t̄ayin olunduğ. Kimseye söyletmek için edirafı t̄ağıb edip geziyoruğ. Bu adam gayfeye oturmuş, sazını çıhardmış, "Nigâr ne halda?" deyip b̄arıyor. Biz de paşanıñ emri üzere huzüre götürüyoruğ."

Hasan Ā bir düşündü. "Ben tahminimde yanılmamışım" dedi ahlından. "Bizim giz aşığ. İşde mâşuğası da bu olan. Eyi rasladıñ Hasan Ā" dedi. "Ağar raslamasaydıñ, o zalım belki gafasını kesdirirdi." Hasan Ā, geriye döndü, muafızlara;

-Bu yiğeniñ adını mı gonusdu?

-Hem de b̄ararah, dediler.

-Eyleyşin, bu bizim şerefimiznen oynamış. Siz bunları baña teslim ediñ. Ben bunları yiğeniñ yanına götürüyüm, ediraflica annadıyım. Eyle bir geberddiriyim bunları ki, Āleme ibret olsun da daha başğa kimseler li-sana almasıñ, dedi.

Goca paşanıñ emmisi.. Muafızlar;

-Peki emmi, dediler, geri çekildiler. Hasan Ā, basdunuynan bunların ikisini de oğüne ḡatdı. Muafızlar ḡedip gayboluşun;

-Duruñ bağıyım, dedi.

İkisi de durdular.

-Ölum, siz n̄erelisiñiz?

-Biz, Cenşgahraman şehrindenig emmi, dedi Āamber. Mahmud bağıyor.

-Buruya niye geldiñiz?

Dedi ki:

-Emñice! Bu benim ḡardaşım. Bunun adı Mahmud, benim adım Āamber. Bu ḡardaşım Mısır'da Eset Paşa namında bir adamın gızı Nigâr Hanım'a aşığ olmuş. Biz , onu arıyorduğ. Mısır şehrini arıyorduğ. Āardaşım gayfede türkü söylüyordu. Ne söyledini bilemedim. Āardaşımı dutdular, b̄aladılar, gottürüyorlardı. Ben de peşleri sıra ḡediyordum, dedi.

O zaman Hasan A dedi ki:

-Ölum, aradıñız Mısır şehri işde bura. O giz siziñ yüzünüzden s̄alam yedi senedir hapis, dedi. Onuñ babası olan paşa çoğ z̄alimdir. Sizi ben şindi onun huzürüne götürüyorum. Ağar orda gızıñ adını gonusursañ, dedi Mahmud'a, ben değıl bütün dünya bir araya gelse seni paşanıñ elinden alamaz. Āafañı kesdirir. Yoğ ağar, gızıñ adını söylemeseñ ben z̄aten ahd i peym̄an etdim Ölum. Ben o paşanıñ emmisiyim. İnşallah birgun h̄esaba getirec̄am, yı-

ğenimnen seni birbirinize gavuşduracam. Adını söylemessen... Söylersen gurtaramam, dedi.

-Söylemem amıca, dedi Mahmud.

-Söz mü?

-Söz, söylemem dedi.

-Çöz gardaşyın ellerini dedi Gamber'e.

Gamber, çekip Mahmud'un ellerini çözdü. Hasan Ā oğlerine düşdü;

-Geliñ baħıyım peşim sıra, dedi.

Döru divana gëtdiler. Divanhāneden içeri girdiler. Hasan Ā'nın ta-
bi yiğeninin yanında gendilerine āyit olan yeri var. Hasan Ā geçip oruya
oturdu.

Paşanın ğırħ tene āşī varıdı. Paşa gāyet zālīm idi, hışma gelirdi.
Bu aşıhlara bāzan beyit söyledir gonünün gamini, hersini alırdı. Onun için
yanına ğırħ tene mayışlı aşıħ dutmuşdu. Bir sırada oturuyorlar. Hasan Ā,
yerine oturdu. Bunlar baħdılar ki, aşıħlar sırası o yanda, sazlar dahılı
oturuyorlar.

-Eyi! Demek ki, bizim yerimiz bu yanni, dediler.

İkisiniñ elinde bir saz var. Sazı duvara daħdılar. Sazın altında-
ki sandalivelere yan yana..İki gardaş oturdular. Bunlar o haldeyken, paşa
emmisine gozünüñ yanıyan baħıp tebessüm etti. Emmisi Hasan Ā yoharı dö-
ruldu.

-Paşam, niye gülümsediñ?

-Niye gülümsemyim emmi? Yaniñsıra şu yaşıñdan sonra āşıħ gezdir-
miye başladıñ da ona gulüyorum.

-Hasan Ā dedi ki:

-Paşam! Yiğeniniñ ğırħ tene āşī var. Emmisine de iki āşıħ düşer
heralda. Bunu bana kimse çoħ gormez.

Paşa dedi ki:

-Kimse çoħ gormez emmi de, atalardan galma bir söz vardır, sen bu-
nu biliñ mi?

-Neymiş, dedi, Hasan Ā.

-"Yağı yetmiş olanın, aħlı başından getmiş." derler. Sen şindi ey-
le olduñ, dedi.

-Niye yiğenim dedi Hasan Ā.

-Niye olacaħ. Sen bu çocū aldıñ, buruya getirdiñ. Benim burda ğırħ

tene divan āşım var, baḥ. Herbirisi de usda, dēdi. Ben bunlarıñ mayışlarını veriyorum, beyit söyledigce baḥşışlarını veriyorum, eh-sanlarını veriyorum. Bu āşıḥ işi, āşıñ öğünde durulmaz, āşıā dur denilmez. Şimdi birisi coşa gelir, çeker sazi ğilifından çıhardır. Seniñ āşıña iki kelam söz sorar. Seniñ āşıñın da bunlarıñ sorgusunu bilmesiniñ imkânı yoḥ. O zaman āşıḥ gā-nununca, sazını elinden alır da ğafasına vurup parça parça edip ğırarsa sen mahcub olmañ mı? Çocuḥları buruya getirdiñ ya...deyişin Hasan Ā dēdi ki:

-Yıḡenim üsdüme fazla yuklenme, iḥdiyar diye. Belki benim āşım seniñkiniñ ğafasına vurusu nasıl olur, deyişin paşa ğazaba geldi.

Zāten zulunkār adamıdı. O zaman, tabi āşıḥların en usdasını biliyor. Usdabaşına;

-Ulan, çıḥar baḥıyım sazıñı, dēdi. Emmimiñ āşıña eyle bir söz so-racāñ ki, bi tek kelamda durduracaḥsıñ. Sazını da elinden alıp ğafasına eyle bir vuracaḥsıñ ki, en büyük parçası barmaḥ ğadar olacaḥ.

Usda;

-Peki , dēdi.

Sazını çekip ğilifından çıhardı. Bārına basıp da aldı baḥalım paşanıñ āşı, bizim Hasan Ā'nıñ āşıḥlarına ne söyledi?

Neyile bālandı dūnyanıñ bendi

O kimdir dūnyayı dolandı döndü

Ādem için goḡden dört nesne endi

Yek sahatde kim mēhraca düşüpdür

Ġamber aḥlından dēdi ki; " Ulan, bu olan şindi bu beyiti cevaplandırırken, coşa gelir de ğızın adını söylerse, paşanıñ ğarşısında ocāmızı batırır. Ben söyleyim de Mahmud coşa gelmesin." Ġamber, sıçırayıp sazi duvardan aldı. Mahmud pir elinden bādeli āşıḥ, zaten goksü patlıya geldi. Ġamber sazi endiriyor. Mahmud elini ğayımca uzatdı. Mahmud;

-Ġamber, ver baḥıyım sazımı, dēdi.

Ġamber dēdi ki:

-Ġardaş sen yorgunsuñ, diynen de ben söylüyüm.

-Ne münāsebet yāhu, dēdi Mahmud. Āşıḥ ben oluyom da sen de benim sazımnan türku söylüyoñ.

Saziñ ucundan ğayımca dutdu. O çekiyor o çekiyor. Bunu goren Hasan Ā mahcub oldu. "Vay ocāñız bata!" dēdi aḥlından. "Demek ki bunlar serse-riymiş yav. Nerden getirdig buruya!" Mahcub oldu, ğaḥdı yanlarına geldi.

-Ölüm, siz deli misiniz? Ahlınız başınızda mı yok?

Dediler ki:

-Yoh emmi, deli değilik, ahlımız başımızda.

-Ülan ahlı başında olan adam -bura gocā paşa mejlisi- burda saz çekip birbiriynen mülāhaza eder mi? Hangiñissañız āşih, bu adam garşınıñ- da ne söyledi, cevaplandırırñ da benim müşgulümü gurtarıñsene.

Mahmud dedi ki:

-Emmi! Esas āşih benim. Bu adam yolda gelirken dādan endi, baña garşıdı. Heç bi şey bilmez. İki de bi yol sazıma sarılıyor. Zaten gayfede de başıma işi bu çıharddı, dedi.

O zaman Hasan Ā, Gamber'in dulūna bi tene çağdı.

-Ne çocūñ sazına sarılıñ be adam?

Gamber'in çekip elinden aldı, Mahmud'a verdi.

-Hadi ölüm, şu āşih beyitini cevaplandır, beni müşgulden gurtar, deyip yerine oturdu.

Mahmud, sazını bārına basıp da aldı baçalım paşanın āşiniñ beyiti- ne cavap olaraq ne söyledi?

İkrarla bālandı dūnyanın bendi
Galemdir dūnyayı dolandı döndü
Hüda'm emreyledi dört kitab endi
Son peygamber o mēhraca düşüpdür

Mahmud beyiti cevaplandırışın, paşanın āşih görğdu ve şaşırđı. "Eyvah felek!" dedi ahlından. Bunu siftah pervasızca sormuşdu ki, bu bunu bulamaz, diye. Bunu cevaplandırışın, paşanın āşih görğdu; "Eyvah felek!" dedi. "Ağar bu çocuh beni cevaplıyı cevaplıyı bir yerde istop ettirirse, paşa beni öldürür. Nerden garşıma çığdı?" Şaşırđı, başladı sā solu oranlamıya. Aldı paşanın āşih:

O nedir ki harman gadar halı var
O kimlerdir ellerinde dolu var
Onlar kimdir türlü türlü halı var
Bunların tamını haber ver baña

Aldı Mahmud:

O güneşdir harman gadar halı var
O girğlardır ellerinde dolu var
Aşihların türlü türlü halı var
Bunların tamını haber al usdam

Aldı paşanın âşî:

O nedir ki yer altında paslanmaz
O nedir ki suya düşer ıslanmaz
O nedir ki başın kesseñ seslenmez
Bunların tamını haber ver baña

Aldı Mahmud:

O altındır yer altında paslanmaz
O güneşdir suya düşer ıslanmaz
O ölüdür başın kesseñ seslenmez
Bunların tamını haber al usdam

Aldı paşanın âşî:

O nedir ki ilk gorende ayallar
O nedir ki yahasından soyallar
O nedir ki yemeyip de doyallar
Bunların tamını haber ver baña

Aldı Mahmud:

O aydır ki ilk gorende ayallar
Nesimî'yi yahasından soyallar
Muhabbetdir yemeyip de doyallar
Bunların tamını haber al usdam

O zaman Hasan Ā ayā gahdı. Āşihlara;

-Duruñ bahıyım, diye el galdırdı.

Āşihların ikisi de durdular. Duruncu;

-Paşa yiğenim! Bura paşa mejlisi. Burda ganunsuz erkânsız iş olmaz.

Dört beyit senin âşîñ irelden söyledi. Dört beyit de benim âşîmñ irelden söylemesi lâzım, deyişin paşa da;

-Hay hay emice, söylesin.

Hasan Ā geriye döndü, Mahmud'a;

-Söyle ölüm, deyip yerine oturdu.

Aldı Mahmud:

Diye usdam diyne sual sorayım
Hassas atıñ nice nice yolu var
Bin dabağ üsdünde oturanların
Onlar kimdir ellerinde dolu var

-Buyur usdam cevabını söyle, dedi.

Paşanın āşī söze cevap bulamadı. Ğafasını ğeriye ēdi, arpacı ğum-
rusu gibi düşünmüye başladı. Sazın ucuynan yeri ğarışdırıyordu. Bunu ğo-
ren Ğamber, gendi gendine; "Vay ocān bata āşih. Bura duracağ yer miydi?
şindi bu ōlan coşa gelir de ğiziñ adını söylese ocāmızı batırdı." Ğam-
ber o yanna bu yanna bahmıya başladı. Bunu ğoren Hasan Ā;

-Olum Ğamber! Niye sā sola bahınıyorsun?

-Amıca ğardaşımın bēyiti cevapsız ğalıyor. Bir sazım olsa ki, şu
ğardaşımın bēyitini cevaplasam, ona bahıyorum.

Hasan A dedi ki:

-Ōlum, āşih ğanununda duran āşin sazı obirinin olur. Ğardaşıyın
durdurdū āşin ğağ sazını al bahıyım, dedi.

Ğamber ğağıp āşin sazını çekip elinden alıp bārına basdı, ğeriye
döndü. Aldı bahalım ğardaşının bēyitine cevap olarak ne söyledi:

Eylen ğardaş eylen cevap vereyim
Hassas atın otuz iki yolu var
Bin dabağ üsdünde oturanların
Onlar ğırğlar ellerinde dolu var

Mahmud ağlından dedi ki; "Ulan, bu dādan enmiş adam, demek ki, ğen-
dinde guveniyormuş. İki de bi yol sazıma sarılıp yatıyordu. Bunda hüner va-
rımış. Eyi rasladı. şuna eyle bir zor yerden soruyum ki, istop etsin de
bi da ğarşıma ğığıp sazıma sarılmasın." Aldı Mahmud:

O kimdir ki gunden güne eder ğoç
O kimdir ki heç boynuna almaz suç
Başı birdir āzı dördür gozü üç
Daha bu Mahmud'un yüz bin falı var

-Hadi bahıyım Ğamber, dedi.

Ğamber:

-Ğeliyom ğardaş, dedi. Aldı Ğamber:

Ezrayıl'dır gunden güne eyley göç
Kör şeytandır heç boynuna almaz suç
Allah birdir kitap dördür dalağ üç
Bunu bilmeyenin ne kemalı var

O zaman Mahmud niyetlendi ki, Ğamber'e bi da soruyum diye. Fağat
paşa ayā ğağdı.

-Duruñ ōlum, duruñ, dedi. İş annaşıldı.

Gamçasını eline aldı. Gendinin gırh tene divan āşına o gadar zopa çaldı ki, golları yoruluncuya gadar..

-Ula pezevekler! Bu iki çocuğ gelmeseydi, ben sizi hağıyğı āşih belliyereg, ömrümün nāyetine gadar sizi boşa mı gorüp mayışliyacādım! Çıhın bahıyım.

Dışarı etdi. Āşihlar, sazını alan gapıdan zorlandı. Paşa gapınıñ yan tarafında durdu. Geçeniñ sırtına bi tene gurzüynen vurdu. Gırhı da dışarıya çıhdılar. Paşa da arhaları sıra, divanıñ oğüne çıhdı. Ellerini bōrüne goyup yuksek lisanla bārdı ve āşihların gırhına da duyurdu.

-Sizi temelli olarak huzürden goğuyorum. Bi da herhangıñızı bu mejlisde gorersen, derhal gafañızı kesdiririm. Hadi gediñ., dedi.

Āşihları gödu, āşihlar getdi. Paşa geri geldi yerine oturdu. O zamanın işgisi gayfesini işdi. Hersini geçirdigden sonra dōruldu.

-Emmi!

-Buyur paşa yığenim.

Hasan Ā, ayā gahdı.

-Emmi şu çocukları baña ver yav.

Hasan Ā dedi ki:

-Paşam, ben ihdiyarım. Bağ, sen bile yanımsıra āşih gezdirdimi baña çoğ gordün. Bunu herkes baña çoğ gorür. Bunları ben zaten saña vermek için getirdim. Paşamız āşla marahlı. Az olsun temiz olsun. Bir sürü concolozu başına birikdirmiş. Birşey bilmiyorlar diye bunları getirdim. Āşihlarımı saña veririm amma, bi şartıla, dedi.

-Şartiñ ne emmi?

-Benim āşihlarım garib adamlar. Seniñ ahlāgını bilmiyorlar. Olur ki bir gusur işlerlerse, āşihlarımıñ cezasını baña birağırsan, ben āşihlarımı saña veririm. Yoğ āşihlarıma sen cezā verecek olursañ, sen āşıñı nerde bulursañ bul. Ben acısam āşihlarım da ac olsun, doğsam āşihlarım da doğ olsun, dedi.

Hasan Ā gorhuyordu ki, gızıñ adını söylerlerse, olur ki paşa öldürür. Yığeniniñ ahlāgını biliyordu. Paşa şeyle bir bağdı. "Ulan, bunlar iki çocuğ, garib adamlar. Bunlar ne gabāt işliyecekler. İşleseler ufağ gabāt işlerler. Onları da emmime söylerim, bunları tāzirler." dedi ahlından.

-Peki amıca, dedi. Seniñ āşihların ne gabāt işlerlerse işlesinler āşihlarıña ben ceza vermiyecām, saña birağacām. Sen de ne cezā verirsen

ona rāzı olacam.

-Peki éleyşin, dēdi Hasan Ā. "Yığidiñ sözü demirin kertigiidir." dērler.

-Peki emmi, dēdi.

Hasan Ā dōruldu dēdi ki:

-Ölum sizi buruya divan āşī olarak vėriyorum. Size bol elden mayış alacām burda. Burda ğalıñ, ben hergun zabahdan geliyorum, iki sahat ğadar burda oturuyorum. Hal hatir soruşuruñ, içimizdeki sırlarımızı da ğonuşuruñ, dēdi.

-Peki emmi, sağol, dēdiler.

-Yoldaki ğonuşdumuzu unutmayıñ olmaz mı?

Paşa sordu ki;

-Emmi, yolda ne ğonuşduñuz?

Dēdi ki:

-Paşam! Seniñ ahlekleriñden birez tārif ētdim. Şu yolda hareket ēderseniñiz, paşamızıñ hoşuna ğeder. Şu yolda hareket ēderseniñiz, hoşuna ğetmez, diye birez ahlekleriñden anlatdım, dēdi.

-Ey..

Hasan Ā, çıhdı ğetdi. Ertesi gun geldi, daha ertesini gun ğetdi, derken bunlar orda on gun divan āşihli yaptılar. On guntün içinde on sāniye olsun Nigār Hanım, Mahmud'un hatirından çılmıyordu. Paşa da ğızı Nigār Hanım'ı hapsēdeli yēdi sene oldu diye ğonuşmuşduñ. Fağat, ğızına bir ufañ ğızıp da hapsetdi için gine ğoldan bek atmamışdı. Divan āşihlerinden gunde iki tenesine izin vėriyordu, ğızınıñ koşkune gonderiyordu. "Ĝızım yatıyor, cāriyelerin ğabātı yoñdur. Onlarıñ huzuru neşelensiñ, diye. İki sahat izinle ğediyor, o āşihler orda çalıp çarıyorlar, cāriyeleri birez neşelendiriyorlardı, ğeri geliyorlardı. Onları ğoğup da iki ğarib āşih ğaldı için ğızına on gundur āşih gonderemedi. Tabi ,Nigār Hanım'ın ahlı başında yoñ, sevdālı. Bazan ayılıyor, bazan bayılıyor, bazan dalıyordu. On gun sonra cāriyeler Nigār Hanım'ıñ bir neşeli günü başına toplandılar. Dēdiler ki:

-Hanım! Bu sıra gine babaña ğarşı sen bir ğabāt işlediñ.

Nigār Hanım dēdi ki:

-Ĝızlar, ben yēdi senedir babamıñ yüzünü gormüyom, babam benim yüzümü gormüyor. Ne ğabātım olsun?

-Yoğ hanım, gine bir gâbatıñ var, dediler.

-Neymiş gızlar, nêrden sezdiñiz?

-Ne olacağ, dediler. Seni babañ buruya hapsêdeli tam yedi sene oldu. Bu yedi seneniñ mühüm gunleri hâriç, daha başğa gunlerini heç boş geçirmiyereg iki tene âşîğ gönderiyordu, buruya. On gundur bu âşîğları kesdi. Muagğah sana gızdı. Yoğsa bize gıssa zulum êderdi.

-Çaç gundur gelmiyor, dedi Nigâr Hanım.

-On gundur gelmiyor.

-Eyle mi?

-Eyle.

-Baña bir dabâ kâtnan bi galem veriñ hele, dedi.

Bi dabâ kâtnan bi galem getirdiler. Nigâr Hanım babasına selam, kelim, izzet, ülfetten sonra yazdı ki; "Dövletli babam, beni binihâye buruya hapsetdiñ. Ben de râm oldum, boyun bukdüm, burda çilemi çekiyorum. Gunde yanıma iki tene divan âşîğ gönderip bâzan gönümün gamini alıp bu cāriyelerimi şād ediyorlardı. On gundur bunu da kesdiñ. Demek ki, benden bezdiñ baba. Bâri ekmânnen suyumu da kes de ben burda ölüyüm. Sen de gurtar ben de gurtarıyım" diye yazdı. İmzasını altına atdı. Cāriyenin biriniñ e-line verdi.

-Bunu gotür de babam ne dêrse, gel baña söyle, dedi. Ya garşılını yazar yahut lisannan söylêrse gel baña söyle, dedi.

Cāriye kâdı aldı, divana geldi, gâpıyı vurdu. Tādil-i erkânla içeri girdi. Paşayı selamliya selamliya getirip gızı Nigâr Hanım'ın yazdı kâdı masanıñ üsdüne göyüp geriye çekilip el bāladı. Paşa kâdı aldı. Bir gozden geçirdi ki; "Baba, benden bu gâdar bezdiyseñ ekmânnen suyumu da kes de ben burda ölüyüm, sen de gurtar, ben de gurtarıyım" diye yazmış. O zaman döruldu.

-Cāriye gızım gel, dedi. Ona söyle başğa gâbatı yoğdur. Evelki gâbatınıñ üzerine yatıyor, dedi.

Cāriye çığdı gêtirdi. Cāriye getdigden sonra paşa;

-Âşîğlar!

-Buyur paşam.

-Çağın bağıyım, dedi.

İkisi de ayâ gâhdılar.

-Ölum, benim bir sırrım var. Herkeşden mehram dutuyorum. Siz benim

divan âşim oldunuz için her sırrımı bilmeniz lâzım. Benim bir kızım var. İsmine Nigâr Hanım dërler."

Nigâr'ın adını duyusun Mahmud titiremiye başladı. Gamber dirsänen göltüne gahıyordu.

-Ölum, şindi sizi gızımın koşkune gonderiyorum. Siz on gundur yanmdasıñız. Her sözüñüzle gendiñizi baña Hağ âşî olarak gosderiyorsunuz. Sizi tercübe etmek için oğünüze adam gatmıyacâm. Yolda gèderken; "Nigâr'ın koşkü nêrde?" diye sorarsanız, duyarsam gafañızı kesdiririm bir; ikincisi de size iki sahat izin veriyorum. İki dagğa geçirirseniz geri gelişin gafañızı kesdiririm, işin şahası yoh, iki; üçüncüsü geri gelirken, "Biz Nigâr'ın koşkünden geliyoruh. Nigâr'nan muhabbet êtdüg, çaldıh çığırduh" derseniz, duyarsam, gafanızı kesdiririm üç. Hadi gedin bahıyım, dedi.

Bunlar ireliye gelip paşanın ellerini öpüp selamladılar, gıçın gıçın gapıdan çıhdılar. Âşih dutduhları için ikisiniñ de sazi varıdı. Dışarıya çıhdılar. Gamber tabi bilemiyor heçbir yeri, gormedi, on gundur orda amma. Mahmud pir elinden bādeli âşih. Pirler aşğ bādesini verdî gun, Nigâr Hanım'ı buna gosderirken barmahlarıñın arasından Nigâr Hanım'ın koşkünüñ yolunu hep gosdermişlerdi. Gamber'ın oğüne düşdü, saz boynunda. Eyle gèdiyordu ki; "İki sahat olur ki geçer de izinim dolar, gelemem" diye var gucüynen gèdiyor. Gamber de peşi sıra. Hasan Ā da zabahdan gahmış, basdonuna dürtüne dürtüne divana gèliyordu. Gordü ki, gendiniñ aşıhları eyle gèdiyorlar ki, birbirine dolaşıyorlar. "Ula bunlar gacıyor mu yohsa?" Hasan Ā bir koşeden dönüp bunlarıñ oğüne dolaşdı.

-Duruñ bahıyım.

Bunlar durdular.

-Nêre gèdiyorsunuz ölum?

Birbiriniñ yüzüne bahıyorlardı.

-Söylüyemiyoh emmi, dèdiler.

-Yığenimiñ koşküne mi gèdiyorsunuz?

-Evet, yığeniñ koşkune gèdiyuruh, dèdiler.

-İzniñiz?

-İki sahat.

-Alamamıssınız, dedi. Dönün bahıyım.

Hasan Ā bunları geriye dönderdi, basdonnan oğüne gatdı, getiriyor. Gamber gèliyor, ey. Fağat, Mahmud'un eyle canı sıhıldı ki; "Hèy Yā Rabbi!

eksik
 Benden hiç mi belâ etmeñ sen? Şimdi geriye gèdersem, o adamıñ gonu geçer de gondermesse, ben daha Nigâr'ı nêrde gorecâm. İki sahat dööl iki dağğa olsa, bir gorseñ idi." Gendi gendine sohranı sohranı geliyor. Hasan Ā bunları alıp getirip divandan içeri sohdu. Bunlar paşayı selamladı, durdular. Hasan Ā geçip yerine oturdu. Paşa;

-Niye geri geldiñiz ölüm? Ben sizi nere gonderdim?

Hasan Ā gahdı;

-Ben getirdim paşa ölüm.

-Niye geri getirdin emmi?

Dedi ki:

-Paşam! Sen göca bir paşasıñ. Rüy-i zemin paşasıñ. Bu mühütte senin sözüñ söz. Başğa bir söz çarışmaz seniñ sözüne. Fağat, sen böyle şeyleri gâyet ince düşünmeñ lâzım ki kimseniñ nabalına günahına girmiyesiñ. Bâzan eyle yoğun düşünüyöñ ki, seniñ düşündüñü çocuğ dahi düşünmez, dedi.

O zaman paşa sordu:

-Emmi, neyi yoğun düşünmüşüm?

-Neyi yoğun düşünecēñ, dedi. Bu çocuğlar zabahdan Mısır şehrine girdi, benim elime geşdi. Ben de aldım, dōru seniñ huzürüne getirdim. On gündür de burdan hiçbir yere çıkmadılar. Mısır şehriniñ hiçbir yerini gormediler. Bunlar garib adamlar. Sen bunları gondermissiñ, yiğenimin koşkune. İsim yasağ, sormağ yasağ. Bunlar o yanna bu yanna dolana dolana anca bir buçuğ sahate koşkü bulurlar. Sen bunlara vermissiñ iki sahat. Çalır yarım sahat. Koşke varır otururlar. Bunlar oturur oturmaz, senin giziñ koylü gızı değil ki, gelsin bunlarıñ yahısından asılsın; "Hadı bahıyım aşığ, baña türku söyle." Seniñ giziñ da göca bir paşa gızı. Bunlar birez oturacağ, gayfesini içecek, cāriyeler bunlara gayfe verecek. Sonra giziñ yanlarına gelecek. Bunlar garib adamlar. "Nerelisiñiz? Nerden gelip neriye gèdiyorsunuz? Buruya ne maşadile geldiñiz? Adlarıñız ne?" Bunlara bir sürü sorgu sual soracağ. Sonra da beyit söyletmemiş guvermiyecek. Aradan geçecek bilmem ne gadar sahat. Sen bunlara vermissiñ iki sahat izin. Paşam sen baña aşığlarımı iyāde et.

-Ne demek isdiyöñ emmi?

-Ne demek isdiyecām yav! Ben bunları saña ömrümün nāyetine gadar verdim. Sen bana bir gün vermiyon mu? Çocuğlara altı sahat izin ver, dedi. Oğlerine adam gat. Getsinler orda çalsın çığırsınlar. O çocuñ da gönüñüñ

ğamı dālsın. Öteki, elin çocukları da şād olsunlar, dēyişin paşa bağıdı ki emmisi hağılı. Yoğarıya dōruldu;

-Emmi! seniñ emriñ üzere āşılara altı sahat izin veriyorum, dedi. Amma altı dağga geçirirlerse gelişin ğafalarını kesdiririm, elimden alamañ. Ğānun ğānunum ben. Sonra, oğlerine adama gelinci; bunlar gendilerini baña her ğonuşmalarında Hağ āşī olaraq gosderiyorlar. Onuñ üçün oğlerine adam ğatamıyacām. Gendileri bulacağ koşkü, sormadan. Sorarlarsa, duyarsam ğafalarını kesdiririm. Ğeri gelirken "Nigār'ıñ yanından geliyuruğ" derlerse, gine ğafalarını kesdiririm. Ağañızın vėrdi emri duyduñuz. Hadi bağıyım, dedi.

Bunlar öne gelip paşanın elini öpdüler. Ğeriye dōndüler Hasan Ā'nıñ elini de öpdüler, ğapıdan çıhdılar.

-Vay sağıolasıñ ihdiyar, dediler. Biz iki sahatda töbe gelemezdig. Ey.. izini uzatdığ ğayrı, bol bol muhabbet ederüg. Döner serbesce de ğeri gelirüg, dediler.

Mahmud, saz boynunda ğediyor, dōru koşke ğediyor. Ğamber de peşi sıra. Geldiler koşkün sur ğapısının oğüne. Zāten "Edirafı sur içinde, oğüne bir ğapı dağdılar" demişdüğ. O ğapının oğüne geldiler. Paşanın kādını gosderdiler. Ğapıcı müsaade etti, ğapıdan içeri girdiler. Ğapıdan içeri girdiler, koşk irelde ğorüldü. Ğāriyeler yedi senedir orda hapisler. Canları sıhıldıhca, oruya elmāşlarından fidanlia ğetmişlerdi. Elmāşları da böyümüş, yedi senelik olmuşlar, ilk barını vermişlerdi. Nigār Ğanım ağılından diyordu ki; "Ağaşlar barını vėrdi. İnşallah ben murad alacām." Ağaşlara bağıp bağıp duruyordu. Birgun ağacın birinden bir elma ğoparddırdı, ğırmızı bir elma. "Zamanı gelirse bu baña lāzım olur" dedi. O yanında duruyordu zaten. Koşkün penceresinin oğüne oturmuş ğapıya dōru, ğafasını avuçlarının içine almış, gendi gendine Mahmud'u hayallıyıp duruyordu. Bir ara ğabānı ğaldırdı ki, ne ğaldırsın; piriñ gosderdi cemal, elmāşlarının sırasına dōru geliyor. Bunu goren Nigār Ğanım'ın ağılı başından ğetdi. Ğafası dōndü, gozleri ğarardı, dizleri titiremiye başladı.

-Ğızlar!.

-Buyur ğanım.

-Ğızlar beni dutuñ hele. Baña bir hal oldu.

Ğızlar geldiler. Kimi ğollarından dutdular, kimi belinden dutdular.

-Ne oldu ğanım?

-Gızlar sırrıñ saħlanacaħ yolları ğalmadı. Beni babamıñ gozünden düşürüp de bu hücrelerde çürüden geliyor. Beni ğayımca dutuñ baħıyım.

Gızlar baħdılar ki, elmāşlarınıñ sırasına dōru iki deliğanlı ge-
liyor. Fağat deliğanlınıñ bi tenesi o ğadar gozel ki, adam baħışın hay-
ran oluyor. Ğamber çoħ çirkin idi. Zaten sözüñ başlangıcında da söylemiş-
dük. Mahmud da o ğadar gozeldi ki, olursa o ğadar olsun. Gızlar dediler ki:

-Hanım, seni bu derde ğirifdar eden bunların ğangısı?

Mahmud sağ taraf önde idi.

-Gızlar, sağ taraf öndeki.

O zaman gızlar;

-Hanım, dediler. Senin bu aşğın yalan.

-Niye yalan olsun gızlar?

Niye olacaħ; olanı birez gozel gorduñ gozuñ ğaydı. Eğer hağğıçın
aşıħ oluyorsañ, öteki çocua aşıħ olaydın, fuħara murad alaydı. Onu kim ol-
sa sever, dediler.

-Gızlar, ğaderime o düşdü. O olsa, o derdim.

-Yoh hanım, dediler.

O zaman Nigâr Hanım;

-Gızlar, beni üzmeysin, dedi. Geçen ğun bir elma ğoparddurdım. O
elmayı baña getirin baħıyım.

Gızlar ğoşaraħ elmayı getirdiler. Hanım elmanıñ iki tarafını diş-
ledi.

-Ğorün, dedi. Ben āşımı deneyim, siz de baħıñ.

Elmanıñ iki tarafını dişleyip de bunların ğeldi yola dōru atdı
pencereden. Elma ğeldi Mahmud'unan Ğamber'in altından ğeşdi elmācınıñ
dallarına ğarişip bunların ikisiniñ oğüne düşdü. Ğamber, dādan enmiş adam.
"Elma ğurtlandı da daldan düşdü" belledi. Depeledi ğediyor. Mahmud pir
elinden bādeli āşıħ. Maşuğasınıñ elinden çihan elma ğelip de oğüne düşü-
şün ayahları sanki İngiliz mıħıynan yere saplandı. Adım atıp da üsdünden
geçemiyordu. Elmaya baħdı ğaldı. Ğamber, ğardaşım Mahmud ğeliyor belli-
yor. Mahmud elmaya baħarken aşğı içerden çoş etdi. Tahāmül edemedi.

-Bu neyin nesiydi? Daha ğonuşmaduħ, bir muħabbet edemedüğ. Bu
elma neden ğeldi baña?

Aldı baħalım orda ne söyleydi?

Yâr ile  tmedig  lfet
 Elma seni kim yolladı
 Bunda da vardır bir h kmet
 Elma seni kim yolladı

Sese Ğamber g riye d nd  ki,  lan o daldan d şen elmani  başına di nelmiş  yle b riyor ki gozlerinden de tolu d nesi gibi yaş ahıyor. Bunu goren Ğamber; "Hey Y  Rabbi!" dedi. "şuna bah yav! Ğoca mejlisde ba na diyor ki, 'Yolda gelirken d dan  ndi de bana Ğarişdı.' Esas d dan  nmişin h lisi gendi işde. Ben d larda dolanmiş adam elmani  daldan d şd n  gord m de sen bahçalarda b larda duran adam gormedi  mi?" deyip aldı Ğamber:

Elma aĝařda olmuşdur
 Yel esip yere  nmişdir
 Kimse onu almamişdir
 O elmayı dal yolladı

Mahmud bahdı ki, elma daldan d şmeni  işi deĝil. Aldı Mahmud:

Elma dalda işlenir mi
 Edirafı dişlenir mi
 El deymese s slenir mi
 Herhal bunu y r yolladı

Ğamber ahlından; "Eyvah! Bu  lan oc mı batıracaĝ. Y r demiye başladı, ĝızın adını s yl yeceg gord n m , c riyeler duyacaĝ" dedi. Aldı Ğamber:

Elma dalda domur d zer
 Ğiçek a ar ĝ yet gozel
 Adın dersen ĝızlar sezer
 R zg r esdi yel yolladı

Bunu goren Nig r Hanım tah m l  demeyip,
 -Ğızlar beni ĝayım dutu , dedi.

Ğızlar b linden ĝucahladılar, yarı beline ĝadar koşku  penceresinden aşşa sarhiddılar. Aldı bahalım Nig r Hanım ne s yledi:

Elma aĝařda beş olur
 Yere d şerse hoş olur
 Gozel seven serhoş olur
 O elma ı y r yolladı

Bu s z  duyan Ğamber; "Eyvah felek! Ben d dan  nmişim haĝgaten. El-

mayı Nigâr göndermiş" dedi ahlından. "Ben gormedim, depeledim geçdim. Eğer Mahmud da bu elmayı depeleyip geçseydi Nigâr'ı kusedürttüğ. Aldı Gamber:

Gamber'im bu halı bilmez
Ahlım heç bir şeye ermez
Yâr elması yerde galmaz
Adın deme yâr yolladı

Aldı Mahmud:

Canım elma gozüm elma
Elma beni derde salma
Yâr yanında yerde galma
Duyduğ seni yâr yolladı

Aldı Nigâr Hanım:

Elma ağaşda allanır
Yere düşerse ballanır
Yâr elması şekerlenir
Elmanı Nigâr yolladı

düyüp kesdiler. Gamber geriye geldi.

-Be gardaş! Ben gormedim, sen gormüssün mâdem, eyi etmissiñ gordü-
ñe de. Şunu cebine goy da gelsene. Bir elmanıñ başında bir sürü bārdıñ.
Beyle olursa biz bu sahati doldurmadan geri gedemiyecüğ. Paşa da bize ga-
zab edeceg, dedi.

Alıp elmayı Mahmud'un cebine goydu, Gamber. Golundan dutup yeritdi.
Bunu goren Nigâr Hanım;

-Gızlar aşımı denediñiz mi?

-Denedüğ, dediler.

-Hangisilymış?

-Seniñ dedinmiş hanım, gusura bahma.

-Aşşā eniñ de gollarına giriñ bāri incitmeden yanına getiriñ, dedi.

Cāriyeler aşşā endi. İki cāriye Mahmud'un goluna girdi, iki cāriye
de Gamber'in gollarına girdi. Alıp bunları yavaş yavaş adımlarla sânda so-
lunda tūba gāzı gibi ırğalana ırğalana Nigâr Hanım'ın yanına getirip yan-
yana oturdurdular. Orda hal hatir soruşduğdan sonra babasınıñ yanına bun-
larıñ divan aşī olarak girdini örendiğden sonra Nigâr Hanım sordu:

-Mahmud, izniñiz ne gadar.

-Altı sahat hanım.

-Ey! Epey almışsın, dedi.

Geriye döndü.

-Gızlar!

-Buyur hanım.

-Gızlar, burdan sır çıkmaz inşallah!

-Can çıkar hanım, görhna, dediler.

-Gızlar, ben buna yedi senedir hasiretim, biliyorsunuz. Altı sahat izni var. Şu benim yatah odama götürün. Üç gat, tüy döşsek serin ki, şindiye gadar hiç muhannet eli dememiş olsun. Şu altı sahatiñ içinde, şu yedi senelik hasireti gotürek, dedi.

Cāriyeler:

-Peki hanım, dediler. Geldiler hanımın yatah odasında, gümüş gar-yolaniñ üsdüne üç gat tüy döşse serdiler ki, şindiye gadar hiç mehannet eli dememiş. Ta şu boy oldu. Geriye geldiler;

-Hanım serdik a, bek yuksek oldu. Sen hasdesin, oruya çıhamıyacan.

Dedi ki:

-Gızlar, babamnan eyi zamanımızda, babam üç ayah gümüş merdüvan yapdırmışdı, unutduñuz mu? Onu getirin de yanına dayayın.

Cāriyeler üç ayah gümüş merdüvanı da getirip yanına dayadılar. İki cāriye Nigār Hanım'ın gollarına girdi, iki cāriye de Mahmud'un gollarına girdi. Yavaş yavaş adımlarla alıp Nigār Hanım'ın yatah odasına gotürdüler. Elleriyle yavaş yavaş duta duta Nigār Hanım'ın libaslarını soydular. Arhasından duta duta üç ayah gümüş merdüvandan tüy döşen üsdüne çıkarıldılar. Geriye döndü.

-Gızlar!

-Buyur hanım.

-Gızlar o Gamber'i alın. Hasbahciye endirin. Almācınıñ kolgesine otuddurun, beli arımasın. Elmaniñ koküne de sırtını dayasın. Orda oturun. İsdediniz yerden çaldırın, çārdırın, muhabbet edin. Şāyet muhabbete dalar da sahati unudursañız!.. Sizi görüyüm, sahati unutmayın, bunları vahcında gonderek. Olur ki babam bunlara zarar eder, dedi.

-Peki.

Cāriyeler Gamber'i aldılar, hasbahciye endirdiler. Elmācınıñ koküne sırtını dayayıp Gamber oturdu. Şindiye gadar dālarda dolanmış, giz yü-

zû gormemiş adam. Orda gızları goren Gamber coşa geldi. Eyle bārıp söylüyor ki, āzından saçılan kopükler gızlarıñ yüzlerine sıçırıyordu. Onlar o muhabbetde olsun, Nigâr Hanım;

-Mahmud, de gel, dedi. Yedi senelik hasiret ikimizñ de canına yetdi.

Mahmud, üç ayağ gumüş merdüvana dōru çihiyor. Nigâr Hanım yatañ içine yatmamış ve oturmamışdı ki, Mahmud'a garşı tādil-i erkânsız davranmıyayım diye, ayānıñ üsdüne duruyordu. Mahmud da üç ayağ gumüş merdüvani yoğarıya çihdi. Dar döşsek... İkisi birbirini garşılaysın Mahmud'ın sabrı tahāmülü kesildi. Kōr komüşün gapçua daldı gibi, Nigâr Hanım'ı ince belinden gucahladı. Aldı yoğarıya galdırdı, emme galdırdına biñ kere pişman oldu. Çünkü, yedi senedir gurbet ellerde ac susuz dolanmış adam. Aldı gızı yoğarı galdırdı, emme gücü zor yetiyor. Dizleri titiremiye başladı. Gendi gendine; "Eyvah felek! Bir halt étdim. Şindi, Nigâr gücāmdan en de yatağ dērse, gücüm yetmiyor. Acaba düşer de bir yerini ārıdır mıyım? Adām, o gız ben erkēm. Erkēñ gıza nasıl olsa gücü yeter." dedi. Yavaş yavaş aşşā getiriyordu. Birez aşşā enişin Nigâr Hanım, Mahmud'dan ār gelip elinden eyle bir gayıtdı ki... Mahmud'ın eli boşa gelişin geriye, merdüvaniñ basamağlarından aşşā düşdü. Ğafası merdüvaniñ basamağlarına yere çahıldı, acışdı. Amme gendi acışdını unuttu. Nigâr Hanım da yatañ obür tarafına düşüşün nāzik bedenini inciddi. Yoğarıya gahmıya canı tahāmül etmiyerek, yatañ edirafını dōrd elli on beş kere fırlandı, yoğdur. Ayā gahdı o yanna bu yanna garyola, masa, sandaliye ne gadar varsa altlarına bağdı, yoğ. "Bu, n'öldü yav? Ben bunu bin minnetinen buldum, bir busasını almadan yitirdim. Acaba baña darıldı da düşürdü diye, cāriyelerin içine mi gashedi gétidi?" Pencereden uzandı ki, Gamber gızlara saz çalıp türku söylüyor, onların içinde de yoğ. "Eyvah felek! Sahatim geçeceg de Nigâr'ı bulamıyacām." Geriye geldi. "Vay zalım döşekler! Nigâr'ımı ne yapıñız, gayıb étđiñiz? Döşekleriñ pōçünü geriye aşdı ki ne gorsün; Nigâr Hanım gecedden yamış gartopu gibi döşsekleriñ arasında yatıyor. Döşsekler sıhmış, o nāzik bedenini gızartmış. Alı al, gırmızısı gırmızı, her gırmızı değeryüz bin gırmızı.

Nigâr Hanım;

-Mahmud, nérde galdıñ? Yatağ beni buñalddı, gelsene, dedi.

Mahmud da;

-Hanım, ben yorgun adamım, anca geliyorum, dedi.

İkisi de gollarını aşdılar. Orda birbirlerine eyle bir sarmaş do-
laş oldular ki, Ğarslı Ğayışı gibi, yerli yuhası gibi, bildiricın balası
gibi...Mart dohuzunda ĞırĞ gum yāmur yasa, goĞ çatlasa bunlarıñ arasın-
dan döşē bir Ğatire yaş enmiyordu. Onlar orda yatdı, sevda-yı serden geş-
diler. Bunlar pir elinden bādeli āşihlardı. Birbirlerine yēdi sene hasi-
retleridi. Orda ikisiniñ goksü birbirlerine deyişin bāde bunları çarp-
dı. Biri yatāñ obir tarafına, biri de obir tarafına düşdü. Yēde yāreli
Ğuş gibi yēdi kere çırpındılar ve yatdılar. Ayıhamadı Ğaldılar.

Onlar orda o hal ile duradursunlar, biz haberi Ğamber'den vērek:
Ğamber, hızı geçinciye Ğadar, elmācınıñ dibinde Ğızlara saz çal-
dı, türku çārıp bārdı. Hızı geşdikden sonra, yanı osandıĞdan sonra;

-Ğızlar, bi yol sahate bahın hele, dedi.

Ğızlar sahate baĞdılar.

-Ğaşih, iziniñiz yarım sahat geşmiş, dediler. Ğusura baĞma.

O zaman Ğamber;

-Vay, ocāñız bataydı Ğızlar, Ğusuru Ğünahı Ğaldı mı? Ben ölsem Ğa-
sefet dēyil, Ğardaşım ölürse dūnyada hasiret Ğedecek, diye merdūvana dōru
Ğoşdu, cāriyeler de peşi sire.

Ğoşa Ğoşa koşke çıĞdı Ğamber ālıyarah. Ğızlarıñ Nigār Hanım'ınan
Ğardaşı Mahmud'u gotürdü odayı gormüşdü zaten. Ğamber dōru oduya Ğoşdu,
yataĞ odasına. Mahmud Ğapı tarafına düşmüşdü, Nigār da obir tarafına düş-
müşdü. Ğamber Ğapıyı açıp da Ğapınıñ arĞasında Ğardaşı Mahmud'u arĞa üsdü
yatmış, beñzi geşmiş, golları iki tarafa serilmiş, dişleri birbirine kit-
lenmiş yatar Ğorüşün -dādan enmiş adam, bayılmışı bilemedi- Nigār Hanım
Ğardaşımı öldürmüş belledi. ālıyarah üsdüne düşdü. ālıyor, feryād ēdiyor,
Ğardaşınıñ āzındaki kopükleri yalıyor, Cāriyeler geldiler.

-Ğaşih niye ālıyoñ, dediler.

-Ğızlar, ben ālamıyım da kimler ālasıñ. ālıya ālıya yēdi senedir
arayıp dolandımız zalım, Ğardaşımı öldürmüş. BaĞa kim ālar benim Ğarda-
şıma?

O zaman cāriyeler Ğamber'i dutdu, Ğaldırdı.

-ālama āşih. Biz Ğardaşını ēyi ēdek, dediler.

Ğamber ayā ĞaĞdı, Ğızlarıñ elinden dutdu.

-Vay Ğızlar, āziñıza Ğurban oluyum. Sizde ölüyü dirildeceg divā mı

var, dedi.

-Sen dur, biz ğardaşını eyi ederüg, dediler.

Ġırh tene cāriye. Yığirmisi Mahmud'ın tarafına toplandı, yığirmisi Nigār Hanım'ın edirafına toplandı. Yüzlerine gulsuyu seperek, burunlarına ruh ğohladarah o yanna bu yanna ūraşırken bunların ikisiniñ ahlını başına getirdiler. Ğollarından dutup ikisini de tüy döşsen üsdüne yanyana ğoydular. Yarım sahat de böyle geşdi, tam bi sahat izinleri geşmişdi. Bunları yatın üsdüne yan yana ğoyuşun Ğamber ğarşısına geldi.

-Ğardaş Mahmud! Ben hasbaĥcadayken izinimiz yarım sahat geşmişdi. Aşşā yoharı yarım sahat de burda geşdi. Bi sahat izinimiz geçiyor. Durma, ğedek. Paşa bize ğazab eder, dedi.

-Neriye ğedecük, dedi Mahmud.

Ğamber:

-Ğedecān yeri sen bilmiyon mu? Nerden izin aldıysan, oruya ğedecaksin.

Dedi ki:

-Ğardaş! Ben ta Ğenşğahraman şeherinden ğoşa ğoşa Eset Paşa'ya divan āşī olarak gelmedim. Ben Nigār Hanım'ımı arıyordum. Bunu da biliyon.

-Ulan isim yasaĥ.

Nigār dedi ki:

-Ğamber burda deyil, isim dışarda yasaĥ, ğorĥma.

-Ben paşaya divan āşī olarak gelmedim. Ben Nigār'ımı arıyordum, buldum ğardaş. Sen divan āşihli yapmıya maraĥlıysan, paşa orda, sen de burdasın, ğet, dedi.

Ğamber o ğadar yalvardı isirar ettiyse de;

-Ğebertsen ğetmem Ğamber, dedi.

Nigār da utanıyor.

-Mahmud, olur ki babam saña bir zarar eder. Ğet de gine ğeliñ, diyemiyor.

Ğamber baĥdı ki ğetmiyeceg ālıyarah;

-Sen ölecēñ, baña da sebep olacāñ, dedi.

Bunu çek etti, yataĥdan aşşā endirdi. Belinden ğucaĥlayıp ğapıya dōru zorladı. Ğapınıñ oğüne ğelişin sövelere elini yamaşladı Mahmud.

-Ğollarımı ğırsan ğetmem Ğamber, dedi.

Ğamber ğapıdan çıĥdamadı. Çıĥdamayışın tēciz ğaldı, ālamıya

başladı. Gamber'in ālamasına dayanamıyan Mahmud;

-Gardaş, mādem ālıyoñ, tahamül edemiyöñ, seniñ hatireñ için gedi-
yim. Yalñız dilime iki hane sözüm geldi. Beni guver, şu sözlerimi
de söylüyüm, ondan sonra gèdek, dèdi.

Zaten Gamber gapıdan çıhardamıyordu. Mejburi olaraq biraħdı. Mah-
mud geriye dönüp sazını bārına basıp da aldı bahalım orda Nigâr Hanım'a
ne söyledi?

Bir söziim var Nigâr seniñ gatında
Deyim Nigâr demeyim mi ne dèrsiñ
Dèsem öldürürler demesem öldüm
Deyim Nigâr demeyim mi ne dèrsiñ

Nigâr Hanım;

-Gızlar, dèdi.

-Buyur hanım!

-Gızlar, şu benim sazi getirin hele. Mahmud baña birşey söyliyecek.
Açıklamassam heralda söyliyemez, dèdi.

Gızlar, Nigâr Hanım'ın sazını getirip eline verdiler. O da bārına
basıp da aldı bahalım Mahmud'a garşılığ ne söyledi?

Safa geldiñ safa ömrütüñ varı
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme
Yoluña goymuşum bu datlı canı
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme

Aldı Mahmud:

Seniñ için geldim ben bu hāneye
Bülbül feryād eder gül-i rāneye
Dilim dutmaz halım şudur demeye
Deyim Nigâr demeyim mi ne dèrsiñ

deyişin Nigâr dèdi ki; "Heralda bunıñ haşlı yoħdur. Gurbetden gel-
miş. Benden para isdiyecek de utanıyor. Aldı Nigâr Hanım:

Yıldız olan hizmet eder aylara
Yohsul olan çevrülürler baylara
Çıham yücelere inem çaylara
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme

Bu sözü duyan Mahmud'un içi hüznünlendi. Gendi gendine; "Vay Nigâr!"
dèdi. "Ben de bir şah ölüydüm. Seniñ aşğ ı sevdāndan bütün varımı batır-

dım da şindi yanında yohsul düşdüg hemi, dedi, ahlından. Aldı Mahmud;

Aşılarda şöret galmaz şan geder
Ah êtdigce gozlerinden gan geder
Yare bir söz diyene gadar can geder
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersiñ

Aldı Nigâr Hanım;

Safa geldiñ gel gel otur yanıma
Sitam sözüñ kâr éyledi canıma
Her ne sözüñ varsa Nigâr Hanım'a
Söyle bey Mahmud'um söyle çekinme

Aldı Mahmud:

Ben Mahmud'um zâri zâri âlayım
Hasretiñle ciyerimi dâlayım
Bir belgüzar vèr ki gönüm éleyim
Deyim Nigâr demeyim mi ne dersiñ

dèyip kesdiler. Nigâr Hanım;

-Evet Mahmud, dedi. Ben saña bir belgüzar vérecâdim ki ben ahlına düşdügce ona baña da gozüñü gönüñü éliyesin. Dur vériyim, dedi.

Nigâr Hanım sandınıñ başına gètdi ki, Mahmud'a nişâne belgüzar getirsin. Mahmud da Nigâr'a bahıyordu. Gamber, zaten sahat geşdi, tahâmül edemiyor. Mahmud, Nigâr'a baharken, Gamber Mahmud'u gucahlayışın gapıdan çıharddı, merdüvanlardan aşşâ endirdi. Arhadan gucahladı. Ayahlarını diri yorsa da sürükleyip gotürüyor. Nigâr Hanım sandını açar aşmaz, zamanında babası Urum girâlından harac olaraq bir yâlih almışdı. İsimini "Mısır Yâ-lî" goymışlardı. Gızıynan arası éyiyken; "Bunu anca gızım sen mâfaz éder-sin" diye Nigâr Hanım'a vèrmişdi. O yalih Nigâr Hanım'ın gozüne ilişdi. "Bütün milleti temsil eden bir yâlih anca benim Mahmud'uma nişâne olarak yarar" dedi. Yâli alıp bunların peşinden goşdu. Elmâşlarınıñ sırasına aşşâ Gamber Mahmud'u gucahlamış, öveşlemiş gotürüyordu. Nigâr gelip yetişdi.

-Mahmud, bu yâlih benden sana belgüzar olsun. Ben ahlına düşdügce buna bah da gozüñü gönüñü éle, deyim Mahmud'ın goynuna soşdu.

Elini geriye çekerken, Nigâr Hanım'ın barmânda altın yüzü varıdı, yüzün gaşı dahıldı, yâlin pöçü çıhdı, giravat gibi yahıya aşşâ sallandı. Mahmud, Nigâr'a bahıyordu. Yâlin çıhip da sallandından heç haberi olmadı. Gamber de Mahmud'u gotürme çabasındaydı zaten, heç gormedi. Nigâr da;

"Mahmud, yâlih çıhdı, geri dep" demiye utandı. "Goreller adam, iki tene-
ler. Bir sürü yolları var. Gederken deperler içeriye" dedi, geriye döndü.
O geriye geldi koşke oturdu, bunlar da gapıdan çıhdılar, amma Mahmud'ũn
heç getmiye gönü yoğ. İki eliyen Gamber, golunuñ pazusundan dutdu, Mah-
mud'u sürükler bir vaziyette gotürüyor. Nigâr Hanım'ın-gelip de yerine
oturuşun- içine bir acı düşdü. "Eyvah felek!" dedi. "Ben gendi elimden
gendi ayâma keser vurdum. Bunların birisi baña bahıyordu, sevdâlıydı za-
ten yâli gormedi. Biri de onu gotürme çabasındaydı, o heç fargında deyil.
Bunlar eyer béylece babamın yanına geder lerse, babam yâlin o pöçünü go-
rürse tanır, bunları öldürtür" dedi. Bunu içerisine yer eden Nigâr Hanım'ın
içerde aşğı oynayıp arhasının üsdüne bayıldı. Cāriyeleri başına toplandı-
lar. Yüzüne gulsuyu filan seperken ahlı başına geldi.

-Hanım ne yapıyoñ. Gayrı hanımın mâşugası geldi. Bundan sonra gu-
ler oynar, bizimden datlı datlı gonuşur diye biz de seviniyorduh. Sen gi-
ne bayılmıya başladın, hemen gozünden ıramadan.

-Gızlar, iş bildiñiz gibi deyil. Sazımı baña getirin, dedi.

Nigâr Hanım'ın sazını getirip eline verdiler. Nigâr Hanım āliya-
rah aldı bahalım orda gendi gendine ne söyledi?

Geliñ gızlar geliñ goruñ halımı
El elden üzüldü yâr elden getdi
Bir nişâne verdim belgüzar deyi
El elden üzüldü yâr elden getdi

Gamı def olmadı, Nigâr Hanım aldı bi dā:
Ben bir suna idim uşdum golümden
Yâr bir şahan idi dutdu golundan
Yazıh baña yârım getdi elimden
El elden üzüldü yâr elden getdi

Aşğı ataşı geşmedi. Sözü tamam olmayarah Nigâr Hanım aldı bi dā:

Gelin gızlar Nigâr Hanım yanına
Son günümdür vācib oluñ halıma
Soyha yâlih sebep oldu yârime
El elden üzüldü yâr elden getdi

deyip kesdi. Orda ālıyip söylüyedursun, biz haberi verek Mahmud'-
nan Gamber'den:

Gamber Mahmud'ũn gol pazusundan iki eliyen dutmuş, Mahmud'ũn get-

miye gönü yoğdur, sürükler bir vaziyette götürüyordu. Yolda giderken yolun sâ tarafında bir gayfeden birez saz ve beyit sesleri gılaşlarına dâdi. Bunu duyan Mahmud, zâten Nigâr'ın yanından çıhdı, tahâmilü yoğdu. Gölunu eyle bir sıldki ki, Gamber'in elinden aldı. Gelip gayfeden içeri girdi ki, bunlar on gün evel gödurdü, paşanın divan âşihları. Yığirmisi bi tarafa oturmuş, yığirmisi bir tarafa oturmuş, orda saz çalıp türku söyleyip beş-on gurus ekmek parası gazanmıya uraşıyorlardı. Bunlar gâpidan girer girmez âşihlar gordüler ve tanıdılar.

-Buyurun üstâdım, dediler.

Bunlar geçip ireliye üsd başa oturdular, yan yana. Oruya oturur oturmaz, zaten Nigâr'ın hayâlî Mahmud'un gözünüñ oğünden heç getmiyordu. "Âşihlar beyit söyleñ" demiye de lüzüm galmadı, eşğî coşa geldi. Sazını çekip gılıfından çıkarıp da aldı bahalım Mahmud orda ne söyledi?

Boğün ben bir gozel gordüm
Başında al valası var
Gâsdeder canım almiya
Bilmem ki ne belâsı var

Çızıñ şekli şimâlından başlıyışın Mahmud, Gamber; "Eyvah! " dedi. "Çızıñ şekli şimâlından başladı. Çızıñ adını söylerse ocâmızı batıracağ." Yüzüne bahışın yâlî orda gordü. Gamber şindi; "Mahmud, yâlih çıhmış, dep" dese âşihlar duyacağ. Getse depse, gorecekler. "Ulan, bu bize sebeb olacağ" dedi, ahlından. "Benim gârdaşım ârifdir. Siyâsetle bir söz söylesem, acaba anlar da gendi içeriye deperse belki kimse gormez. Aldı Gamber:

Eyvah gârdaş bize n'olmuş
Açıldıñ gârdaş açıldıñ
Her tarafıñ düşman dolmuş
Açıldıñ gârdaş açıldıñ

deyişin, Mahmud coşa geldi. "Ulan benim gârdaşım beni bēnmiyordu. İkide bi yol sazıma sarılıp gârşıma duruyordu. Demek ki ben boğün Nigâr'ın yanından çıhdım için eyi söylüyom de gârdaşımıñ hoşuna gēdiyorum. Açıldıñ, diye düşmanlarıñ içinde beni metēdiyor." O; "Yahan açılmış" dedi amma, o da eyle anladı. Aldı Mahmud:

Ben boğün yârime vardım
Gülün şefdâlisin dērdim
Bir yâlih belgüzâr aldım
Câriyesi lalası var

Ġamber; "Eyvah felek!" dedi, ahlından. "Anladamadıh." Aldı bi dā:

Gēdenlerden bir hisse al
Ya topla ya engine sal
Bize zeval vērir bu hal
Açıldıñ ġardaş açıldıñ

Mahmud ahlından; "Vay gozünü yeyim ġardaş. Beni nasıl metēdiyor şunlarıñ içinde" dedi. "Açıldıñ diye." Aldı Mahmud:

Ben Mahmud'um yāre vardım
Arayıp Nigār'ım buldum
Tüy döşekde zevkin ġıldım
Gozelleriñ ālāsı var

Ġamber ahlından; "Eyvah felek!" dedi. Aldı Ġamber:

Sen ēden Ġamber'i candan
İlikden damardan ġandan
Ayrırlar seni benden
Açıldıñ ġardaş açıldıñ

Bunlar orda söyliyedursun.. Bunlar ġapıdan girer girmez, zāten āşihlar yālī gormüş ve tanımışlardı. Bunlar geçip de oturuşun, zāten iki tenesini içlerinden ġaçırdılar, ġaş göz işaretiyken. "Bunlar geldiler bizim ekmāmize sebep oldular. Eğer bunları, biz bēyle cürm ü meşrud paşaya yahaladır da öldürddürürsek gine ekmāmiziñ başına geçmek ēhdimali var" dediler.

Ġaçan āşihlar dōru divan oġüne geldiler. Ġapıyı vurup içeriye girdi, paşayı selamlayıp huzüre durdular. Paşa bunları ġorüşün sıçırayıp a-yā ġahdi, ġılıcını çekip ġınından çıhardı.

-Ulan, ben sizi burdan ġoarken, arhanızdan yuksek lisanla bārma-dım mı? Ġanġınızı bu mejlisde ġorürsem, ġafanızı kesdiririm, demedim mi?

-Bārdıñ paşam, dediler.

-Niye geldiñiz ya?

Dediler ki:

-Paşam! Paşamıza zarar geldini isdemedimiz için canımızı dişimize tahdi, geldik.

-Peki, paşaya bir zarar gelse, āşih paşanıñ zararını önliyebilir mi, dedi.

-Önleyemez paşam amma, paşasını āşih haberdar ēder, dediler.

-Ne olmuş? Zararım neyse söyleñ bahıyım, dedi.

Dediler ki:

-Paşa! Biz seniñ yanında çoñ mayışını aldıñ, ehsanıñı aldıñ. Ekmek yedik, su içdig. Onuñ üçün sen de bizim her ahlâgımıza alışmış ve öğrenmişdiñ. Bizi her isdediñ yere sera serbes gönderiyorduñ. Biz de getdimiz yerlerde seniñ namusuña bir hile , bir kirlilik düşünmeden temiz olarak geriye geliyorduh.

Paşa, namus lafını duyuşun bütün tüyleri ayağ üsdü gahdı. İreliye geldi.

-Ulan, namusuma ne oldu? Çabuh söyleñ, yoħsa gafañızı kesdiririm, tahāmül edemiyom, dedi.

-Mısāde buyur paşam, söylüyek de gine kes, dediler. Bundan on gun evel gelen o iki abdalı sen bizim yerimize goyarah -bizim ahlâgımızı öğrenediñ için onlar da bunlar gibi temiz olur diye- gızıyın koşküne göndermissiñ. O çocuğ orda hasde zāten. Ne yapıdını, ne oldūnu bilmiyor. Orda nasıl hēsaba getirdilerse, seniñ Urum gıralından harac aldıñ Mısır yālını çalmışlar, dediler. İkisi iki pöçünden dutmuş; "Biz Nigār'ı seviyoruz. Bunu bize belgūzar ve nişāne verdi" diye bārip duruyor, dolanıyolar paşam.

-Nerde?

-Aha şindi felan gayfede bāriyorlar, dediler.

O zaman paşa;

-Cellat, diye bārdı.

O zamanki paşalar yanlarında cellat gullanırlardı, siyāset meydanında boynunu kesdirirlerdi, ipe asdırmazlardı. İki cellat huzūre girdi.

-Buyur paşam!

-Gediñ şunlar nerdeyse, dutuñ ikisini de bālayın da alıñ baña getirin, dedi.

Cellatlar, -zāten āşıhları da tārif etti- goşa goşa geldiler gayfeye ki, hālā bunlar bārişiyorlar. Hemen ikisini de dutdular, çekdiler gollarını arhadan bāladılar, sazlarını buğazlarına geçirdiler. Gıllışlarının ucuynan çaħa çaħa alıp alıp gayfeden çıharddılar. Ordaki āşıhlar da hep şāduman oldular. Alıp dōru paşanıñ huzūrüne getirdiler. Tabi yālī depmişlerdi içeriye, gorükmüyordu yālıh. Paşanıñ huzūrüne getirip bunları dikişin, paşanıñ emri üzere ellerini çözdüler. Paşa bunla-

ra;

-Soyunun bahıyım, dedi.

Gamber şeremet şeremet soyunuyor ki; "Bende birşey bulamassa, belki gardaşımı soymaz da gurtarırır" diye. Gamber şeremet şeremet soyunurken paşa anladı ki; Gamber'de birşey yoğdur. Zâten çirkindi. Ona kimsenin birşey vermiyecene paşa da ganaat ediyordu. Gamber'e;

-Sen dur,

Mahmud'a;

-Sen soyun bahıyım, dedi.

Mahmud, bir düme, iki düme üçüncü dümeyi çözüşün, yâlih topağıynan goynundan yere düşdü. Paşa aldı ki, hağıyğı gendiniñ Urum gıralından harac aldî Mısır yâliydi. "İsmimiz zedelenmesin, kimseler bizi lisânında gonaşmasıñ" diye bir dellal çardı. Dellala yâli verdi.

-Bu yâli eliñe al, dedi. Pöçünden dut. Herkeşe gosdererek, Mısır şeheriñ çarşusunda, bazarında, mahallelerinde her bir koşesinde, herkeşe gosdere gosdere lisânıñın yetdî gadar bâr. "Paşamızıñ Urum gıralından harac aldî yâlih çalınmışdı. Hırsızlar aranıyordu, Nihayet siyâset meydanında gılcıncın boynu kesileceg. Herkeş gèdip seyretsın" diye bâr, dedi.

Dellal aldı, sohağlarda barmıya getdinde cellata dedi ki;

-Al bunu gotür. Siyâset meydanında boynunu kes. Üleşini de deñize at da gel.

İki cellat Mahmud'u, çekip elleriniñ arhasından bäladılar. İkisi iki golundan dutdu. Sürüklüyerek alıp gapıdan çıhdılar. Gamber paşanıñ ayağlarına gapandı.

-Etme paşam. Ya benim golumu da gardaşımın goluna bāla, ikimizniñ gafasını bir kesdir, ya benim hatirem için gardaşımı azad et, dedi.

Paşa Gamber'e emir verdi ki;

-Bunu da dışarı atıñ. Ben suçsuz adam öldürmem, dedi. Bunda da bir emmāre çıhsaydı, bunu da geberdirdim. Fağat bundan çıhmadı.

Gamber'iñ de gollarından dutup gapıdan dışarı atdılar. Gamber paşadan umudunu kesişin, ālıyıp feryād ederek, gendini yerden yere çalarah gardaşınıñ peşine düşdü. Ālıyor, feryād ediyor, gendini yerden yere çalıyor, başga elinden bi şey gelmiyor. Garib adam, gelip gardaşınıñ oğüne yatıyor.

-Çardaş, diyor. Sen ölüme gèdiyöñ. Bek yere basıp da ayağlarını

incitme, goksüne bas da geç.

Mahmud, goksüne basıp geçiyor, gine yatıyordu. Beyle gederken birez getdigden sonra, Mahmud aşşaya eyildi.

-Çamber! Ben ölüme gëdiyorum. Yumuşah yere basmaynan, bek yere basmaniñ benim için bir fargı yoħdur. Ben bāliyım, sen boşsuñ. Eğer hađıyđı bir gardaşımsañ, benim bir gōlayıma baħ.

Çamber yoħarı dōruldu.

-Gardaş, ğurban oluyum, seniñ için yapmıyacam iş yoħdur. Fağat ne yapacāmi bilmiyorum. Nasıl gōlayına baħacaħsam, baña anlat da baħıyım, dedi.

Dedi ki Mahmud:

-Çamber, bizi kimse bilip tanımiyor. Bize bir imdat olursa Nigâr'-dan olur, başga kimseden olmaz. Gët Nigâr'a halımı anlat, dedi.

Çamber, alıyarah Nigâr'ıñ koşküne goşdu. Geldi Nigâr'ıñ koşküniñ sur ğapısından içeriye girdi ki, Nigâr Hanım pencereniñ oğüne oturmuş, ğafasının avuşlarının içine almış. "Acaba, babam yālī gordü mü gormedi mi? Ne haber çıħdı acaba?" Tereddüde duruyordu. Bunu goren Çamber, tahāmül edemeyip de ālıyarah aldı baħalım orda Nigâr Hanım'a ne söyledi?

İki goñül bir olana
Ayrılmah bek yaman olur
Sevdüğünden ayrılanı
Dünya Mehdi-zaman olur

Bunu duyan Nigâr Hanım aşşaya eyildi.

-Çamber! Ğurban oluyum ānıyamadım, bi dā söyle.

Çamber aldı bi dā:

Ğaşıñ döndürdüñ yaylara
Yüzüñ beñziyor aylara
Yârin atarlar çaylara
Beyle iħrar iman m'olur

Nigâr Hanım;

-Çamber, ānıyamadım, ne çayına atıyorlar? Bi dā söyle, dedi.

Çamber aldı bi dā;

Beçāre Çamber adına
Hızır yetiş imdadına
Aşıħ maşuđuñ oduna
Yanarısıa yaman olur

Nigâr Hanım;

-Gamber beyti birağ, dedi. Ne olduysa şunu baña çabucağ dilin̄nen
ānat.

Gamber dedi ki:

-Hanım! Babañ yālī, ğardaşım Mahmud'da buldu. Şindi ğardaşımı siyā-
set méydanına cellatlar gotürüyorlar ki, ğalıcınan boynunu kesecekler. Ben
saña habere geldim.

Bunu duyan Nigâr Hanım, ğeriye döndü.

-Gızlar, ben size demedim mi, el elden üzöldü de yâr elden ğetdi,
diye. Bir çārem ğalmadı gızlar, son gunüm, dedi. Beni sur penciresine çı-
hardıñ da ğeriden Mahmud'u sâ olarağ bi daha ğorüyüm. Cellatlar boynunu
kesip de ğeriye dönüncü, ğendimi surdan aşşā atıp da ölüyüm. Başğa çārem
ğalmadı, elden heç bir şey gelmez, dedi.

Cāriyeler aldılar, Nigâr Hanım'ı sur penciresine çıhardılar. Ğeri-
den ğordü kü bir ğalabalığ geliyor. Herkeş seyre geliyor. Cellatlar da Mah-
mud'u getiriyorlar, sürüklüyerek. Bunu ğoren Nigâr Hanım tahāmül edemeyip
ālıyarağ aldı bağalım orda ğendi ğendine ne söylendi?

Yerleri ğoğleri yaradan Mevla'm
Öz lutfundan bir ehsanı yetiştir
Arş-ı Rahman cümle ālem sahibi
Sen bu derde Lohman'ını yetiştir

Ben de bu sevdānıñ nesiyim nesi
Sevda beni etti candan ötesi
Ey Yā Rabbi sāhipsizler kimsesi
Hızır nebi sultanıñı yetiştir

Beçāre Nigâr'ıñ çeşmi mederden
Serim eksik deyil ğamdan kederden
Her düşğün canlarıñ necatı senden
Sırr-ı Ali öz arslanı yetiştir

deyip kesdi. Nigâr Hanım bu sözlerini söyliyüncüye ğadar Mahmud'u
da zaten sur perciresiniñ alt civarına getirmişlerdi, cellatlar. Bunu ğor-
dü. Mahmud bunu ğorüşün ğendi ğendine; "Vay Nigâr! " dedi. "Eğer sen bey-
le bir darda ğalsaydıñ, ben şindiye çoğdan ğendi ğendimi öldürürdüm. Or-
da durduñ da beni seyrediyöñ he mi zalım?" Ğeriye döndü, cellatlara;

-Beni neriye gotürüyorsanız, dedi.

-Geberdmiye, d diler.

-Siz emir gulusunuz. Paşa ne emrederse onu yerine getirmek sizin için borcdur. Yapmassanız zāten paşa sizi  ld rt r. Dilime iki hāne s z m geldi. Beş dagga olsun, baņa m saade  diņ de got rt n gine  ld rt n.

Biri d di ki:

-Yoh arħadař. Ben vazifemde suistimal  demem. Paşa duyar beni  ld rt r.

Obiri d di ki:

-Yav! Paşa ne bileceg, kerāmet sahibi d yil ya. Paşa galdı divanhā-nede, biz geldik bilmem tā n riye. şu adam isirar  diyor. Dohanmıyah iki tene s ylesiņ, ne s yl yecegse.

Mahmud'un ellerini gevşeddiler. Mahmud penceriye d ru aldı baħalım, Nigār Hanım'a tekezzā ile orda ne s yledi?

Pencereden mel l mahzun baħarsıņ
Baņa senden oldu zulum sevdiğ m
Ecel ipin bu boynuma daħarsıņ
Baņa senden oldu zulum sevdiğ m

Aldı Nigār Hanım:

Pencereden mel l mahzun baħarım
Sen g t bey Mahmud'um ben de gelirim
Senden sonra bu d nyayı yıħarım
Sen g t bey Mahmud'um ben de gelirim

Aldı Mahmud:

Benim bunda geldiğimi duymuşlar
Yalan yanlış beye ħaber vermişler
Verdiğini yağlı bende gormuşlar
Bana senden oldu zulum sevdiğ m

Aldı Nigār Hanım:

Cellatbaşı bey Mahmud'um durdurun
Mektub yazıņ bey babama buldurun
Mahmud'u bađıřlaņ beni  ld rt n
Sen g t bey Mahmud'um ben de gelirim

Aldı Mahmud:

Ucuz oldu şu Mahmud'un  l m 
Netice soldurduņ ğonca gultim 

Çekil gozoğünden dehrin zalimi
Baña senden oldu zulüm sevdüğüm

Aldı Nigâr Hanım:

Nigâr'ım der gülüm göndü gülşana
Yandı ğara bārım döndü rüşana
Mısır yağlını vërdim nişâne

Sen gët bey Mahmud'um ben de gelirim

dëyip kesdiler. Bëytlerini kesdigden sonra Nigâr Hanım;

-Cellatlar, ben gelinciye ğadar gëtmeyin, dëdi.

-Olur hanım, gëtmiyek dëdiler. Gel baħalım.

Nigâr Hanım, gëriye çekildi.

-Gızlar, dëdi. Baña bi dabā kâtnan, bi ğalem getirin hele.

Gızlar, bi daba kâtnan, bi ğalem getirdiler. Nigâr Hanım babasına selam kelim yazmadan, yazdı ki; "Dövletli babam, sensin ki bundan yedi sene evel ben esas koşkümde hasdelenişin geldiñ. 'Gızım ğasdelin'in sebebi ney? Bana söyle de ona ğore ilacına baħıyım' dëdin. Ben de o zaman; 'Baba, benim ğasdelim bir sırdır' diye saña söyliyemedim. Sır zamanı geldi, çözüldü. O zaman, ilacına baħıya baña söz vërmişdin baba. O sordun ğasdelik, ben bu olanın aşığıydım. Anca benim ğasdelimi bu eyi ederdi. O yalı ona nişane belğuzar olarak ben vërdim. Ya benim ğolumu da onun ğoluna bālıyıp ikimizin beraber siyaset meydanında ğafasını kesdirecegsin, ya yoğsa Mahmud'umu bana bāşlayıp düğünümüzü edecegsin" dëyip yazdı.

Dışarıya geldi, cellatlara dëdi ki:

-Cellatlar! Herħangınız bu kâdı babama vërirse, eğer babam eydam ğararına vërirse ölmeden evel o celladı ehya edecām. Ben ğoca bir paşa ğızıyım. Üzerim altun, inci dolu. Altunum, incim hep ona olacah. Ehya olup babamın yanından cellatlıħdan çıhsın. Yoħ babam beni biraħırsa, ğine ahd ı peymānım olsun, o celladı zengin edecām, dëdi.

Bi tenesi;

-Yoħ bacı, dëdi. Ben bu kâdı gotürüp de paşaya vërmeye ğıçım dutmaz. Dünyanın malı dünyada ğalır, dëdi.

Obiri dëdi ki:

-Yav, paşa bana n'edecëğ? Ben emir ğuluyum. Gız emreder gotürürüm, paşa emreder ğeri getiririm. Bacı sözünde durursañ ğeri getiriyim?

-Sözümdeyim cellat, dëdi.

Cellat kâdı aldı, geriye goşdu. Onlar gelinciye gadar, obir cellad da mejburi olarak orda bekledi. Cellat goşa goşa divana geldi. Çapıyı vurdu, içeriye girdi. Paşayı selamliyarak, kâdı getirip paşanın oğündeki masanın üstüne koyup geriye çekilip el bäladı. Paşa kâdı aldı, bir gozden geçirdi. Gızı yazıyor ki: "Ya beni bu olana verecegsiñ, ben bu olanın aşığıyım, ya yoğusa golunu onun goluna bälıyacağsıñ da beni de siyâset meydanında öldürecegsiñ." Okuduysa da buna inanmadı paşa.

-Benim gızım gatiyen bu sözleri baña yazmazdı. Ben bugün hêrsliyim de gozüm çatallıyor heralda, oğuyamıyorum, dedi.

Paşa husisi kâtibini çardı. Kâtibe dedi ki:

-Şunu açık lisanla bir oğ da ben bir diyim bahıyım.

Kâtip oğudu ki aynı söz, aynı yazıydı. Bunu duyan paşa, gazaba geldi, kâtibiñ elinden kâdı aldı, cırdı, bukdü, yırdı, cizmelerinin altına alıp çıynadı. Kâtibe;

-Yaz o nâmussuzun da eydam gararını, dedi. Bi dâ gızlar babasına garşı beyle gonusmasınlar.

Kâtip Nigâr Hanım'ın da eydam gararını yazdı. Cellata dedi ki:

-Bu kâdı da gotür, onun boynuna dağ. İkisiniñ ellerini yüzlerini garala. Birbiriniñ gollarına çat gollarını. Geriye dön de Mısır şehrinde ne gadar mahalle varısa hepisinde gezdür. Āleme ibret olsun. Ondan sonra gotür, siyâset meydanında ikisiniñ boynunu da kes. Üleşlerini deñize at da gel, dedi.

-Peki.

Cellat kâdı aldı goşa goşa geliyordu. Mahmud bardı. Tabi Nigâr Hanım boş, cellata garşı seyirdi.

-Cellat ne haber?

-Hanım soğuh haber, dedi cellat. Aha eydam gararınıñ.

Nigâr Hanım;

-Sağolasıñ cellat, soğuh haber deyil, dedi.

Cellatın elinden kâdı aldı, gendi boynuna gendi eliyen geçirdi, gelip Mahmud'un yanına durdu. Bunun golunu da getirdiler, Mahmud'un goluna gayımca bäladılar. İkisini birbirine bäladılar. Ellerini yüzlerini garaladılar, masğara hâline getirdiler. Geriye dönderdiler. Mahmud siyâset meydanınıñ ne tarafda oldunu bilmiyordu., fağat Nigâr Hanım biliyordu.

-Cellat! Siyāset meydanı Şu tarafda ğaldı. Nere gotürüyöñ, beni dönderdiñ?

-Hanım, babañın emri üzere dönderdim, dedi. Mısır Őehriniñ bütün mahalle, çarŐu her tarafını gezdirecām, ondan sonra aynen gine buruya getirecām seni.

-Babam, beni rezil etmiye çalışıyor amma ğolum Mahmud'un ğolunda olduğdan sonra cehenneme ğadar yolun var cellat. Nere gotürüyorsañ gotür, dedi.

Ēeriye dönderdiler. Millet peşinde. O yanna bu yanna gezdiriyorlar bunları. Herkeş bütün toplandı. Kimisi -yaŐlılar- bunlarıñ hāline aciŐıp zarileniyorlar, genÇler de bunlarıñ hāline tān edip ğulüŐe ğulüŐe dolaniyorlardı. Ēamber de ālıyor, feryād ediyor, gendini yerden yere çalıyor. Elde başğa çaresi ğalmadı. Gelip ğardaŐınıñ oğüne yatıyor.

-ĒardaŐ diyor. Sen ölüme ğediyon. Ayānı bek yere basıp da acıtma bāri, goksüne bas da ğet.

Bir zaman dolandığdan sonra, bir tene ihdiyar geldi. Ēamber'in ğolundan dutdu. Dedi ki:

-Ölum! Şu bizim paŐanıñ ğızı, herkeş tanıyor. Bu olan seniñ neyiñ ki bu ğadar gendiñi yerden yere çalıyoñ, saÇını başını yoluyoñ. Ēediyöñ oğüne yatıyoñ, goksüne basdırıyoñ?

Dedi ki:

-Amıca! O siziñ paŐanızıñ ğızıysa, bu da benim ğardaşım. Benim ğardaŐıma el ālar mı? Anca ben ālıyom, bēyle yapıyorum.

Dedi ki:

-Ölum, ğardaŐına āla, ālama demem de yalıñız sen bēyle gendiñi yerden yere çalmaynan, ğardaŐıyıñ oğüne yatıp da goksüne basdırıp da ğeçirmeyinen bir menfaatiniñ olmaz.

-Ne yapıyım emmi? Siziñ gibi büyüklerden bir menfaat olursa olur, yoksa ğediyor işde.

Adam dedi ki:

-Ölum! Hepimiz de bunlarıñ halına acıyoruğ, acımaz deĒilik. FaĒat elimizden gelen bir çare yok. Bunlarıñ halına acımayan, zaten vijdansız sayılır. Bunların oğünü alacağ bu Şeherde bir adam var. Anca alsa alsa oğünü o alır. Başğa kimsemiz alamāğ.

Ēamber ihdiyarını ellerine sarıldı.

-Emmi gurban oluyum, kimdir o adam?

Dedi ki:

-Ölüm paşanın bir emmisi vardır. İsmine Hasan Ā dērler. Anca o adam alır bunun oğünü.

O zaman Gamber'in tinn gafası yerine geldi. İhdiyara gayımca sarıldı.

-Emmi gurban oluyum, ben Hasan Ā'yı çoğ yahinen tanırım. Fağat evünü bilmiyorum. Etme şunu baña gosder, dedi.

-Gel gosderiyim, dedi adam. Gamber'in oğü sıra, Gamber peşi sıra goşdular. Goşa goşa Hasan Ā'nın gapısının oğüne geldiler. Adam dedi ki:

-Ölüm işde bura. Goca paşanın emmisinin evü, biz girmek. Sen zaten ölmüssün alıyanın yoğ.

Gamber gapıları tahır tahır dayadı. Hasan Ā, zaten bunları Nigâr'in koşküne gonderirken ordaydı, gonusduyduğ. Orda zaten iki sahat oturuyor. Bunlar gëtdiler altı sahat. Hasan Ā orda iki sahat gadar oturmuş, evüne gelmiş. İhdiyar.. Elbisesini çiharmış, gecelik elbisesiyen gafası, yüzü açığ, ayā yalnihay yatānın üsdüne uzanmış diyeniyor. Hëç kimsesi yoğdur. Öl, gız, avrat hëç bir şeysi yoğ. Gamber alıyarah geldi, Hasan Ā'nın ayağlarına gapandı. Hasan Ā, ayā gağdı.

-Ölüm Gamber ne oldu?

-Sorma emmi, dedi. Ne olacah paşa, gardaşım Mahmud'unan gızı Nigâr Hanım'ı cellata verdi. Cellatlar dolandırıyorlar ki, siyâset meydanında gotürüp gafasını kese, üleşlerini deñize ata. Ben sana habere geldim.

Hasan Ā, yatāndan fırladı.

-Ben zaten bugün için yaşıyordum, dedi.

Ğağdı.. Aceleyen ayağlarını geyemedi. Gavunu da gafasına örtemedi. Gecelik elbisesiyen.. Duvardan basdununu aldı.

-Ni yannı gëtdiler ölüm?

-Emmi, şu arha soğahdan döndüler, dedi.

O yan soğahdan döndüler, oğlerine çihdılar ki Mahmud'unan Nigâr Hanım oğde, iki cellat gılışlar ellerinde peşlerinde, bütün ehâli arhaları sıra... Kimi gulüyor, kimi tån ediyor, kimi zarilenereg dolanıyorlar. Bunu goren Hasan Ā, ireliye geldi, bosdununun ince tarafından dutup da gağardlı tarafıyan cellatın birinin gafasına eyle bir çarpdı ki, gağard göpup fırladı gëtdi altdan yoğarı. Cellat geriye sıçıradı.

-Emmi baña niye vuruyon? Ben emir guluyum.

-Bunları alıñ da geliñ bahıyım arham sıra, dedi.

Milleti gödular. Hasan Ā, mejburi olarak bunları arhasına alıp dōru gelip paşanıñ huzürüne durdular. Paşa bunu görüşün sıçırayıp yerinden gahdı. Gılcını çekip gınından çıkardı. Cellada;

-Ulan nāmussuz adam, beni çatlatmağ mı isdiyōñ sen, buraya niye getirdiñ? Ben saña buruya getir, dedim mi dedi.

İreliye zorlayışın, Hasan Ā oğüne geldi.

-Dur paşam gazablanma, celladıñ günahı yoğ, ben getirdim, dedi.

-Niye getirdin?

-Ben, dedi. Āşımı saña verirken; 'Benim āşım bir gabāt işlerse cezasını baña bırakırsan āşımı saña veririm. Yoğ sen cezā verecaseñ, ben acısam āşım da ac olsun' dedim. Sen de; 'Emmi āşın ne gabāt işlerse cezasını saña verecām. Sen de ne ceza verirsenñ ona razı olacām' dediñ. Vezirlerin de bütün duydu. Ben de āşımı saña verdim. Ben gelmeden sen benim āşıma neden cezā verdiñ? Gızına cezā verirsenñ, verebiliñ, o seniñ gızıñ. Benim āşımıñ cezasını benim vermem ilāzım. Gatiyen seniñ verdiñ cezāya rāzı deyilim, dedi.

Paşa da dedi ki:

-Emmi, evet saña söz vermişdim, amma seniñ āşığıyın beyle gabāt işliyecāni ben hatirimden bile geçirmiyordum. Ufağ defek gabātı olursa, emmim cezālar, ben de razı olurum, demişdim. Seniñ āşın eyle bir gabāt işledi ki, anca gebermesi pekler. Başga kimse elimden alamaz.

O zaman Hasan Ā;

-Eyleyişin, önce benim ölmem ilazım, sonra da āşın ölmesi ilāzım, dedi. Evelce benim gafamı kesdir cellata, sonra āşımıñ gafasını kesdir. Benim canım bedenimdeyken, gatiyen āşımıñ gafasını kesdirmem, dedi.

-Eyle mi?

-Eyle.

-peki emmi, dedi. Sen āşına ceza verseñ ne gibi cezā veriñ?

-Rāzı oluñ mu cezāna, dedi.

-Olurum, eyi cezā verirsenñ.

-Eyle bir cezā veriyim ki olana, dedi Hasan Ā, bütün āleme ibret

olsun.

-Ver bahıyım, ne cezāsı, dedi.

Dedi ki:

-Benim yiğenimin zâten satılığ çağı gelmiş. Bu iki gönül birbirini sevmiş. Bunları birbirine ahd-i nikah edelim, şeherden göalım. Géderler orda burda sürünürler. Bu onlara ölümden zor.

-Vêrdin cezâ bu mu, dedi paşa.

-Bu ya. Varsın orda çileleri çeksınler.

-Beyle cezâyı baña da ver, dedi. Demek ki sen benimnen êleniyon.

Bâlayın, dedi.

Hasan Â'nın ellerini bâladılar.

-Gotürün, evelce bunun gafasını kesin, sonra da aşihların gafasını kesin.

Bunları alıp eylece gapıdan çıhdılar. Hasan Â âliyarah gapıdan çıhışın, paşa tahâmül edemedi.

-Ulan bu ihdiyarın kimi yoh, kimsesi yoh, yanımda galdı. Ben bunun burda gafasını kesdirirsem, bütün âlem baña tükür nâlet eder. Huzur-u mahşerde Cenâb-ı Allah bunu benden sorar, dedi.

Goşdu arhaları sıra. Divan oğünde yetişdi, geldi emmisini aldı cellatların elinden. Çekdi, iplerini çözdü, geri getirdi. Gucahlayıp bārına basdı.

-Gözüm emmi! Bütün emsal ü ahranıyın içinde biyaz sahalını gana boyama, vazgeç bu işden, dedi. Bunları benim elimden ancah Azrayıl alır, başga kimse alamaz. Ben bunları geberdecâm, ahd ı peyman êtdim. Vazgeç gendiñi öldürddürme.

O zaman Hasan Â;

-Öleceg mi bunlar?

-Muaggağ öleceg.

-Eyleyşi paşam, dedi. Gine benim emrimle olsun da golay ölümnen öldürek, zor ölümle öldürmüyek.

Dedi ki:

-Emmi! Ölümün zoru golayı olur mu?

-Olur paşam, dedi. Şindi siyâset meydanında cellat, gılcınan vurup da boynunu tomurursa, zor ölüm olur ki, buna tahâmül edilmez.

-Peki golay ölüm nasıldır?

-Golay ölüm şeyle, dedi. Paşam, bunların ikisine bir sandıh yapırağ. Sandıa goyağ deñize atağ. Deñiz gotürsün, burda öldürmesin de nêrde

öldürürse öldürsün. Bu kolay ölüm. Heç değil mi goztümüz gormez.

Hasan Ā, burda ahlını şuruya bekıtmışdı. "Bunlar eğer birbirlerine pir elinden bādeli āşıh olmasalardı zāten bu gadar ızdırabları çekmezlerdi. Pir elinden bādeli āşıhlarsa, belki bunlara bir yardım eden olur." Hasan Ā, bunu düşünmüşdü. Hasan Ā bunu söyleyişin paşa ahlından dedi ki; "Ulan şu ihdiyar canını gurtarsın."

-Peki emmi, seniñ dediñ gibi öldürek, dedi. Goş, onları cellatların elinden al. Gotür o yapırdım zindan koşkünden cāriyeleri dışarı et. Onları ordan al, gêtsinler. Oruya hapset. Ğapıyı üzerinden gayımca da kitle. Ğapıcıya söyle öldürmüyecek gadar yiyecek versinler, dedi. Sandı yapırdımı senden isderim.

-Peki.

Hasan Ā, goşa goşa geldi, cellatların elinden aldı bunların ikisini de. Paşanın gizına yapırdı zindan koşke gotürdü. Cāriyeleri ordan azād etdi, godular. Ğapıcıya tembēh etdi.

-Bunların ellerini çöz. Yav durun baħalım, burda duruñ. Bu gadar yumuşaddım, inşallah oğünü alırım, dedi.

-Saol emmi, dediler.

Ihdiyarın ellerini öpdüler. Nigār Hanım'nan Mahmud içeriye girdi. Ğapıcı da Ğapıyı kitledi üstlerinden. Hasan Ā geri geliyor. "Neyse, hērsi geşdi. Ben bunuñ oğünü alırım" diye düşünerek geliyordu. Hasan Ā gelirken baħdı ki, bir sandıhçı usdası divandan çıhmış, acele acele gēdiyor. Annadı ki buna tembēh etdi. Usdanın oğüne çıhıdı.

-Usda dur baħlıyım.

Usda durdu.

-Nerden geliyoñ ölüm?

Dedi ki:

-Emice paşanın huzüründen geliyom.

-Neye gētmışdiñ?

-Paşa beni çārmışdı. 'İki adam sıacaħ gadar sandı Ğaç gunde yapañ' dedi. Ben de; 'Üç gunde yaparım' diye āzımdan çıhıdı. Şindi gēdiyom ki yapam. Beni avara etme. Belki yetişdiremem de paşa beni öldürür. Baña bir zarar eden!

Dedi ki:

-Ölüm, paşanın öldürmesine lüzüm Ğalmamış, sen gendi gendiñi öl-

dürmüssün zaten.

-Neden?

-O sandıh paşanın emriylen yapılmıyor, benim emrimle yapılıyor. Seni üç gunde çıhardın sandı ben bennem. Paşa da o zaman; "Sen nasıl usdasın ki, yapdın sandıh beğanilmedi?" der, seniñ gafanı derhal kesdirir.

-N'edecüg ya?

-N'edecän, ocā batasıca. Çölü çocū ortada goyacän sen, dedi. Ben bir ifāde veriyim de goş geri get. Oruya var. Paşayı selamla, huzüre dur. Paşa "Niye geldiñ?" diye saña sorar. Dē ki: "Paşam! Ben fahırım. Tükanım da çölümün çocumun ekmek parasını çıhardmağ için var gücümle çalışıyorum. Seniñ muafızlarıñ gelip de; 'Paşa seni isdiyor' deyişin görhdüm. Acaba ben paşaya ne gabāt işledim? Paşa beni ne yapacağ, diye gorha gorha huzürüne geldim. Sen de; 'İki adam sıacağ gadar bir sandı kaç gunde yapañ?' dediñ. Benim de birdenbiriye azımdan çıhdı üç gun diye. Yolda gederken hesāb etdim, ben üç gunde bu sandı çıhardamam paşam. Sen de gazaba geliñ, beni öldürün. Çolüm çocum ortalıhda galır." diye yalvar dedi. O zaman "Kaç gunde yapañ?" diye saña sorar. "Anca bir ayda yaparım" de.

-Beni öldürürse?

-Ben geliyom ölüm, seni gurtarırım. Sen yörü.

-Peki.

Usda geriye geldi, paşayı selamladı, huzüre durdu. Paşa;

-Niye geri geldiñ, dedi.

Usda, Hasan Ā'nıñ öretdi ifādeyi paşaya ahdardı. Paşa döndü vezirlerine;

-Bahın, dedi. Bir ayda iki adam sıacağ gadar bir sandı yapan usda, çocuklarının ekmek parasını gazanabilir mi, gazanamaz mı?

Vezirleri;

-Gazanamaz, dediler.

O sırada Hasan Ā gapıdan içeri girdi. Paşa Hasan Ā'ya baħdı.

-Emmi bilmiyor belleme, dedi. Gine bu iş senden gopdu.

-Ne işi paşam, dedi Hasan Ā.

-Bu adam demin geldi. İki adam sıacağ gadar bir sandı üç gunde yaparım, dedi. Şindi gelmiş, bir ayda yaparım diyor. Bunu muaggağ sen oğütlediñ gonderdiñ, dedi.

O zaman Hasan Ā yavaşca geriye döndü.

-Gèdiyorum paşam, dèdi.

-Nère?

-Heralda benden bèzdiñ. Beni öldürmüye çalışıyoñ sen. Verdĩn mayışı çohsunduñ. Bãri gèdiyim de evümde acımdan ölüyüm. Birañ benim yaşamı, dèdi. Ben bu adamı nèrde buluyum; ben ihdiyarım yav, anca geliyorum.

Paşa geldi Hasan Ā'nıñ huzürüne durdu.

-Dur emmi gızma, dèdi. Gine seniñ sözüñ olsun, hay hay. Ulan gèt bir ayda yap da baña haber ver.

Usda çıhdı, gètdi. Hasan Ā hergun iki sahat ğadar oturuyor paşanın huzüründe gèdiyor, demişdük. O bir ay zabahdan geldi, añşam dayre paydos oluncuya ğadar oturdu. Hèç bir sãniye de paşayı boş birañmadı. Azarladuñca sesini kesdi. Bir ay ũraşdı emme hèç on paralıñ bir menfaati olmadı. Yanı paşanıñ fikrini deyişdiremedi.

Uzatmıyalım, sayılı gun tez geçer. Birgun Hasan Ā ũraşıp yatıyor, paşaya ısrar èdiyor, yavuncuyor èylie dutuyordu. Usda geldi ğapıyı vurdu, içeri girdi. Paşayı selamladı.

-Paşam emrètmiş oldũñ sandıñ emriñde hazır, dèdi. O zaman paşa, ayã ğahdı, emmisine;

-Ğağ, dèdi. Ğağ yeter. Bir aydır ğafamı yorduñ. Gèt onları deñizin ğıyısına gètür, bala ğayımca. Ben de geliyorum. Orda gozümũñ oğünde sandıa ğonacağ, deñize atılacağ. Dutulma yoğ, ğedeceg dèdi.

Hasan Ā, umudunu kesdi.

-Peki, dèdi.

Ğahdı Āliya Āliya Nigâr'ıñ zindan koşküne geldi. Ğapıyı aşdı, içeri girdi..

-Geliñ yavrum, dèdi. Bir ay ũraşdım amma, ne yapıyım, başga çãre olmadı, ğurtaramadım sizi, dèdi. Sizi birbiriñize mefdun èden düşünsũñ.

Bunlarıñ çekip ikisiniñ ellerini de arhasından bäladı. İkisiniñ ğolunu da birbirine bäladı, Hasan Ā, Paşanıñ emri üzere alıp deñize getirdi. Deñizin ğıyısına getirdi, birez sonra hamallar da sandı aldı geldiler. Bütün Mısır'ıñ ehãlisi yedi yaşından yetmiş yaşına- deñizin ğıyısına toplandılar. Erkek ğadın seyre.. Hem de paşa emrètmişdi zãten."Herkèş gozüyen gorsün. Bi da kimse paşanıñ ğarşısında ufağ bir hatã işlemesiñ. "Gızına yapan, hepimize yapar" dèsinler. Herkèş oruya birikdi. Hamallar sandı getirdi, paşa da birez sonra geldi. Ğırh-elli metre ötüye, şeyle elini

ğışlarının üsdüne goydu. Bu tarafa yan döndü, yönü deñize dōru dönük durdu. Hasan Ā;

-Haydiñ baħıyım yavrum! Ne yapıyım, çoħ ūraşdım, çārem olmadı. Sandia giriñ de ğapānı ğapadıyım. Sizi, sizi yaradana teslim ēdiyim, dēdi.

Bunlarıñ ellerini çözdü. Nigār Ğanım, Hasan Ā'nıñ ellerini öpdü;

-Saol emmi. Allah senden rāzı olsun, dēyip sandia girdi. Gel Mahmud, ölürsek de beraber, ğalırsaħ da, dēdi.

Mahmud, bi yol sandia baħdı, biyol deñize dōru baħdı, bi yol paşaya baħdı. Döndü bir de Hasan Ā'ya baħdı.

-Emice! Yapdıñ bir ēyilik. Son ēylıñ olarah, şu paşadan baña beş dağga müsaade al yav, dēdi.

-Müsaade ondan geşdi. Ne diyorsañ de ölüm. Müsaade burda bende, emir bende, dēdi.

O zaman Mahmud, yönünü ğıbladan tarafa dönüp ālıyarah orda aldı baħalım sandıñ başında ne söyledi; bütün ehāli ne diynediler?

İlahi sen biliñ ğarib halımdan
Ālemi var eden sen imdad ēyle
Ğametim dal oldu türlü zulumdan
İşimi zar eden sen imdad ēyle

Ēyyub'u goymadıñ hicranda darda
İbrahim'e ğülşan verdiñ sen narda
Ğoca Nuh'u çoħ salladıñ tufanda
Dāları yol eden sen imdad ēyle

Şebdāda her yandan ğışım ağdıran
Nemrütlerle ğafasını döğdüren
Firavun'u Nil suyuna boğduran
Musa'ya gel eden sen imdad ēyle

Yusuf'ü altı ay ğuyud'ēyleyen
Ağladıp Mahmud'uñ işin zar eyleyen
Balığıñ ğarnını bilor ēyleyen
Yunus'a yol eden sen imdad ēyle

dēyip kesdi. Bēyidini kesdigden sonra Hasan Ā'nıñ ellelerinden öpdü.
-Dōvletli amıca, dēdi. Saol yapıñ yapaçanı. Burda ölürsek de bera-

ber, galırsañ da berāber. Yalıñız saña son bir ricam daha varıdı. Müsaade edersenñ söyliyüm.

-Söyle, dēdi.

-Bunuñ üsdüne bi de muşamba dolatsaydıñ. Belki su girmesse içine dolanuruñ, belki bi taraftan dutunuruñ.

Dēdi ki:

-Ölum! Ben onu senden evel düşündüm. Muşambayı getürddürdüm. Sen de girecān ki ğapāynan berāber sardırañ, su girmesin bir tarafına. Bañ muşamba orada.

Mahmud, muşambayı gozüynen gordü. Hasan Ā'nıñ ellerini öpdü.

-Ey yoñları var eden saña sındım. Başğa dutar dalımız yoñdur, dēyip o da sandıñ içine girdi.

Nigār Hanım'nan birbirine sarılıp yanyana yatdılar. Hasan Ā da üstlerinden muşambayı zıfdleyip sardırdı. Adam ağıllı hazırlayıp geldi.

-Paşam! Emriñ yerini aldı, dēdi. Emriñe rām oldular, boyun bukdüler. Ğarşı durmadılar, sandıa girdiler. Belle ki deñize atduñ da öldüler. Gel azad et, dēdi.

-Atılacañ, dēdi paşa. Dutulma yoñ, ğedecegler. Emir emür...

-O zaman sana yalvarmadansa Allah'a yalvarmañ lazım, dēdi ğeriye döndü. Hamallara;

-İsgeleden sürün de atıñ sandı, dēdi Hasan Ā.

Zaten isgele başındaydı. Sandı sürükleyip de hamallar isgeleden comm deñize atdılar. Sandıñ denize tumdu tabi, çıñdı. Deñizin yüzünde o yanna bu yanna dalğalana dalğalana ğetmiye başladı. Paşa, sandıñ epey uzañlaşıp da milletin dutma hālinden ğurtarıncaña ğadar bekledi orda. Milletin ğurtarma hālinden çıñdıñdan sonra emür vērdi.

-Herkeş dālsıñ.

Herkeş dāldı ğetdi, ğendi de ğetdi. Hasan Ā da zaten sandı atar atmaz ğetmişdi. Orda Ğamber'den başğa kimse ğalmadı. Ğamber ālıyor fer-yād ēdiyor, ğendini yerden yere çalıyor.

-Eyvah felek! Ğardaşım ğetdi de ben ne duruyom. Ğendimi deñize attıyım da ğardaşımıñ arçasından yüze yüze nerde ölürsem oraya ğadar ğediyim, diyor.

Sandıñ da deñiziñ yüzünde bir insan ğafası ğadar ğaraltılıyor. Ğetdi. Ğamber ğeriden seyirdiyor, ālıyarañ isgele başına ğeliyor, ğendi-

ni galdırıp atamıyor. Ālıyor, feryād ediyor. "Hayvah! Millet şurdayken niye ahlıma düşmemiş ki? Birine yalvarsaydım da delinin biri belki golumdan duta da beni deñize ataydı." Āladı, feryād etti. Birez o yanni bu yanni dolandı, gendini atamadı. Eşğı çoşa gelip de ālıyarah isgele başında oturup da aldı bahalım Ğamber gendi gendine ne söyledi?

Ararım ararım derya kenarın
Derdime bir derman ilaç bulunmaz
Deli göynüm arz'ediyor silayı
Silaya getmeye ğardaş bulunmaz

İnsanın çektiyi lafz ı dildendir
Bülbülün çektiyi gonca güldendir
Avrat el gızıdır oğul beldendir
Herşey ele geçer ğardaş bulunmaz

Ėller yadlar ünümüzü duyanda
Ğurdlar ğuşlar ğanımızdan doyanda
Beĝare Ğamber'i ğabre ğoyanda
Üsdüne nişangâh bir daş bulunmaz

dëyip kesdi. Deñize dõru baħdı ki, sandıħ heĝ gorükmiyor, ĝaybolmuş getmiş. "Gëtdi" dedi. "Gëtdi. Daha ben buna yetişemem. Gendimi deñize atıyım." Zorladı morladı gendini deñize atamadı. Can datlı ĝaldırıp atamıyor. Ğordü ki, bir camuz büyüklünde bir ĝara daş. Dalĝa geliyor, daşdan bu yanni aşıyor, sonra çekilip ĝeri ĝediyor. "Dalĝa ĝedişin, şu daşın üsdüne yatıyım da dalĝa ĝeri ĝederken beni çeker gotürür. Başĝa çäre ĝal-
madı." Dalĝa ĝeriye çekilişin, ĝeldi daşın üsdüne yüzün ĝuylu düşdü, yatdı. Can ĝorhusuynan, "Dalĝa şindi beni çekdi çekeceg" derken orda bayılmış Ğamber. Ne ĝadar yatdını bilmiyor. Cozünü aşdı ki, deñiz ĝeride sakin duruyor, gelip daşa vurmuyor. Deñizin yüzüne baħdı. Ne sandıħ, ne ĝaraltı, ne bi şey. Ğardaş acısıynan deli olmuşdu. Ğamber; "Eyvah felek! Ben ahlımı oynatmışım demek ki. Paşa ĝardaşımı suya atsa bile ĝızını atar mı heĝ. Ben düş gormüşüm heralda. Ğardaşım Nigâr'ın koşküindedir. Seĝirderek ĝediyim de bir yüräm ferahlasın." Çoşa ĝoşa koşke ĝeldi ki, ne Nigâr Ğanım var, ne cãriyeler var, ne de ĝapıcı var. Heĝ kimse yoħ. İpissız, koşk, melül mahzun duruyor. Bunun düş olmayıp da haĝıyĝı bir iş oldunu anlıyan Ğamber ālıyarah aldı bahalım orda Nigâr Ğanım'ın koşküne ne söyledi?

Dilerim ki koşkũn beli bukũlsũn
 Her bir daşın bir diyāra dũkũlsũn
 Hağdan ataş dũssũn kũlũn savrulsũn
 N'etdiñ Nigār koşkü bey ğardaşımı

Ğapıñın oĝũnde ısırĝan bitsiñ
 Bacañın başında bayĝuşlar ۆtsiñ
 Umarım Mevlā'dan temelini batsiñ
 N'etdiñ Nigār koşkü bey ğardaşımı

Ğamber de Mahmud'u neredede bulsuñ
 Ben aĝlarım didam ĝanınan dolsuñ
 Hağ emrede altıñ ۆsdũne gelsiñ
 N'etdiñ Nigār koşkü bey ğardaşımı

deyip kesdi. O orda āliyip zarilenirken hēkmet-i Perverdigār, Nigār Ğanım'ıñ koşkũne bir ataş dũşdü. Nerden dũşüp de kimin atdı belli olmıyarah... Eyle bir alişdı ki, ta temelinden beri cayır cayır yanıyordu. Bunu goren Şehir etfayları, tulumbasını alan ĝoşdu. Edirafında sā sola çevrũlũp su sepiyorlar. Benzin çekmiş ĝadar ataş ĝuduret tarafından ĝoĝlere pũskurũyordu. O yannı bu yannı dũnũp su sepiyorlar. Ğamber de ĝeriye çekilmiş, ĝolunu ĝafasınıñ altına yasdıĝ gibi çalmış, doya doya bu yangını seyrediyordu āliyarah. Etfaylar su seperken Ğamber'i buldular.

-Vay ocāñ bata seniñ, dediler. Atmış paralıĝ herifler, ĝoca paşanıñ ĝasdine dũşdũnũz. Biriniñiz ĝızını suya atdırdıñız, yũrāñiz ferahlanmadı. Biriniñiz de geldiñiz koşkũnũ yađdıñız he mi?

Ğamber'iñ dutdular, ellerini çekip arĝasından bāladılar. Sazını boynuna geçirip de sũruklũye sũruklũye dũru paşanıñ huzũrũne gotũrdũler. Paşa da ĝızı Nigār Ğanım'ı deñize atmış, vėrmiş emũrũ ĝeri alamıyor. Faĝat, evlat acısı içine dũşmiş, tahāmũl edemiyor, maĝamında oturamıyor. Ğafasını o duvara dayıyor ālıyor, Şu duvara dayıyor alıyor. Deli ĝoyun gibi divanda o yannı bu yannı dũnderiyordu. Ğamber'i getirip ĝarĝısına dikdiler. Bunu goren paşa, ĝeriye dũndũ. Eliniñ tersiyle ĝozũnũn yaşlarını silerek yumruĝlarını sıĝıp bārdı.

-Be adamlar, ne dũşdũnũz iki fuĝārenin ĝasdine? Birini deñize atdırdıñız yũrāñiz soumadı, bu ĝez de bunu mu aldıñız da geldiñiz? Bunuñ ĝabātı ne?

Dediler ki:

-Paşam! Gızın koşkünü yahmış. Biz etfayiyik. Su sepdig koşkün garalmasının mümküni yoğdur. Yahmış geriden seyrediyor. Mejbur olarak aldih saña getirdik.

-Ulan, ben guş derdindeyim, siz gafes derdindedesiniz. Ben gızımdan geçdim de koşkünden mi geçemiyom. Zaten, gorüşün yürām gabarır, diye ben yahdıracādım. Pek de ālā etmiş çocuh yahdına. Bırağın gētsin, dēdi.

Gamber'in elini çözdüler, dışarıya çihardılar.

-Hadi ölüm, paşa seni azād ētdi, gēt, dēdiler.

Gamber, divanın edirafında dolanıyordu. "Hēy Yā Rabbi! Şu herif öldürmüyor ki gurtaram. Nere gēdiyim? Ben Mahmud'suz nērde galıyım." diye divanın edirafında ālıyarak dolanıyordu. Gordü ki; paşa gafasını pencereye dayamış ālıyordu. "Eyi" dēdi."Şuna bir acı söz söyleyim de belki gazaba gelir beni öldürürse gurtarırır." Pencereye dōru durup da aldı bahalım Gamber orda paşaya neler söyledi?

Gahrıman şehridir bizim elimiz
Ördek uşdu ıssız galdı golümüz
Ayu gibi homurdanır diliñiz
N'ētdiñ ganlı Eset bey gardaşımı

.....
.....
.....
.....

Mahmud'un gaşları gurulu bir yay
Cemalın sorarsañ goğdeki bir ay
Yılan gibi sürünesiñ Eset Bey
N'ētdiñ ganlı Eset bey gardaşımı

Paşa geriye döndü;

-Yahu! Gardaşınıñ acıslıyan çocuh ne söylediğini bilmiyor. Canım sıhıntılı zāten. Şunu gollarından dutuñ, şeherden dışarı ēdiñ de goğun gētsin. Daha şehere gelmesin bu adam, dēdi. Bu baña zarar açacağ.

Dışarıya çihdılar.

-Ne düşdüñ paşanın gasdine ulan sen?

Gamber'i dutdular çala çala, gahişliya gahişliya şeherden dışarı çiharddılar.

-Bir daha geri gelirseñ geberdürük seni, dediler, gödular.

Çamber, şeherden umudunu kesdi. "Ulan dalğa belki ğardaşımıñ sandını bir kenara atar da, ğediyim ğardaşımıñ sandını dutuyum. Burda ben niye ũraşıyorum." Deñiziñ ğıyısına düşdü. Āliya āliya on beş gun ğetdi, Çamber. Ğetdinde raslıyor Kũrt koyü, Arap koyü, Arnavut koyü.. Kimse li-sandan annamıyor ki, bir derd beyan e-de. Deniziñ ğıyısını dolanıyor, heç bir emvāre bulamıyor. Dolanırken dolanırken Çamber deli gibi olmuş, ahlını ğaybetmiş. Nere ğetdünü heç bilmiyor.

Birgun bir cebel dān başına çıhdı. Deñizi meñizi biraħmış.. Bir uçurum ğayanıñ başına çıhdı. Gozünü aşdı ki bir dān başında. Ne deñiz var, ne ırmaħ var, ne de ufaħ bir su var. Bunu goren Çamber; "Eyvah felek! Ben ahlımı ğaybetdim demek ki! Ortada ğaldım, dālarda ğaldım, deñizde ğardaşımı arıyordum" dedi. Daşın ũsdüne oturup āliyaraħ aldı baħalım Çamber orda ne söyledi?

Çarh-ı felek senden şikāyetim var
Beniminen düşman olduñ ālarım
Dünyaya geleli yüzüm gulmedi
Döduğuma pişman oldum ālarım

Bizim eller sevāhildir alandır
Çadir Mevla'm çoħ muratlar verendir
Çönümün aynası pusdur dımandır
Yazı gelmez ğış ben oldum ālarım

Çamber'im derdini vasfeder dilden
Çoñül ğardaş isder ne gelir elden
Çarib bülbül gibi ayrıldım gulden
Çanedi yoħ ğuş ben oldum ālarım

Çamber, āliyaraħ beyitini söylerken arħadan;

-Çamber, neye ālıyoñ, diye bir ses geldi.

Çeriye döndü ki, bir biyaz saħallı iħdiyar.

-Emmi, ğurban oluyum, ahlımı ğaybetdim, ahl arıyorum. Sen bir aħillı zat-i möhdereme benziyorsuñ, baña bir ahl öret.

-Nasıl ahl isdiyoñ ölüm?

-Çardaşımı Mısır'da sandıa ğoydular da deñize atdılar. Deñiziñ ke-narında ğardaşımı arıyorum ki, belki dalğa bir tarafa vurursa, sandı

çıhardacādı. Deñiz nérde ğalmış, ben nériye gelmişim bilemiyorum emmi.

-Ėolay ölüm, dedi. O ahılı örediyim saña, gel bañıyım.

Ėamber'in elinden duddu, o yanna bu yanna dolandıra dolandıra deñizin ğayıısına getirdi.

-Aha deñiz ölüm, dedi. Buralarda dolan, bir yere ğetme. Ėileñ sona érmedi, deyip ortadan ğayboldu.

İndiyar ğaybolduğdan sonra Ėamber, on beş ğun daha dolaşdı. Ėetdi ğine Arap koyü, Kürt koyü, Arnavut koyü... Kimse lisandan anlamıyor. Bir ğun, bir Kürt koyüne misafir oldu. Bir ay oldu yanı ğardaşını deñize atalı. Koye misafir oldu. Derdini söyledi kimse ānamadı. İřāret étdiler; "Üç ğun daha ğedersen, bir Türk koyü var. Anca seniñ lisaniñi onlar anlat, orda anlat" diye. Ėamber, o ğun orda ğaldı, értesi ğun ğahdı. Üç ğun daha ğetdiñde, onlarıñ tārif étdi koye vardı. Orda derdini beyān étdi. Bunlar dediler ki:

-Ölüm! Mısır'dan düşen bir nesne -sandiğ olsun, başa bir āç parçası, kāt bölü olsun- bizim bu tarafa gelmez. Sen bu tarafı boşa arıyorsun.

-Nériye ğeder ya emmi?

-Deñizin öbir ğeçesinde Mansurlu diye bir şehir vardır. Oruya ğeder ölüm. Ora, oruya birez engebe mi gelir, yele mi hēsaplı gelir, neyse muāğğah oruya ğeder, Mısır'dan düşen, dediler.

-Ben oruya nérden ğedecām emmi?

-Nérden ğedecāñ ölüm; deñiz tükenece dolanacāñ.

-Deñiz tükenir mi?

-Ne yapalım?

Bunlar o haldayken ordan bi tenesi ayā ğahdı. Dedi ki:

-Ölüm! Deñiz tükenmiye tükenmez de burda on ğun durursun. Baña da on beş lira para verirsiñ. Ben on ğun sonra yelkenli ğayımnan o tarafa ğedecām. Seni berāber ğötürüyüm.

Dedi ki:

-Ėardař, on ğun duruyum durmasına da benim on beş lira değil ya on beş param yoğdur. Beni de babāñ ğayırına ğötür.

Dedi ki:

-Arhadaş! Gemi baña babamdan ğalsaydı, babama ğayır éderdim. Fağat gemiyi ğendim aldım için borşluyum. Babama ğayır édemiyecām. On beş li-

ra v erirsen bekle, yoĥ vermiyec sen, nerden dolaniyorsan dolan, dedi.

Gamber,  oĥ yalvardı  aladıysa da tesir edemedi. Orda oturanlar, yanı koyl ler, dediler ki:

-Yav, bu herif babasına  ayır etmiyor. Bizim  ayrımız Hac'a mı getmiş? Bir fahır, bir ġarib burda ġalmıŐ. Yıġirmi beş ġuruŐ, elli ġuruŐ, bir lira derken Gamber'e on beş lirayı topladılar. Gamber'e;

-Al  lum, dediler. Gamber de aldı. Gemiciye;

-Al baba, dedi. Aha para .

Gemici aldı, cebine goydu. Gamber  alayıp zarilenerek on gun de orda ġaldı. Tam ġırġ gun oldu. Z ten insan  lec se ġırġ gunde  l r,  ile sona erec se ġırġ gunde erer. Vahıt geldi. Adam gemisine ne y kl yec se y klemiŐ. Yelkenlerini ŐiŐirdi. O zaman moturlu vasıta yoĥ. Gamber de bir koŐesine oturdu, de ize a ıldı.

Zabaĥdan de ize a ıldı, gece yarısına ġadar ġetdi. Gece yarısı o-luŐun, Cenab-ı Haĥ bir lodos yeli verdi. De iz coşdu. O yanni, bu yanni gemiyi sallayıp dolandırıp yatıyordu. Getirip de izi n ortalıĥ yerinde bir ġayaya, bir yere  arpdı ki, param par a edip eylece ġarġ edip suya dokd . Gamber, gemiden ayrılan b y k bir taĥdanı n  s nde tek başına saziyan ġaldı.  aranlıĥ gece, puslu de iz... He  kimse yoĥ. Taĥdanı n  s nde o yanni bu yanni dolanıp yatıyordu. EŐġi coşa geldi,  alıyaraĥ aldı ba alım Gamber orda ne s yledi?

Haydı talih haydı canan  line
Benim ehv l mdan hal bey n eyle
Dery da ġalmıŐım halım m Őguld r
Dardakin ġurtaran Hızır'a s yle

.....
.....
.....
.....

Gamber'im  radı hicrana z ra
 almıŐım dery da de gel imd da
Hızır gelip yetiŐmesse bu d da
Yoĥdan var eyleyen h zıra s yle

Gamber,  alıyaraĥ beyitini s yl yordu, taĥdanı n ucu  aranlıĥda gelip "t h" edene bir yere d di. Gamber o zaman beyitini kesip gozlerini

aşdı. Garanlıh gece, puslu deñiz, bir yer görükmüyor. "Acaba deñiziñ içinde bir gayığa mı dādi, yoħsa adaya mı dādi, yoħsa kenara mı dādi? Bir umut.." dedi, Ğamber. "Bekleyim de bi dā değerse, gendimi atıyım. Ya deñize düşer ölürüm, ya bi kenara çıkarım. Başga çare ğalmadı" dedi. Ayahlarını taħdaya ğayımca bekıtdi. Saz elinde bekliyor. Garanlıhda ğulānı tıħırtıya verdi. Birez sonra taħda gelip "tıħ" edene dādi. "Tıħ" edişin Ğamber gendini ğaldırdı atdı. Yarı beline ğadar suya düşdü. Faęat eli yılğınlara yetişdi. Çabalıyı çabalıyı çıħdı ki, ada veyahut ğaya deyil. Tam ğaraya çıħmışdı. Sazını omuzuna vurup da ālıyaraħ deñiziñ civarına aşęā ğediyor, ne tarafa oldūnu bilmiyordu. Birez ğetdiğden sonra şafaħ atdı. İşihlayışın ğordü ki, tā irelde puslu bir şehir görünüyor. İşde orası Mansurlu şehriydi. Orda Mansurlu Beyi varıdı. Bey deñizin kenarına ğasbaħce yaptırmışdı. Edirafı yuksek duvarnan su içine almışdı. Deñizden de ğül dikmiş, ğüllere su çıħardıyordu, ğarę ğaldırmış da.

Mansurlu Bey hergun zabaħdan o baħcaya çıħardı. Orda birez ğül ğohlardı, divanıñ açılma sahatine ğadar. Divanıñ açılma sahatinde mağamına ğederdi. O gun gine Mansurlu Beyi, ğasbaħcaya çıħdı. O yannı bu yannı gezip ğül ğohluyordu. Ğaręin başına geldi ki, su kesilmiş. "Deñiz azalmaz, acaba bu su neden kesilmiş?" dedi. Deñiziñ kenarına geldi ki, dalga getirmiş büyük bir sandı ğaręa soħmuş, eyce kitlemiş. Bey şeyle bir duddu, heç ğırmaşmaca yoħdu. Sandıħ büyük, içinde iki tene adam var, ārlıħ sıkleti fazla.. "Tam dūnyālī bulduħ. Ğanęı şirket malı acaba, buruya düşmüş?" Hemen ğoşaraħ içeriye vardı. İki tene koleleri vardı, sır saħlıyacah. Kolelere;

-Geliñ hele, dedi. Bir ip aliñ da gelin. Dūnyālī bulduħ.

Koleler geldiler, sandıñ beline bir ip atdılar. Üçü beraber duddu. Çabalıyorlar, sandı ğarędan çıħardmıya. Ğamber de baħcanıñ kenarına gelmiş, suruñ dibinde ğediyordu. "Bu sur buruya niye çekilmiş acaba? Bura nere?" diye şeyle bir hēsaplı yerden surlara dırmandı. Uzandı ki ğardaşınıñ sandını üç tene adamlar ip daħmışlar, çeke çeke ğarędan dışarı çıħarddılar. Ğordü, onların bundan ğaberi yoħ. Ğamber duvara dırmana, düşe çabalıya derken duvardan aşdı. Bunlar sandı ğarędan çıħarddılar. Üçü bir durdular.

-İçinde ne mal var acaba? Bu ğanęı şirketden düşdü acaba?

Baħıyorlardı. Ğamber, arħadan gelip sandıñ üsdüne düşüp iki elle

ğayımca ğucahladı.

-Vay! Benim bunu goreceğ gozüm var mıymış?

Mansurlu Bey, baħdı ki, bir faħır. Sandıħ ona āyit bir mal deýil.

-Ulan, bu gozaçıħ nerden çıħdı? Malı elimizden alacaħ. Kesik ğa-fanıñ sesi çıħmaz, şunu deñize atıñ, dedi.

Kolelerin ikisi bir, duddular Ğamber'i, sürüklüyerek deñize. De-ñiziñ ğıyısına gotürüyorlar, Ğamber'i yellendiriyorlar ki deñize atalar. Ğamber, ğeriye atılışın kolelerin elinden çıħıp, gelip gine sandıa ğa-yımca sarılıyor. Ālıyor, feryād ediyor.

-Sandıħ benim.

Mansurlu Bey, kolelerine şiddetli emir verdi.

-Bunu atıñ deñize, ğayıb ediñ.

Ğamber, ellerini vermiyor, Mansurlu Bey de elindeki bosdonunan Ğamber'in eline vuruyordu ki açılıñ diye. Ğamber baħdı ki üç adam, ğucü yétmiyeceg, gendini deñize atacaħlar. Dedi ki:

-Beyim, bu sandıħ benim.

-Ulan seniñ gibi abdalda böyle sandıħ olur mu, dedi bey.

Annadı ki sandıħdan mal umuyor. Ğamber dedi ki:

-Beyim, sandıħda mal yoħdur. Ben abdalım emme, sandıñ içindekiler de benim gibi. Bu sandıñ içinde bir ğızınan bir olan var. Dünyālıħ malı yoħdur. Bēyhüde beni deñize atıp da öldürme.

-Ğızınan olan mı, dedi Mansurlu Bey.

-Evet. Bunuñ içinden bir ğızınan bir olan çıħarsa benim, başğa ne çıħarsa benim deýil sandıħ, dedi. O zaman sandıħ saña.

-Eyle mi?

-Eyle.

-Bıraħıñ baħıyım dedi, Ğamber'i.

Bıraħdılar.Kolelerine dedi ki:

-Ölum! Ğediñ keskin bir ğılıcınan, bir ğazma getiriñ baħıyım.

Koleler ğetdiler, keskin bir ğılıcınan, bir ğazma getirdiler. San-dıñ ğapaħ hizāsından muşambayı kesdirdi. Ğazmayı daħdırdı, kitini ğirdı. Ğeriye aşdı ki hağgaten sandıñ içinde bir ğızınan olan. Birbirlerine ey-ce sarılmışlar, can diye bi şey yoh. Yalıñız boazlarında can damarları atıyordu. Bunu goren Ğamber, ālıyaraħ gendini sandıñ içine atdı. Nigār'-ınan Mahmud, birbirlerine sarılı, zāten bişeyden ğaberleri yoħ. İkisine

bir sarılıp gafasını ikisiniñ yüzlerine göyüp âliyarah aldı bahalım Ğamber orda son olaraq ne söyledi?

Ëy ağalar Mansurlu'nuñ bağında
İki gül sarılmış biri birine
İkisiniñ henüz gelmiş baharı
Umarım Mevlâ'dan bunlar dirile

Ğamı def olmadı, Ğamber aldı bir daha:

Şu Ğarşidan gelen bahın o kimdir
Ğelsiñ melhem etsiñ belki hekimdir
Miriza Mahmud'dur Nigâr Hanım'dır
Umarım Mevlâ'dan bunlar dirile

Ğamber;

Şu Ğarşidan gelen bahın o kimdir
deyişin Mansurlu Bey yana bahdı ki, deñiziñ yüzüne dōru bir Ğirat-
lı Ëyle bir geliyordu ki, kopükler başından aşıyordu. Ğamber sandığda yü-
zünğüylü... Aldı bi dā:

Mahmud'ın Ğoşusu enbere beñzer
Nigâr'ın yanağı çembere beñzer
Āliyan divāne Ğamber'e beñzer
Umarım Mevlâ'dan bunlar dirile

Ğamber bëyitini kesmemişdi, deñiziñ yüzüne dōru gelen Ğiratlı geldi.

-Ulan Ğamber, niye âliyoñ?

Dōruldu ki, babasına elmasını verip, gendini götürüp de pir-i fā-
ni arħadaşına Ğeyik çobanı veren dervüşdü. Ğamber sandığdan çığdı. Dervüş
aşşā Ëndi. Ğamber'i dutup yüzünüñ gozünüñ tozunu toprānı şal cübbesiniñ
peşiyen sildi.

-Ālama Ëlum, ālama. Çileñ sona Ërdi.

Mansurlu Bey'e dedi ki:

-Beyim! Koleleriñnen sen beraber, Ğamber'i de al. Şu deñiziñ Ğıyı-
sına Ğediñ. Temüz bir tahāret yapıñ. Ëyce bir apdes aliñ da geliñ hele.

Bunlar Ğëtdiler, deñiziñ Ğıyısında Ëyce tahretlendiler. Ğozelce
mōğgem bir apdes aldılar, geldiler.

-Arħama uyun, Allah rızası için, dedi.

İħdiyar oğlerine imam oldu. Bunlar arħasında cōmaat olup Allah rı-
zāsı için iki rekat namaz Ğıldılar. İħdiyar divā etti. Bunlar "Āmin" de-

diler. Bunlar da sandiñ içinden dörulup yan yana oturdular. İhdiyar geldi.

-Ölum Mahmud, vér bañıyım elini.

Elinden duddu, sandıhdan çıharddı.

-Gızım Nigâr, gel sen de çih, çileñiz sona érdi.

Sandıhdan çıhdılar. İhdiyar atınıñ üsdüne bindi. Mansurlu Bey'ine;

-Bey'im kolelerine emrèt de çocuqları arħama oğüme yuklesinler, dedi.

Koleler Ğamber'nen Mahmud'u, Nigâr'ı ihdiyarıñ arħasına oğüme yuklediler.

-Ölum gozleriñizi ğapayıñ da béliinden ğayımca ğucahlayıñ, dedi.

Gozlerini bālayıp belinden ğucahladılar. Bir iki dağga sonra;

-Açıñ bañıyım gozüñüzü.

Aşdılar ki, babasınıñ pirden elmasını aldı Ğeşğahraman şehriñ civārındaki Cellatpuñarı'nıñ başına gelmişler.

-Ölum Mahmud!

-Buyur emice.

-Burayı tanıyõn mu, eyce bañ bañıyım.

-Tanıyorum, dedi.

-Nere bura?

-Bura bizim ruhumuza sebep olan ihdiyarıñ elma vèrdi Cellatpuñarı'nıñ başı, dedi.

-Tamam ölum, dedi. Al Nigâr'ını da aşşā.

Nigâr'ı da ğucahlayıp aşşā aldı. Dedi ki:

-Ölum Cenāb-ı Allah ihdiyar anneñe bir ğaflet vèrdi. Hālâ saña azıñ edecā bir tabağ un eliyor. Al Nigâr'ını ğet. Zāten sālinda babañ Ğamber'i baña vèrmişdi. Ğamber'de heç biriñiziñ hağğı yoğ. Ğamber benim. Ğocağarıyı afallatma, deyip ihdiyar Ğamber'i alışın ortadan ğayboldu.

Mahmud, Nigâr Hanım'ı aldı. Ğocağarıyı zāten ğaz damında birañmışdı. Bir tabağ un eliyordu ki buna ayrılığ azı yapacağdı. Ğapıdan geldi ki, şapır şapır şapır eliyor.

-Ana!

-Dur ölum, dedi. Ecücük ğaldı. Şuncāzı da eliyim de bir ayrılığ azı yapıyım. Berāber yemek yiyek. Sen ğet, Allah'ım beni düşünsün.

-Anne! Allah'ın seni de düşündü, beni de düşündü. Zahmet etme, daha getmiyorum.

-Niye getmiyon?

-Anne, gapıdan uzandım ki, Nigâr geliyordu. Aldım geldim, dedi.

Çocagarı döruldu ki, olan eyle bir giz getirmiş ki, altun, inci, gümüş, mücevher parıl parıl parlıyor. Çocagarı ayā gahdı. Yedi senedir un elemiş. Ona sarıldı, ona sarıldı. İkisini de dērmenden çıhmiş gibi bimbiyaz etdi. Nigâr Hanım'ın altunundan incisinden bozdurdular. Orda güzel manzaralı bir koşk yaptırdılar. Orda yedi gun, yedi gece möhderem bir toy duğun etdiler. Bunları mübarek cumâhşanı gēcisi, ikisini zifafa goydular. Onlar yedi işdi orda galdı, ben de buruya geldim.

Goğden üç tene elma düşdü... Biri baña, biri söylüyene, biri de Aşih Ehmed'e...

AZERBAYCAN VARYANTI:

G U L M A H M U D

GUL MAHMUD

Ezel dövrlerde Isfahan şehesinde bir Hoca Mehemed var idi. Bir oğlu var idi, adı Mahmud. Onun da bir gardaşı var idi, adı Gember. Onlar birbirlerinden ayrılmaz idiler, göze görünmeyen teher.

Misir şehesinde bir Cefer Paşa var idi. Onun bir gızı var idi, adı Nigar Hanım. Onu Mahmud'a buta vermişdiler. Gezadan hemin vagienin içinde iken Mahmud'a çalmag, demek, şairlik verilmişdi. Bir pirleri var idi-Eynel Yagut. Birgün Mahmud gardaşı Gember'i götürdü getdiler o pire. Gece orada yatanda Eynel Yagut Mahmud'a bir gab şerab verdi, işdi. Bir az gabın içinde galdı, verdi Gember'e. O da içdi. İkisi de şair oldular. Mahmud durdu, Gember'e dedi ki, bele vage gördüm. Gember dedi men de gördüm. Amma gabın dibindeki şerabı men içdim.

Dedi:

-Bele ise gulag as, gardaş, görüm Nigar üsdünde bir neçe bend o-huya bilerem mi?

Götürdü Mahmud:

Yatmışdım üsdüme geldi erenler
Gardaş, men Misir'e getmeli oldum.
Metlebim bilsinler doğru deyenler,
Gardaş, men Misir'e getmeli oldum.

Dediler; elinde badeni doldur
Getmeli olursam hercliyim boldur.
Çoh da uzag deyil beş aylıg yoldur
Gardaş men Misir'e getmeli oldum.

Çıhdım derelerden gezdım düzüünü,
Sineme basıbdır hicran gözüünü.
Sağlığanın görek Nigar üzüünü,
Gardaş, men Misir'e getmeli oldum.

Bu sözleri söyler beçara Mahmud,
Yareb hardan olur bize bir umud.
Ya Nigar'ı yetir, ya da bir tabut,
Gardaş, men Misir'e getmeli oldum.

Ağalar! Mahmud söz kitabın kesdi. Sabah açıldı. Onlar durup get-

diler. Evvel Mahmud bazardan bir yahşı saz aldı. Geldi anasının yanına.

Dedi:

-Ana, bir saz getirmişem. Birce gör çalabilirsem mi?

Dedi:

-Çal!

Mahmud çaldı.

Dedi:

-Yahşı çalırsan.

Dedi:

Ohusan da südünü mene halal edersen mi?

Dedi:

-O çalmağına göre ohusan sene halaldır.

Dedi:

-Südünü halal etsen, men Misir'e giderem.

Aldı Mahmud:

Sene gurban olum ana,
Var emeyin halal eyle.
Südün emdim gana gana,
Var emeyin halal eyle.

Aldı anası:

Sene gurban Gul Mahmud'un
Var emeyim halal olsun.
Bir igidsen, benim merdim,
Var emeyim halal olsun.

Aldı Mahmud:

Geceler yatmam bidaram,
Gara bağrımı diderem.
Ana, Misir'e giderem,
Var emeyim halal eyle.

Aldı anası:

Goca atan ağlar özü,
Ahıdar ganlı yaş gözü.
Oğul, gel unutma bizi,
Var emeyim halal olsun.

Aldı Mahmud:

Gulağıma deydi seda,
Pir elinden içdim bade.
Heyir-dua ver Mahmud'a,
Var emeyin halal eyle.

Aldı anası:

Oğul senin dilin şeker,
Derdi-gemin belim büker,
Selbi Hanım gan-yaş töker,
Var emeyim halal olsun

Ağalar! Mahmud durdu atasının pulundan bir geder götürdü. Gember de özü ile düşdüler yola. Misir'e getmekte oldular. Getdiler, Misir'e yakın bir yer, çoh gorhulu yer idi. Özleri hem uşaglar, yorulmuşdular. Yaddılar. Mahmud çoh göyçek oğlan idi. Yatmış yerde heramiler geldiler, bunları dutdular. Ne ki pulları vardı, aldılar. Amma Mahmud'u güzelliğine göre öldürmediler. İkisini de bağılyıb saldılar bir büyük daşın altına. Özleri getdiler.

Onun sabahısı bir sövdekar gelirdi. O gördü ki, uşagları bağılyıb bir daşın altına salıblar. Gollarını açdırır soruşur ki, haralısınız? Mahmud deyir, sözünen deyerem. Aldı Mahmud bir neçe sözle sövdekara gandır-sın görek:

Ay sövdekar, aşkar deyim sözümü,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.
Seni görcek penah buldum özüme,
Arhadaş et meni Misr'e gedirem.

Budur indi sözlerimin ezeli,
Sizin yerler bizim yerden mezeli,
Cara saçlı o Misirli güzeli,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.

Sinem üste düyünlüyem dağılyam,
Ah çekiben illeretek ağılyam,
Isfahan'da Hoca Memmed oğluyam,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.

Al yanagsan, çekilibdir gelem gaş
Ahıtdın gözümnen tökdün ganlı yaş.

Gul Mahmud'am meni eyle arhadaş,
Arhadaş et meni, Misr'e gedirem.

Ağalar! Sövdekar bunları özü ile Misir şehrine getirdi. Mahmud Gember'i götürdü getdi bazara, gördü bir büyük aşig altmış şagirdiynen oturub meydanda özge aşiglarla deyişir. Mahmud onların içine girdi, salam verdi. Salamını almadılar. Gördü ki, mehel goymadılar. Bir de salam verdi. Heç kes dinmedi. Gayıtdı öz özüne: "Zalım uşagi meni heç adam yerine saymır."

Böyük usda dedi:

-Oğlan sen neçisen?

Dedi:

-Meni beyenmirsən. Sazını götür, seninle işim var.

Ağalar! Sazlarını köklediler, Mahmud'nan deyişdiler.

Mahmud böyük usdanın sazını aldı. Şagirdlerin sazını da aldı. Gerib olan aşigları da mürehhes etdi. Onların sazını şeledi Gember'e, getdiler bir hücre dutdular. Bazardan yağ-yumurta aldılar, sazları sındırdılar, od galayıb gayğanag bişirdiler, yediler.

Sen deme o ustadan ki, sazi almışdı, o hemen öz butası Nigâr'ın atası Cefer Paşa'nın ustası idi.

Usta gedir şagirdlerine öyredir ki, gedin siz paşaya erz eleyin, deyin ki, Isfahan'nan bir aşig geldi, ustamız orada olmayıb, tutub bizim sazımızı elimizden aldı. Aparıb filan hücreye, indi vermir.

Onlar getdiler paşaya bele erz eylediler.

Paşa aşiglara buyurdu, dedi:

-Gedin o gerib aşigi harda olsa tapıb getirin.

Ağalar! Getdiler Mahmud'u Gember'inen hücrede tapdılar.

Dediler:

-Aşig gel, paşa seni çağırır.

Dedi:

-Gelek.

Getdiler paşanın yanına. Paşa bahıb gördüki, bir göyçek oğlan geldi yanına.

Dedi:

-Budur benim ustamın şagirdlerinin sazını alan?

-Beli, -dediler- paşa sağ olsun.

Mahmud dedi:

-Beli paşa sağ olsun. Tek şagirdlerin sazını almamışam, usdanın da sazını almışam.

Dedi:

-Harada?

Dedi:

-Bazarın içinde, cemaatin yanında.

Dedi:

-Doğrudur?

Dedi:

-Beli.

-Zalım uşağı, bes ne için mene şikayet edirsiniz ki, ustamız orada olmayanda sazımızı aldı?

Dediler:

-Ustamız bizi öğretti ki, bele deyin.

-Ne, yahşı, ustanızı çağırın.

Ustanı çağırdılar, geldi.

Dedi:

-Usta, senin sazın hanı?

Dedi:

-Bu gelen aşig aldı.

-Ade, bes ne için şakirdleri öğretmisen ki, paşaya bele şikayet edin?

-Paşa sağ olsun, utandım.

-Bele ise aparın bunu dustag eyleyin.

Apardılar ustanı saldılar dustaghanaya. Paşa şakirdlerden yeddisini seçti tapşırđı Mahmud'a dedi:

-Bundan bele aşigim sen olursan. Goçağım di get, bunların sazlarını getir ver özlerine. Bunları apar yanında sahla, hep ustalığını öğret.

Dedi:

-Paşa sağ olsun. Onların sazları hanı ki, getirem.

Dedi:

-Hanı.

Dedi:

-Yandırmışam.

Dedi:

-Niye?

Dedi:

-Gerib adamıg. Özümüz de heremi eline düşüb talanmışdır. Pulumuz yoh idi kömür alag. Ac idik. Bir neçe yumurta aldığ yağınan. Odunumuz yoh idi. Sazları sındırdığ, gayfanar bişirdik, yedik.

-Oh! Coçag usta. Ala sene 50 tümen pul, her gün benim şeherimi gezib-dolanarsan. İndi getir yoldaşlarını bir neçe bend söyleyin, bahım nece ustasan.

Mahmud sazını aldı sinesine, Gember'nen deyişmeye başladı, paşa gulag assın görek.

Ağalar! Sözləri tamam oldu, Cefer Paşa'nın gözüne çoh hoş göründüler.

...O evvelki ustanın yeddi şagirdini tapşırđı Mahmud'a, dedi Mahmud, apar sahla, yahşı öyret. Bundan sonra sen oldun benim böyük usdam. Hemişe benim yanımda galacagsan.

Ağalar! Paşa o geder Mahmud'u isteyirdi ki, öz tikesini ondan esirgemirdi.. Amma şagirdlerin köhne ustası gizlice onlara öyretmişdi ki, paşa gezeblenib sizi elimnen alıb Mahmud'a verse de, benim çöreyimi unutmayın, gısasımı ondan alın. Ele bir behane tapıb onun üstüne goyun ki, benim gısasım ondan çıhsın. Onların da yeddisi sözü bir elediler. Doğrudur, Mahmud'un yanında şagirdlik edirdiler, amma ürekleri dolu idi. Cece gündüz behane ahtarırdılar ki, Mahmud'un boynuna tagsır goysunlar. Onlar düşmen idiler. Mahmud korazehin idi, çoh şeyi bilmirdi. Amma Mahmud'un gardaşı Gember her şeyi duyurdu. Amma demir, işin tehrine bahırdı.

Ağalar! Günlerin bir gününde Cefer Paşa gerara geldi ki, üç günlüye seyre çıhsın. Mahmud gördü ki, o getse gerek özünü de apara, mümkün yohdur. Fikir eledi, gördü çaresi budur ki, yalandan özünü hesteliye vurub yatsın, Paşa onu aparmasın. Belke bu üç günün erzinde Nigâr'ın üzünü göre. Yalandan azarlandı. Mahmud berk yatdı. Paşa adam yolladı ki, Mahmud gele. Adam geldi gördü kü, Mahmud berk yatır.

-Usta, -dedi,- ne edirsən, dur gedek, paşa seni istiyir.

Dedi:

-Başına dönüm, ölürem. Get paşaya de, benim üçün hekim yollasın.

Getdi, heber apardı.

Paşa buyurdu, tez hekim Sahib'i getirin. Getirdiler.

Dedi:

-Get benim Mahmud'umu sağart. Üç güne kimi men gelecem. Sağarmış olmasan seni öldürrem.

Paşa Mahmud'un yeddi şagirdini de özü ile götürdü, getdiler seyre. Hekim geldi Mahmud'un yanına , elini tutdu, gördü yoh, bunda azar yohdu. Bu yalan yerden yatır.

Dedi:

-Mahmud, yalan deme, sende azar yohdu.

Dedi:

-Yalanı sen deyirsen. Bu gece men ölmesem yahşadı.

Hekim galdı mehettel. Çoh fikir eledi, dedi buna deva versem azarı yohdur, belki dönderdi azara, devam eleye bilmedi. Onda paşa meni asdırar. Çaresi kesildi, başladı Mahmud'a yalvarmağa.

Dedi:

-Mahmud, paşa mene buyurdu ki, seni sağaldam. Sağaltmasam, meni öldürecek. İndi ne çare gılım, gardaş. Bahıram senin azarın yohdu. Sen de deyirsen ki, ölürem. Gardaş, bele olmaz. Allah'a bah, meni ecelden gurtar.

Dedi:

-Hekim, mene ne vereceksen ki, seni gurtaram.

Dedi:

-Ne istesen vererem.

Dedi:

-Özün bil, ölmek istemirsense neyin varsa ver, gurtar.

Hekimin çaresi kesildi. Hekim getdi neğd pulu var idi, getirdi verdi Mahmud'a.

Mahmud dedi, get arhayın ol. Paşa özü gelende men gederem yanına, deyerem hekim meni sağaltdı.

Hekim arhayın çıhıp getdi. Mahmud ne arhayın oldu ki, heç kes yohdur.

İndi gelin heberi Nigar Hanım'dan vererek. Nigar Hanım duymuşdu ki, Mahmud gesdinen yatır. Cember yanına gelende ondan soruşdu:

-Cember azarlın necidir?

Dedi:

-Hanım, niye soruşursan, sene me'lumdur.

Dedi:

-Get, gizli Mahmud'u götür gel, heç kim bulmasın.

Gember sine sine getdi. Mahmud'un yanına gelip dedi:

-Mahmud gardaş, dur, gözün aydın, hanım seni isteyir.

Durdu.

Ağalar! Mahmud şad ola ola sazın götürdü, geldi Nigar Hanım'ın yanına.

-Salameleykim.

-Eleykimessalam.

Ağalar! Birbirleri ile temenneşdiler, oturdular. Hanım garabaşlarına buyurdu ki, mürehhes olun. Hamısı getdi, birisi gizlendi otagda.

Bunlar gapını örtüb girdiler içeri. Gözün aydın olsun, öpüşün biri bir püste. Üç gün üç gece bir yerde keş çekdiler. Amma bir ahşam Nigar Hanım gördü ki, garabaşlardan biri otahdadır.

-Köpeyin gızı, burada ne gezirsen?

Dedi:

-Hanım, oğlana men de müşkülem.

... Hanım gayıtdı geri. Garabaş girdi gapının dalına. Hanım ele bildi ki, o gedip. Nigar öz sandığını açdı, içinden bir mehreba çihartdı, getirdi goydu Mahmud'un goynuna. Garabaş bunu gördü. Sen deme Misir'in yeddi ilden beri ne ki heracı galıb, onun nişanesi hemin deşmalın üstündedir. Nigar da bu mehrebanı Mahmud'a verdi, Mahmud da ^{Allah} ağlını aldı, götürüb cibine goymadı, galdı goynunda. Arhaliğının da goltuğunun altı açığı idi. Bir az ki, içeri iteledi mehreba goltuğunun altından göründü. Hanım durdu ki, gapını berkide, gördü garabaş ordadır. Yüyürdü ağaca ki, getirib döysün. Gız çihdı Mahmud'a doğru. Mahmud üzünü dönderdi o yana. Gız elini uzatdı Mahmud'un goltuğunun altından mehrebanı çekdi asılı goydu. Ne hanım gördü, ne Mahmud bildi.

Hanıma heber geldi ki, atan gelir.

Mahmud dedi:

-Atan gelse, o saat meni isteyecek. Men gedim.

Getdi. Nigar Mahmud'a ohumağınan bir neçe söz dedi ki, getmesin. Çünkü butalıg eşğı goymurdu ki, yarı elden goya. Aldı hanım görek ağlaya ağlaya ne dedi:

Sen hoş geldin bize, sefa getirdin,

Gel getme sevdiyim, aman günüdü.

Bu sınan gönlüme gubar getirdin,

Gel getme sevdiyim, aman günüdü.

Aldı Mahmud:

Başına döndüyüm, gurban olduğum,
Ağlama Nigar'ım, yine gelerem.
Sen ağlarsan, men gem günü neylerem,
Ağlama Nigar'ım, yine gelerem.

Aldı gız:

Dost bahçası dop doluca nes'olur,
Gızıl gülün etrafında hes olur.
Sen gedirsen benim işim pis olur,
Gel getme Mahmud'um, aman güñüdü.

Aldı Mahmud:

Çirme bileklerin, ganlı olmasın,
Seni seven igid hergiz solmasın.
İki sevgi giyamete galmasın,
Ağlama Nigar'ım yine gelerem.

Aldı gız:

Dost bahçası dop doluca gül olur,
Ağlamagdan çeşmim yaşı sel olur.
Nigar deyir; birce günüm il olur,
Gel getme sevdiyim, aman güñüdü.

Aldı Mahmud:

Men seni sevmişem mesdi mestanı,
Sen meni eyledin diller dastanı.
Beçara Mahmud'un bağı, bostanı,
Ağlama Nigar'ım, yine gelerem.

Ağalar! Söz kitabın kesdiler. Paşa o saat Mahmud'u soruşdu. Mahmud işi bildi.

Gember gelib telesik dedi:

-Gardaş, özünü tez yetir ki, paşa gelip seni isteyir.

Mahmud telesik yüyürdü, daha hücreye gelebilmedi. Düzeldi paşaya doğru. Gember daldan bahıp gördü Nigar verdiyi mehreba goltuğunun altından sallanır aşağı. Dalını çevirse görünecekdir. Daha yanına gede bilmedi. Özünü saldı bir damın üstüne. Yahınlaşdı gardaşına ki, gardaşı ohuyanda özü de ohusun, sözünen başa salsın, belke mehrebanı gizlede. Ezel aldı paşanın gabağında.

Aldı Mahmud:

Mehlede bir güzel sevdim,
Başında alavası var.
Cesd eder canım almağa
Heç bilmem ne belası var.

Bele deyende paşa buyurdu ki, Gember, sen de de! Gember istedi ki,
gardaşına mehrebanın görseymesini gandırsın.

Aldı Gember:

Çağinen çoh uzatma,
Açıldın Mahmud, açıldın.
Gülne dört yanın bezetme,
Açıldın Mahmud, açıldın.

Mahmud ele bilir ki, Gember deyir paşa gabağında alçalmasın, ye'ni
gorhmasın. Amma yoh, o mehreba için deyirdi. O ganmır, çoşur.

Aldı Mahmud:

Coşdu deli gönlüm, çoşdu,
Coş verdi heddinden aşdı.
Gözüm bir gözele düşdü,
Yeddi hasar galası var.

Gember'in üreyi gan oldu. O yene de ganmadı.

Aldı Gember:

Eynel Yagut deyerler,
Şirin canına gıyarlar.
Me'sum tek diri soyarlar,
Açıldın Mahmud, açıldın.

Yene mat galdı.

Aldı Mahmud:

Yarım pencereden bahır,
Ciyerim odlara yahır,
Al geyinib, yaşıl tahır,
Mehmerden nimtenesi var.

Aldı Gember:

Gardaş, sözlerini hahla,
Düşmen ciğerini ohla
Yan gizlet goynunda sahla,
Açıldın Mahmud, açıldın.

Olmadı. Mahmud yine başa düşmedi. Çıhan gan bedende durmaz. Kişinin eceli gelmişti...

Aldı Mahmud:

Mahmud'am, sel tek aharam,
Al buhağa gül taharam,
Adın vermekden gorharam,
Onun bir bey babası var.

Gember bahıb gördü ki, gandıra bilmir. Yarası kesildi. Yene aldı.

Aldı Gember:

Gember'i eledin kannan,
Didemi doldurdun gannan,
Ayırdılar seni mennen,
Açıldın gardaş, açıldın.

Ağalar! Sözlerini gurtardılar. Mahmud üzünü çevirdi getmeye, daldan mehrebanın ucu göründü. Yeddi şagird de bunu gördü, o saat da paşaya dediler. Paşa buyurdu, gedip Mahmud'u tutdular. Mahmud'u getirdiler paşanın yanına.

Dedi:

-Mahmud, be bayagdan azarlamışdın ki, galıb kef çekecen. Mehrebe-
mi götürüb evimi yıhacan. Öz özüne kebin kesmisen. Men de keserem, seni
gızımnan yahşı sağaldaram. Çağırın demirçi gelsin, dülger gelsin.

Geldiler.

-Gedin gızımı da getirin.

İkisini de goydu bir gutuya, üç yüz altmış altı mismar üstünden
perçim eyledi, saldırdı deryaya ki, gedin indi dövran çekin, kef eyleyin.
Gember'i de yanına getirdib dedi:

-Gember, gel gardaşının acığına sene hırda gızımı verim, benim e-
vimde gal.

Gember dedi:

-Paşa sağ olsun, goy birce gedim gardaşımın meyitini tapım, öz e-
limle aparım basdırım, yine gelim senin yanına. Buyruğunu yerine getirim.

Dedi:

-Get.

Gember durdu ağlaya ağlaya, gardaş vay deye deye düşdü deryanın
kenarına. Bir neçe bend Mahmud'u ahtarmağa gede gede demekde olsun görek:

İki aşığı bir bir üste goydular,
 Atdılar deryaya, gardaş vay deyim.
 Her cür cehd eledim, bulmadım çara,
 Gün batandan gün doğana vay deyim.

Araram tapamam şirin gardaşım,
 Tökülür gözümde gan ile yaşım,
 Her zaman uğruna goymuşam başım,
 Goy çıhsın gözlerim, gardaş vay deyim.

Gember'em araram, meyidi taparam,
 Sıdg ürekle ganım gana gataram,
 Seryegub gıssasın Hag'dan görerem,
 İki bemuraza nece vay deyim.

Ağalar! İndi Gember sözünü tamam eledi. Düşdü derya kenarına ağlaya ağlaya getmekte olsun. Az getdi, çoh getdi, orasını Allah bilir. Deryanın gırağında bir bağ var idi, adı Nesir bağı. Getdi ora, bağmançının yanına.

İndi heberi meyitlerden vererek. Hele Gember bağmançıya yetişmemişden üç gün ireli derya meyitleri çıkarır Nesir bağına. Bağmançı bahib görür ki, deryanın üzünnen bir şey üze üze gelir. Bağmançı şad oldu, dedi Allah mene yetirdi. Göresen kimin gemisi deryada batıbdı, sandığı suda galib. Burada olan ya cevahiratdır, ya gumaş. Bağmançı şadlığınnan girdi suya sandığı tuddu, getirdi, çıhardı. Bahib gördü ki, çoh ağırdır. Amma perçim elenmiş mismarlar da çohdur. Kelbetin olmasa açılmaz. Goydu bir helvet yede, dedi helvet kelbetin talaram, sonra açaram. Ne ki oldu çıhardaram benimdi.

Ağalar! Onda ki, Gember yetişdi ora, bağmançıya dedi:

-Gurban olum. Bir sandığın içinde iki meyit var, biri oğlandır, biri kız derya getirib buralara. Yeri göyü yaradanı sevirsense, onu bura ver. Amma gutunun ağzına çoh mismar çalınıb, üç yüz altmış altı mismardır. Men deyen olmasa heç açma özünüküdür. İki meyitden başga orada has gumaş olsa sene halal olsun, ananın südü kimi. Mene gerek deyil.

Bağmançı fikir eledi ki, bu kişi nece deyir hemen öz tapdığı gutu o cürdür.

Dedi:

-Gutunu görsen tanıyarsan?

Dedi:

-Beli.

Gember'in golundan tutub apardı gutunun yanına.

Dedi:

-Budur?

Dedi:

-Beli.

Dedi:

-Sen burada dur, men gedim kelbetin getirim, açar.

Bağmançı getdi bir kelbetin tapdı, getirdi.

Ağalar! Gutunu açdılar. Gember bahıb gördü gardaşı üste, giz alt-
da gutuda ölüb... Haray çekdi vay çağırdı. Bağdan büyük bir daş götürüb
öz başına saldı. Özü de öldü. O saat bağmançı Gember'i getirib, goydu o
meyitlerin üstüne, gutunu berkitdi. Oldu üç meyit bir gutunun içinde. Gu-
tunu berkidib goydu bir gırağa.

İndi gelin heberi kimden vererek, Garaca oğlan'nan.

Ağalar! Garaca oğlan özüne butalı idi. Butası boş çıhdı, ona göre
sazını aparıb torpağa basdırdı. On dört il idi ki, sazi basdırmışdı, özü
de me'budlug eleyirdi. Anma göze görünmeyen teher her bemuraza yetişen i-
di. Gecenin yarısında yuhuda biri ona dedi ki, dur get Han Nesir'in ba-
ğına. Orda üç meyit var. Ohu meyitler sağalsın.

Garaca oğlan serseng ayıldı, gördü ki vagiedir, mehel goymadı, yat-
dı. Bir de gözüne göründü.

Dedi:

-Sene demirem dur get?!

Durub getdi. Garaca oğlan çoh fikireledi, dedi sazımı on dört il-
dir basdırmışam torpağa, gedim görüm sazım salamatdır? Salamat galıbsa
götürüb gelerem. Durub getdi, sazi hara ki, basdırmışdı çıhartdı. Bahdı
gördü ki deyesen salamatdı, simleri de gırılmayıb. Sazi alıb geldi Han
Nesir'in bağına, bağmançını çağırıb dedi:

Senin yanında gutuda üç meyit var, onları getir bura. Bağmançı
mehettel galdı.

Dedi:

-Başına dönüm, benim yanımda meyit ne gezir?

Dedi:

-Get getir gorkma.

Bağmançı titreye titreye getdi, gutunu getirdi Garaca oğlan'ın yanına.

Ağalar! İndi görek, Garaca oğlan sözünen o üç meyiti nece sağaltdı.

Ey ağalar, Han Nesir'in bağında,

İki gül sarmaşib biri birine.

Biri güle benzer biri bülbüle,

İki gül sarmaşib biri birine.

Bunu deyende Mahmud sağaldı. Aldı o biri bendi desin:

Mahmud'un kekili enbere benzer,

Nigar'ın saçları dumanı gezer,

O gana bulanmış Gember'e benzer,

İki pir sarmaşib biri birine.

Bunu da deyende Nigar sağaldı. Aldı o birini:

Garaca oğlan der: Men mat galmışam,

Ellerimi Hah duvaya dutmuşam,

Vallah seni vagiede görmüşem,

Üçü dursun öpsün biri birini.

Bunu da deyende Gember durdu. Üçü de sağaldılar. Gelib birbirlerini öpdüler Garaca oğlan soruşdu ki, siz harada idiniz?

Mahmud dedi:

-Vallah, men bir çölde durmuşdum, bir de gördüm ki, bir bağda gözüme Nigar göründü.

Nigar dedi:

-Men susamışdım. Bir otagda idim. Gapını da tapşırdım. Çıhdım su getirmeye, bir gölde Mahmud gözüme göründü.

Gember de dedi:

-Men bir bağdan gül derirdim. Garaca oğlan gelib dedi ki, Gember, gel gedek Mahmud'nan Nigar'ı görek. Columdan dutdu, çekende ayılıb gördüm ki buradayım.

Mahmud dedi ki, bir adam çağırıp mene dedi:

-Üç kere ayağını terpetsen, Nigar'a çatarsan. Ele üç kere ayağımı terpetdim, oyanıb gördüm buradayam.

Nigar dedi:

-Men yoldan Mahmud'u çağıranda bir şems meni tulladı ona doğru, gözümü açdım ki buradayam.

Garaca oğlan dedi:

-Şükür olsun, benim dediyim sizi sağaltmayıb. Men şahid kimi bura gelmişem ki, bilirsiniz ölünü dirilden gudret var.

Garaca oğlan durdu, onların üçünü de Han Nesir'in bağından götürdü getdi. Onları düz Cefer Paşa'nın yanına getirdi. Her nece ki olmuşdu, nağıl eledi.

Cefer Paşa gördü ki, ölüler dirilib. Şükür eledi. Üçünü da apardı evine. Mahmud'dan heber aldı ki, sen nece sağaldın?

Mahmud sazı basdı sinesine. Alsın bir dörd kelme görek özü hağında ne dedi. Allah merdi namerde möhtec elemesin.

Lamekan şehrinde cahana geldim,
Gan içinde ehli-cana yetişdim.
Elleh-ele gabdan gaba süzülüb,
Getre idim, bir ummana yetişdim.

Ustad kemendini çaldım belime,
Hegigetden su bağlandı gölüme,
Me'rifetden bir iş düşdü elime,
Gevvaz oldum, bir ummana yetişdim.

Gözsüzüdüm, göz görüben göz aldım,
Gec terpendim, istediylim tez aldım,
Serim verdim, ustadlardan söz aldım,
Gövhere uğradım, kana yetişdim.

Mahmud deyir: Budur söz mühteseri,
Yar elinden içdim abi-kevseri,
Ey erenler, övliyalar mürseli,
Min derd çekdim, bir dermana yetişdim.

Ağalar! Mahmud sözünü tamam eledi. Cefer Paşa molla çağırıp kebin kesdirdi. Gırh gün gırh gece toy eledi. Nigar'ı Mahmud'a, küçük gızı Selbini de Gember'e verdi. Onları malla pulla vetenlerine Isfahan'a yola saldı. Onlar gelib şadlığınan vetenlerine çatdılar. Yetişdiler öz muradlarına. Siz de yetişesiniz öz muradınıza.

L Ü G A T Ç E

-A-

allasmarladī çekmek:	vedalaşmak(91)
araya sürmek	: şart koşmak(93)
arhayın olmak	: emin ve rahat olmak(180)
atma yapmak	: oyalamak(95)
azar	: hastalık, dert(180)

-B-

bağmançı	: bahçivan(185)
bar	: meyve(133)
bayag	: biraz önce(184)
berkitmet	: kapatmak,örtmek(181)
bes	: öyleyse, peki(178)
buhag	: çeneyle boğaz arası, gabgab(184)
burhulmak	: hareket etmek, kımıldanmak(106)
buta vermek	: iki gence(kız-erkek)rüyalarında birbir- lerinin aşkına bade içirmek(184)

-C-

cırmak	: yırtıp ayırmak(107)
concoloz	: sahtekâr(128)
cür	: tür, çeşit(185)

-Ç-

çoğsunmak	: fazla görmek(159)

-D-

dal	: sırt(182)
doluşmak	: ağlamaklı olmak(117)
döñülü	: dönük(98)

duğlenmek : bir araya gelmek, birleşmek(108)
 durmak : kalkmak(181)

-E-

évmek : acele etmek(114)
 éyleyşi : öyleyse, o halde(107)
 éylie dutmak : iyi davranmak(159)

-F-

fenikmek : güçsüz düşmek(99)
 fidayi : tek başına(118)

-G-

gabag : karşı, ön(182)
 ğağard : baston elceği(154)
 ğağışlamak : dürtmek(164)
 galamak : 1. yığmak, 2. yakmak, tutuşturmak(177)
 garabaş : carıye(181)
 ğaraltılamak : belli belirsiz görünmek(161)
 gayđanak : yağda pişirilmiş yumurta(177)
 gayıtmak : geri dönmek(181)
 ğazağlamak : yamalamak, dikmek(111)
 geçe : taraf(166)
 ğıçı dutmamak : cesaret edememek(151)
 ğıçın ğıçın : geri geri(131)
 gırag : kenar, kıyı(185)
 ğönü çekmemek : tiksilmek(96)
 göyçek : güzel(176)
 ğulā ğabarmak : söyleneni anlamaz hale gelmek(116)
 guvermek : salıvermek, koyvermek(111)

-H-

hamısı : hepsi(181)
 haray çekmek : feryat ederek bağırmak(186)

hayata gavuşdurmak : maddeten rahatlatmak(108)
 hırda : k¼c¼k(184)

-I-

ıramak : ayrılmak, uzaklaşmak(143)

-İ-

içine dolanmak : sarınmak(161)
 itiklemek : itelemek(106)

-K-

kabin kesmek : evlenme ahdinde bulunmak(184)
 kocag : yiğit(178)
 korazehin : zihni kapalı, saf(179)

-M-

mahrama : bkz. yağlık(64)
 mehmer : bkz. yağlık(183)
 mehreba : bkz. yağlık(181)
 mismar : çivi, mih; çengel(184)

-N-

ne has : niye, ne sebeple(102)
 nimtene : kadın gömleği(183)
 nohda olmak : iz bırakmak, etkilemek(91)

-O-

ohumak : ezgi ile şiir söylemek(181)

-Ö-

öveşlemek : derdest edip sarılmak(142)

-S-

sağaltmak : diriltmek (188)
 sağartmak : tedavi etmek, iyileştirmek(180)

sınan : kırılan, kırık(181)
sındırmak : kırmak(177)
sövdəkâr : tacir, alışveriş yapan(176)

-Ş-

şelelemek : toplamak(177)
şeremet : acele(147)
şuncaz : şu kadarcık(171)

-T-

talamak : kaparak almak, ele geçirmek(185)
tapmak : bulmak(177)
tapşirmek : arz etmek, tanıtmak(179)
telesik : aceleyle, hızla(182)
terpenmek : kımıldanmak, hareket etmek(188)
terpetmek : kımıldatmak, kırmaştırmak(187)
tike : lokma, parça(179)
tomurmak : kesip ayırmak(156)
tullamak : fırlatmak, atmak(188)

-U-

usulle diyin : yavaşça(102)
ussu geçmek : bayılmak(99)

-Y-

yağlık : 1.yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez, 2. kenarları kıvrılmış, oya yahut işleme nakışla süslenmiş mendil(142)
yavuncumak : boyun büküp yalvarmak(159)
yüra gabarmak : tahammül edememek(181)
yüyürmek : hamle etmek(181)
yüzün guylu : yüz üstü(162)

-Z-

zorsunmak : zoruna gitmek(118)

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa, 100
Büyük Eser, C.I, İstanbul, 1969
- ALANU, Tahir, Türkiye Folkloru El Kitabı, İstanbul, 1983
- ALPTEKİN, Ali Berat, Kirman Şah Hikâyesi Üzerinde Bir Çalış-
ma, Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1980
- , Türk Üniversitelerinde Yapılan Talebe Tezlerindeki Halk
Hikâyeleri Bibliyografyası, Türk Dünyası Araştırmaları,
S.23, İstanbul, 1983
- , Azerbaycan Halk Hikâyeleri, Türk Folkloru, S.54, İstan-
bul, 1984
- , Şah İsmail Hikâyesi, Halk Kültürü, S.4, İstanbul, 1985,
s.41-53
- ASLAN, Dr. Ensar, Çıldırılı Âşık Şenlik, Atatürk Üniversitesi,
Yyn., Ankara, 1975
- BALİ, Muhan, Ercişli Emrah ile Selvihan Hikâyesi, Ankara,
1973
- BAŞGÖZ, Prof. Dr. İlhan, Türk Halk Hikâyelerinde Düş Motif
Zinciri, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,
C.V, S.2, Ankara, Ekim 1973
- BORATAV, Pertev Naili, Köroğlu Destanı, İstanbul, Kasım 1984
- , Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği , Ankara, 1946
- , 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, 1969
- , Folklor ve Edebiyat I, İstanbul, 1982
- , Folklor ve Edebiyat II, İstanbul, 1983
- Derdiyok ile Zülfüsiyah, İstanbul Maarif Kitaphanesi, İstan-
bul, 1964
- ELÇİN, Şükrü M., Kerem ile Aslı Hikâyesi, Ankara, 1949
- , Halk Edebiyatı Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yyn.,
Ankara, 1977

- , Halk Edebiyatına Giriş, Ankara, 1981
- , Folklor ve Halk Edebiyatının Millî Birliğin Oluşmasındaki Rolü, Türk Dili, S. 406, Ankara, Ekim 1985, s. 180-192
- GÖKYAY, Orhan Şaik, Kızıl Elma Üzerine, Tarih ve Toplum, S. 25-28, İstanbul, 1986
- GÜLOĞUL, Faruk Rıza, Halk Kitaplarına Dair, İstanbul, 1937
- , Yaralı Mahmut ile Nigâr, İstanbul, 1943
- GÜNAY, Umay, Elazığ Masalları, Atatürk Üniversitesi Yn., Erzurum, 1975
- , Aşık Edebiyatında Rüya Motifinin Tipleri ve Tahlili, Mehmet Kaplan'a Armağan, İstanbul, 1984
- GÜNEY, Eflatun Cem, Folklor ve Halk Edebiyatı, İstanbul, 1971
- GÜRGEN, Fevzi, Hakiki Şah İsmail, İstanbul, 1978
- Hikâye-i Elif ile Mahmut, Raif Efendi Matbaası, İstanbul, 1325
- Hikâye-i Mahîfirûze Sultan ve Razînihân (Nasreddin Eğlencesi adlı eserin kenarında), Taşbaskı, Tarihsiz
- KAPLAN, Mehmet, AKALIN, Mehmet, BALI, Muhan, Köroğlu Destanı, Ankara, 1973
- KARTARI, Hasan, Doğu Anadolu'da Aşık Edebiyatının Esasları, Ankara, 1977
- KAYA, Doğan, Kustum Kusak, Türk Folklor Araştırmaları, C.XV, S.293, İstanbul, 1973
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, Halk Hikâyelerinde Düşeme Söyleme Geleneği, Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, S. 207, Ankara, 1968, s. 470-481
- , Türk Millî Geleneğinde Kızıl Elma ve Yerleri, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, S. 1-2, İstanbul, 1985

- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, VII. asır Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, İstanbul, 1930
- MAKAS, Zeynelâbidin, Yaralı Mahmut ile Mahbub Hanım Hikâyesi, Doktora Ön Çalışması, Erzurum, 1979
- , Tufarganlı Abbas ve Gülgez Peri Hikâyesi Üzerinde Bir Araştırma, Doktora Çalışması, Erzurum, 1982
- MİNGAN, M. Nuri, Osmaniye Cevdetiye Kasabasımdan Folklor Örnekleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Lisans Tezi, Erzurum, 1978
- ÖGEL, Prof. Dr. Bahaeddin, Türk Mitolojisi, C.I, Ankara, 1971
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, Türkçede Roman, İstanbul, 1985
- ÖZTELLİ, Cahit, Sivaslı Ozanlar Cöngü, Sivas Folkloru, S.32, Sivas, 1975
- RUBEN, Prof. Dr. Walter, Razınihan ile Mahıfiruze (Çev. Meliha TORKALI), Ülkü, S.102, Ankara, 1941
- SAĞLAM, Feyyaz, Kars Aşıklar Kahvesi İlgi Bekliyor, Türk Folkloru, S.86, İstanbul, Eylül 1986
- SAKAOĞLU, Dr. Saim, Asuman ile Zeycan Hikâyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, S.5, Ekim 1972, Erzurum, 1974, s.51-82
- SPIES, Dr. Otto, Turkische Volksbücher (Çev. Behcet GÖNÜL, Türk Halk Kitapları), İstanbul, 1941
- TAHMASB, M.Hüseyin, FERZELİYAN, Tahmasb, ABBASOV, İsrail, SEYİDOV, Nureddin, Azerbaycan Mehebbet Destanları, Bakü, 1979
- TAŞLIOVA, Aşık Şeref, Kars'ta Aşıklık Geleneği ve Halk Hikâyeleri, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler II(Haz. Feyzi HALICI), Ankara, 1985
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, C. I-VI, İstanbul, 1977-1986

TÜRKMEN, Dr. Fikret, Aşık Garip Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli
Bir Araştırma, Ankara, 1974

—, Tahir ile Zühre, Ankara, 1983

ÜLKEN, Hilmi Ziya, Millet ve Tarih Şuuru, "Kültürümüzün Kay-
nakları" Bölümü, İstanbul, 1976

YURDATAP, Selami Münir, Billur Köşk Hikâyesi, İstanbul, 1966

— 0 —

